

COVID 19 SALGIN DÖNEMİ EKONOMİ ANKETİ

İŞLETMELERDE
KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

YAYINA HAZIRLAYAN PROJE EKİBİ

Prof.Dr. Nazım EKREN

Prof.Dr. Elçin AYKAÇ ALP

Yeliz GÜNER

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

COVID 19 SALGIN DÖNEMİ EKONOMİ ANKETİ

İŞLETMELERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yayına hazırlayan proje ekibi:

Prof. Dr. Nazım EKREN
Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Yeliz GÜNER

*Bu çalışma, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) ile
İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi (DÜPA)
Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi (EFAM)
tarafından hazırlanmıştır..*

“Covid 19 Salgın Dönemi Ekonomi Anketi - İşletmelerde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı bu kitap, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası tarafından yayınlanmış olup ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. İstanbul, Temmuz 2020

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	V
ÖNSÖZ.....	VII
COVID – 19 DÖNEMİ ANALİZİNDE UYGULANAN METODOLOJİ.....	1
1.BÖLÜM	3
COVID-19 SÜRECİNDE FİRMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	3
2.BÖLÜM	8
COVID-19 DÖNEMİNDE FİRMALARDA GÖRÜLEN SORUNLAR VE FİRMA ÖLÇEKLERİNE GÖRE SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	8
Covid-19 Döneminde Firmalarda Görülen İlk Beş Sorun.....	8
Ciro Düzeyine Göre Firmaların Sorun ve Çözüm Önerileri.....	13
Küçük Ölçekli Firmalar	13
Orta Ölçekli Firmalar	16
Büyük Ölçekli Firmalar	21
Çalışan Sayısına Göre Firmaların Sorun ve Çözüm Önerileri	24
Küçük Ölçekli Firmalar	25
Orta Ölçekli Firmalar	29
Büyük Ölçekli Firmalar	32
3. BÖLÜM	37
SEKTÖRLERE GÖRE FİRMALARIN SORUN VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	37
İnşaat Sektörü	37
Otomotiv Sektörü	41
Tekstil Sektörü	45
Turizm Sektörü.....	49
Madencilik ve Enerji Sektörü.....	52
Finans Sektörü	56
İmalat Sektörü	59
Ticaret Sektörü	62
Bilişim Sektörü.....	66
Sağlık Sektörü	69
Lojistik ve Taşımacılık Sektörü.....	72
Gıda Sektörü.....	76
Tarım Sektörü.....	78
SONUÇ	79
Anket formu.....	80

SUNUŞ

Dünyanın neredeyse bütün ekonomilerini derinden etkileyen, hatta sadece bugüne kadar gördüklerimiz kadarıyla da değil, bugünden sonra da etkileyecek ve çok başka ekonomik değişimlere neden olacak bir “salgın” ile karşı karşıyayız.

Ülkelerin ekonomi yöneticilerinden işletmecilerine, işletmecilerinden sade yurttaşına kadar herkes şimdi “büyük sıkıntı” anlamına gelen Covid 19 salgınının, yaşadığımız günlerinden geleceğine kadar olan sürecin ne olduğunu, nerelere varabileceğini ve etkilerini merak ediyor. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odamız, işte bu gelişme karşısında; salgının ekonomimize ve işletmelerimize yapacağı etkileri ele alan bu çalışmayı hazırladı.

Anket hazırlanırken, esasen işletmelerin içerisinde olan yeminli mali müşavir üyelerimizin tespit ve elde ettiği veriler kullanılarak çalışmanın gerçekçi bir temele dayanması sağlandı. Projenin bilimselliği ve akademik standartlara uygunluğu için İstanbul Ticaret Üniversitesi’nin bu kitapta adı geçen ilgilileri ile iş birliğine girildi.

Bu çalışma, aslında Odamızın uzunca bir süredir yaparak kimi kurum ve kuruluşların istifadesine sunduğu “ekonomik beklenti anketi” çalışmalarımız arasında bu döneme ya da bu olguya has bir “Özel anket”.

Dolayısıyla, bundan sonra uzunca bir dönem korona ile bir arada yaşayacağımız düşünülürse, ileride yapacağımız diğer ekonomik beklenti anketi çalışmalarında da yine korona etkisi, korona tespitlerine yer verilecek.

Çünkü bizim mesleğimiz, üstlendiğimiz misyon; sadece işletmelerin mevzuata ilişkin uygulamalarını denetlemek değil hem o işletmelerin hem bu ekonominin bir parçası olarak ve özellikle de böylesi günlerde üzerimize düşeni yapmayı gerektiriyor.

Tabii bunları yaparken, konuyu akademik standart ve ölçülerde ele alarak çalışmalarımızı daha da mükemmelleştirenlerle birlikte hareket ederek.

Bir “Sunuş” yazısı kapsamında, kısaca bu çalışmanın içeriğine de değinmek gerekirse: Türkiye, salgına zaten sıkıntılı bir döneminde yakalanmış, bütün gayretini bu sıkıntıları aşmak için seferber etmişti. “Salgın” bu sıkıntıları şimdi biraz daha arttırdı. Dolayısıyla bulunacak çözümler şimdi eskisinden daha titiz, daha bilimsel, daha iş birliği içerisinde ve daha da cesaretli olmak zorunda.

Eğer başarabilirsek, -ki başaracağımıza inanıyoruz ve ona çalışıyoruz- bu salgın, dinamizmimiz sayesinde, belki de bizim aynı sıkıntı ve gelişmelerle karşı karşıya gelen diğer ülkeler arasından sıyrılmamıza bile vesile olacak.

Bu duygu ve düşüncelerle çalışmaya katılan üyelerimiz ve akademisyen ekibe şükranlarımızı, çalışmayı referans alacak uygulamacılara da başarı dileklerimizi sunuyorum.

Vehbi KARABIYIK
İstanbul YMM Odası Başkanı

ÖNSÖZ

2017 yılında hazırlıkları ve çalışmaları başlamış olan, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) Ekonomik Beklenti Endeksi, 2019 yılından itibaren basında da yer almaya başlamıştır. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı olan yeminli mali müşavirlere anket uygulanmakta bu anketler aracılığıyla veri ve bilgi toplanmaktadır. İYMMO tarafından toplanan veri ve bilgiler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi ve Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne iletilmektedir. Merkezlerimiz bu veri ve bilgileri değerlendirerek ekonomik beklenti hakkında gösterge niteliğinde olması amaçlanan "İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Beklenti Endeksi"ni oluşturmaktadır.

Hazırlanan endekste firmalar büyüklüklerine ve sektörleri göre analize tabi tutulmaktadır. Firmalar ciro düzeyi ve çalışan sayısı ölçütlerine göre iki farklı şekilde Büyük, Orta ve Küçük Ölçekli firmalar olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca firmalar faaliyet göstermiş oldukları sektörleri göre sınıflandırılmaktadır.

Bu üç sınıflandırma (ciro düzeyine göre firma büyüklüklerine göre, çalışan sayısına göre firma büyüklüklerine göre ve faaliyet göstermiş oldukları sektörleri göre) sayesinde ekonomik beklenti farklı boyutlarda ortaya konulmaktadır. Yapılan çalışma ile önemli bilgiler içeren iki ayrı rapor elde edilmektedir. Bunlardan birincisi, içinde bulunulan üç aylık dönemdeki mevcut ekonomik durum ve gelecek üç aylık beklenti ortamına ilişkin verilerdir. Diğer ise yeminli mali müşavirlerin ilettikleri, firmaların karşılaştıkları sorunların ve bu sorunlara dair çözüm önerilerinin yer aldığı bir rapordur.

Sürdürülen çalışmalar çerçevesinde, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası ile Nisan 2020 döneminde İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi - Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi işbirliği ile yeni bir çalışma hazırlanmaya başlanmıştır. Çalışmada tüm dünyayı etkisi altına alan Kovid-19 Salgın sürecinin ve alınan tedbirlerin firmalara etkisini incelemek için yeni bir anket oluşturulmuştur. Uygulanan anketlerde 13 sektör ve farklı firmaya büyüklükleri için karşılaşılan en önemli üç sorun ve çözüm önerisi sorusu iletilmiştir. Bu çalışma ile salgın döneminde yaşanan olağan dışı durumun firmalara etkileri araştırılmıştır. Kitap içinde iki ayrı yapıda analizi barındırmaktadır. İlk analiz bu sürecin yarattığı sorunlar ve çözüm önerilerinin genel olarak değerlendirilmesi, firma büyüklüklerine göre ve 13 sektör için ayrı ayrı ortaya konulması, ikincisi ise elde edilen bu bilgilerin geçmiş dönem bulguları ile karşılaştırılmasıdır.

Bu çalışma ile 2019 yılı 3. ve 4. çeyrek ile 2020 yılı 1. ve 2. çeyrek veri ve bilgileri salgın döneminde elde edilen bulgular ile karşılaştırılarak var olan sorunların ve Kovid-19 Salgın sürecindeki durumun incelenmiş olması, bu konuda yapılan ilk çalışmalardan biri olması dolayısıyla oldukça önemlidir. Elde edilen bilgiler ile pandemi döneminde firmaların genel olarak büyüklüklerine ve faaliyet gösterdikleri sektörleri göre ayrı ayrı karşılaştığı sorunlarda nasıl bir dönüşüme neden olduğu, hangi sorunlarda artış, hangilerinde azalış gösterdiği gözlenme imkanı bulunmuştur. Pandemi dönemi boyunca oluşan ve/veya tekrar gündeme gelen sorunların değerlendirilmesi sağlanmış, iş dünyasında yarattığı etki, ilk elden işletmelerin mali tablolarına hakim olan yeminli mali müşavirler tarafından değerlendirilmiştir.

Kovid-19 Salgın sürecinde oluşan olumsuzlukların hafifletilmesi ve üstesinden gelinmesinde alınacak önlemler ve bu önlemlerin yürürlüğe girme sıralaması önem arz etmektedir. Alınacak önlemlerin bir çeşit yol haritası olmasında yardımcı olması temenni edilen bu çalışma sadece meydana gelen olumsuzlukların sıralaması değil, aynı zamanda çözüm önerileri sunması bakımından da önem taşımaktadır.

Çalışmayı yürüten İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası'na ve kitabın yazarları Prof. Dr. Nazım Ekren, Prof. Dr. Elçin Aykaç Alp ve Yeliz Güner'e teşekkür ediyor, çalışmanın faydalı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Yücel OĞURLU
İstanbul Ticaret Üniversitesi Rektörü

COVID-19 DÖNEMİ ANALİZİNDE UYGULANAN METODOLOJİ

Covid-19 pandemisinin yarattığı etkiler ve çözüm önerileri 3 farklı açıdan ele alınmıştır. Bunlar; Covid-19 Döneminde elde edilen başlıca bulgular, daha önce hazırlanmış olan raporlar ile bu dönemde elde edilen bulguların başlıca sorunlar ve çözüm önerileri bakımından karşılaştırılması, dönemler arası karşılaştırmanın tüm sorun ve çözüm önerileri için karşılaştırılması. Bu da Covid-19 dönemi /2019 3.Çeyrek, 4.Çeyrek / 2020 1.Çeyrek, 2.Çeyrek dönemleri tüm sorunların karşılaştırılması şeklindedir.

Aşağıdaki tablolardan da anlaşılacağı gibi kitapta izlenen metodoloji de ilk aşamada en sık karşılaşılan sorunları ortaya koyarken ikinci aşamada bu sorunların dönemler itibariyle izlediği seyir üçüncü aşamada ise raporlanan tüm sorunlar karşılaştırmaya dahil edilmiştir.

Analizlerde yer verilen şekillerde yüzde (%) olarak ifade edilen sayılar birinci aşamada gerçekleştirilen analizde başlıca sorunların dağılımı, ikinci ve üçüncü aşamada gerçekleştirilen analizlerde ise kategorilerin tüm sorunlar içindeki paylarını göstermektedir.

Karşılaştırma yapılan kısımlarda Artan Etki / Azalan Etki / U Etkisi / Ters U Etkisi olmak üzere dört başlık üzerinden sorunların dönemler itibariyle seyri incelenmiş ve bu aşamada tüm sorunlar ve çözüm önerileri rapora dahil edilmiştir.

Sorunların Genel Analizi		
(1)	(2)	(3)
İlk 5 Sorun Covid-19 Dönemi	İlk 5 Sorun Karşılaştırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.	Tüm Sorunların Karşılaştırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.
İlk 5 Sorun	İlk 5 Sorun	İlk 5 Sorun

Firma Ölçeklerine Göre Yapılan Analizler								
(1)			(2)			(3)		
İlk 5 Sorun Covid-19 Dönemi			İlk 5 Sorun Karşılaştırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.			Tüm Sorunların Karşılaştırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.		
Ciro 0-10 Mil-yon TL	Ciro 10-50 Mil-yon TL	Ciro 50 Milyon TL Üstü	Ciro 0-10 Mil-yon TL	Ciro 10-50 Mil-yon TL	Ciro 50 Mil-yon TL Üstü	Ciro 0-10 Mil-yon TL	Ciro 10-50 Milyon TL	Ciro 50 Milyon TL Üstü
50 Kişi-den Az	50-250 Kişi	250 Kişiden Fazla	50 Kişi-den Az	50-250 Kişi	250 Kişi-den Fazla	50 Kişi-den Az	50-250 Kişi	250 Kişi-den Fazla

Sektörler İçin Yapılan Analizler		
(1)	(2)	(3)
İlk 3 Sorun Covid-19 Dönemi	İlk 3 Sorun Karşılaştırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.	Tüm Sorunların Karşılaş- tırmalı Analizi Covid-19 Dönemi /2019 3.Ç., 4.Ç./ 2020 1.Ç., 2.Ç.
İnşaat	İnşaat	İnşaat
Otomotiv	Otomotiv	Otomotiv
Tekstil	Tekstil	Tekstil
Turizm	Turizm	Turizm
Madencilik ve Enerji	Madencilik ve Enerji	Madencilik ve Enerji
Finans	Finans	Finans
İmalat	İmalat	İmalat
Ticaret	Ticaret	Ticaret
Bilişim	Bilişim (İki Dönem Analizi)*	Bilişim (İki Dönem Analizi)*
Sağlık	Sağlık	Sağlık
Lojistik ve Taşımacılık	Lojistik ve Taşımacılık	Lojistik ve Taşımacılık
Gıda	Gıda (Covid - 19 Analizi) **	Gıda (Covid - 19 Analizi) **
Tarım	Tarım (Covid - 19 Analizi)**	Tarım (Covid - 19 Analizi)**

* Bilişim sektöründe 2019 döneminde bildirilen tek bir sorun olması sebebiyle 2019 dönemi ile karşılaştırma yapılmamıştır.

** Gıda ve Tarım sektörleri önceki dönemlerde ankette yer verilmemiş. 2020 ilk yarısı için yapılan değerlendirmelerde bu iki sektöre de yer verilmesi kararı alındığı için önceki dönemlere ilişkin bilgilere yer verilememiştir.

Kitabın ikinci bölümünde sırasıyla uygulanan anket ve yapılan analize dair genel bilgilendirme sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise sektörler özelinde elde edilen sonuçlar yukarıda açıklanan yöntem ile ortaya koyulmuştur. Son bölümde ise elde edilen bulguların tümünün geniş çerçevede bize sunduğu bulgular değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

COVID-19 SÜRECİNDE FİRMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası (İYMMO) ile İstanbul Ticaret Üniversitesi Düşünce ve Proje Üretim Akademisi (DÜPA) ve Ekonomi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi (EFAM) iş birliğiyle yürütülen ortak çalışma kapsamında Covid-19 pandemi sürecinde firmalarda yaşanan olumsuzluklar ve bu olumsuzluklara önerilen çözümlerin ortaya çıkarılması amacı ile Nisan 2020 itibarıyla bu çalışma başlatılmıştır.

Hâlihazırda 2017 yılından bu yana yürütülmekte olan İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Ekonomik Beklenti Endeksi çalışması kapsamında reel ekonomik beklenti hakkında gösterge niteliğinde bir endeks hesaplanmakta ve “Günümüz Türkiye Ekonomisi” panel dizisi ile paylaşılmaktadır. 2019 yılı ikinci yarısından bu yana da aynı çalışma kapsamı genişletilerek işletmelerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri analiz edilmektedir. Bu çalışmada ise Covid-19 salgınının ekonomiye etkilerinin görülmesi ve bu etkilere sunulan çözüm önerilerinin araştırılması hedeflenmiştir. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası bu döneme özel hazırlanmış olan anketleri odaya kayıtlı yeminli mali müşavirlere göndermiş, yeminli mali müşavirler tarafından doldurulan anketler odaya iletilmiş, işlenmesi ve analiz edilmesi için oda tarafından üniversiteye yönlendirilmiştir.

Açık uçlu olarak doldurulmuş olan anketler işlenmiş, kategorilere atamaları yapılmış ve sayısal analizleri yapılmıştır. Bu aşamalarda anket dolduran yeminli mali müşavirlerden alınan sorun ve çözüm önerilerinin raporlanması yapılırken değişikliğe gidilmemiş yalnız tasnif edilirken standartlaştırılmıştır.

Kapsam dâhilinde firma büyüklükleri Büyük, Orta ve Küçük firmalar olmak üzere sınıflandırılarak incelenmektedir. Firma büyüklüğüne bağlı olarak ekonomik göstergelere ilişkin beklentiler ve ekonomik göstergelere ilişkin hassasiyet farklılaşmaktadır. Ekonomik Beklenti Endeksi hesaplanırken firma büyüklüğüne ilişkin iki ölçü kullanılmıştır. Bunlar; ciro düzeyi ve firmada çalışan sayısıdır. Her iki grup da firma büyüklüğüne ilişkin bilgi vermekle birlikte ekonomik gidişata ilişkin görüşleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Ciro düzeyi gruplandırmasında üç temel ayırım yapılmıştır. Ayırım, küçük ölçekli; “0-10 Milyon TL”, orta ölçekli; “10-50 Milyon TL”, büyük ölçekli; “50 milyon TL üstü” ciro düzeyine sahip firmalar şeklinde değerlendirilmiştir. Firmalar “Çalışan sayısı”na göre üç temel gruba ayrılmıştır. Gruplandırma, küçük ölçekli; “50 kişiden az”, orta ölçekli; “50-250 kişi”, büyük ölçekli; “250 kişiden fazla” çalışana sahip firmalar olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca sektörler itibarıyla Madencilik ve Enerji, Tekstil, İnşaat, Ticaret, Turizm, İmalat, Finans, Otomotiv, Bilişim, Sağlık, Lojistik ve Taşımacılık, Tarım, Gıda olmak üzere 13 sektör gruplaması yapılmıştır.

Nisan 2020 döneminde uygulanmış olan bu ankette, 13 sektör ve farklı firma büyüklükleri için “karşılaşılan en önemli 3 sorun ve çözüm önerisi” sorusu açık uçlu olarak sorulmuştur.

Nisan 2020 döneminde toplanan anket sayısı 266 adet olmakla beraber bildirilen toplam sorun ve çözüm önerisi sayısı 805 adettir. Sektörler ve firma ölçekleri için asgari koşulu sağlayacak şekilde anket sayısı elde edilene kadar süreç devam ettirilerek anket toplama işlemi devam etmiş ve yeterli sayıda anket toplanmasına özen gösterilmiştir.

Elde edilen anketlerden hareketle yapılan analizler vasıtasıyla toplulaştırılmış sonuçlar elde edilmiştir. Önceden belirlenmiş kategorilere atanan sorunlara ilişkin geçmiş dönemlerde yapılmış olan çözüm önerileri kategorileri mevcuttur. Bunlar aşağıdaki tablodan takip edilebilir. Bu çözüm önerileri dışında kalan, çok genel olmayan ve Covid 19 döneminde bilhassa sorunların çözüm sürecine katkıda bulunacak olan çözüm önerilerinin önemli bir kısmına şekillerin altında yer verilmiştir.

Bu süreçte düzenlenen anketler Covid-19 salgını ve bu süreçte alınan tedbirler nedeniyle firmalara etkisini ortaya koymaya ve 2020 birinci ve ikinci çeyrek öngörülerinden sapmaların ortaya koyulmasına yöneliktir. Hâlihazırda çeyreklik periyodlar ile yürütülmekte olan çalışmalarda 2017 yılından itibaren Türkiye ekonomisine ilişkin beklentiler incelenmektedir ancak bu dönemde yaşanan bu olağan dışı durumun etkileri firmaların stratejilerini ve beklentilerini elbette değişime uğratmıştır. Bu değişim ve beklentilerde yaşanan dönüşüm bu çalışma ile incelenmiştir.

Anketlerin değerlendirilmesi sonucunda yapılan tespitler 20 ana grupta toplanmıştır. İlk aşamada yapılmış olan çözüm önerileri faaliyet alanı ve sektörden bağımsız olarak değerlendirilmiş ve sunulmuştur. İkinci aşamada ise her bir sektöre özgü tespitler ve çözüm önerileri ve geçmiş dönemlerden farkı incelenmiştir.

Bu çalışma öncesinde 2019 3. ve 4. çeyrekler için yapılan analizlerde ve 2020 ve 1. ve 2. çeyrekler için yapılmış olan analizlerde açık uçlu sorularda sorunların kategorize edilme şekli “Aykaç Alp ve Yağmur, İstanbul Ticaret Odası Ticari Faaliyet Endeksi ve Meslek Komiteleri Tespit ve Önerileri, 2016, İstanbul: İTO Yayınları” künyeli çalışmada kullanılmış olan kategori başlıkları esas alınarak uygulanmıştır. Ancak Nisan 2020 de uygulanan anketlerde bu kategorilere sunulan çözüm önerileri değişiklik göstermiştir. Bu dönemde sunulan çözüm önerileri yaşanan olumsuzlukların giderilme sürecinde karar alıcılar açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle her grup için sorun kategorisi ile çözüm önerileri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Açık uçlu soruların kategorilere ayırtırmada kullanılan kategoriler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Sorunlar	Genel Çözüm Önerisi
Vergi Yüğü	AB normlarına uyum sağlanması, vergi oranları arasındaki farklılığın giderilmesi
Tahsilat Sorunları	Çek yasında geri dönme ve ödenmeme sorunlarını giderici düzenleme yapılması
Mevzuattan kaynaklanan üretim sürecini aksatan sorunlar	Mevzuatın takip edilmesi ve bilgilendirilmesi, yapılacak düzenlemeler ve uygulamadaki aksaklıklar konusunda görüşlerinin kamu otoritesine aktarılması
Kalifiye Personel Eksikliği	Kalifiye personel eksiğinin azalması için işgücü maliyetlerinin düşürülmesi ve eğitim seçeneklerinin arttırılması önerilmiştir.
Sektöre Özel Sorunlar	İlgili sektöre has sorunlar yer almakta sektöre özel çözümler sunulmaktadır.
Maliyet Artışı	Fiyat ve vergi politikasında iyileştirme yapılması
Kayıt Dışı	Denetimlerin arttırılması, yaptırımlar uygulanması, vergi yüklerinin düzenlenmesi
Talep Daralması	Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi, yeni pazarlar bulunması için çalışmalar yapılması
Finansman Sorunları	Bankalardan daha uygun kredi sağlanması.
Teşvik	Mevcut imkanlar konusunda bilgilendirme çalışmaları arttırılmalı
Döviz Kuru	Döviz kurunda aşırı dalgalanmaların ve belirsizliğinin giderilmesi
Rekabet	Piyasada oluşan rekabet koşullarının düzenlenmesi.
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik	Seçimler ya da ekonomik dalgalanma dönemleri öncesi ve sonrasında yaşanan belirsizlik sürecinin olabildiğince kısılması
Hammadde	Hammadde temin sürecinde yaşanan aksaklıkların çözümü için kamu otoritesinin ilgili sektörlerde planlama ve teşviklerde bulunması
Küresel Belirsizlikler	Komşu ülkelerde yaşanan daralma ve istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunlar
Üretim	Üretim sürecinde mevzuat ve bürokratik engeller sebebiyle karşılaşılan sorunlar giderilmeli.
Bürokrasi	Mevzuatın basitleştirilmesi ve hızlı uygulanır hale getirilmesi
Tanıtım	Pazarlama ve reklam kampanyaları vasıtasıyla ürün ve ülke imajı çalışmaları yapılması
Denetim	Denetim sürecinin daha basit ve şeffaf hale getirilmesi, standartlar getirilmesi, yaptırımların daha belirgin hale getirilmesi.
Altyapı Eksikliği	Çevre ve trafikte yaşanan sorunların giderilmesine ilişkin projeler hazırlanması ve mevzuatta düzenlemeler yapılması

Analiz edilen anketlerden hareketle Covid-19 sürecinde raporlanan sorunların önceki yıllar ile karşılaştırmalı analizi yapıldığında kategorilerin dört ana hareket tipinde toplandığını görmekteyiz. Bu hareket yönleri bir sorunun 2019-2020-Covid-19 sürecinde diğer tüm sorunlar içindeki payının gittikçe artan oranda gözlendiği, azalan oranda gözlendiği, önce azaldığı sonra arttığı ya da son olarak önce arttığı sonra azaldığı yönünde bir yol takip ettiği saptanmıştır. Bu açıklamalar birer örnek ile aşağıda gösterilmiştir.

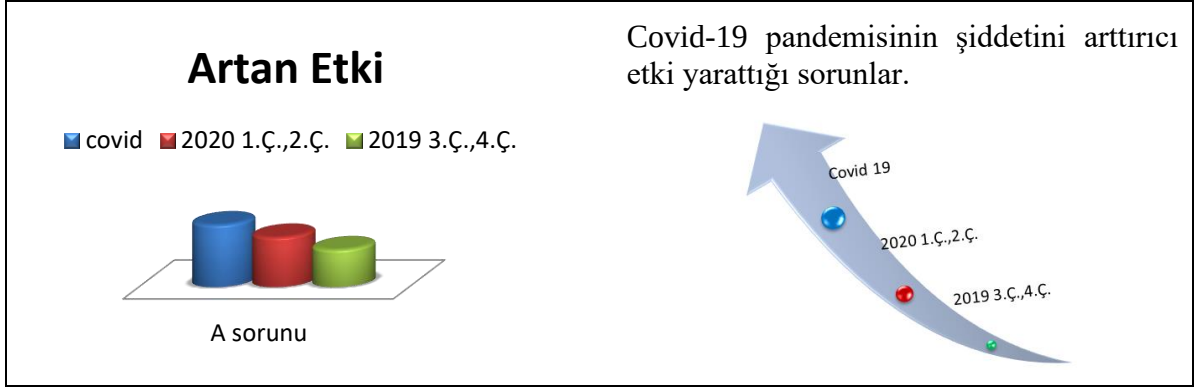
Yapmış olduğumuz çalışma ile ortaya çıkarmış olduğumuz bu etki tanımlamasının faydası; pandeminin etkisini arttırdığı sorunları, kronik hale gelmiş olan sorunları ve yok olmamakla birlikte azalışa geçmiş ya da etkisini azaltmış olan sorunların ortaya koyulmasına yardımcı olmaktır. Bu analizin bize sunmuş olduğu bir diğer bulgu ise var olan sorunların özellikle yüksek etkili olan başlıca sorun olarak ortaya koyulan sorunların bu pandemi sürecinde ortaya çıkmadığı, bu süreçte var olan sorunların şiddetinde değişikliğe sebep olduğu görülmüştür.

Aşağıda Şekil 1’de örneklendirilmiş olan artan etki; Covid-19 pandemisinin şiddetini arttırıcı etki yarattığı sorunlarda görülmektedir. 2019 son iki çeyrekte görülen etkilerin 2020 ilk iki çeyrekte etkisini arttıracağını beklerken Covid-19 süreci ile etkinin daha da arttığı görülmektedir.

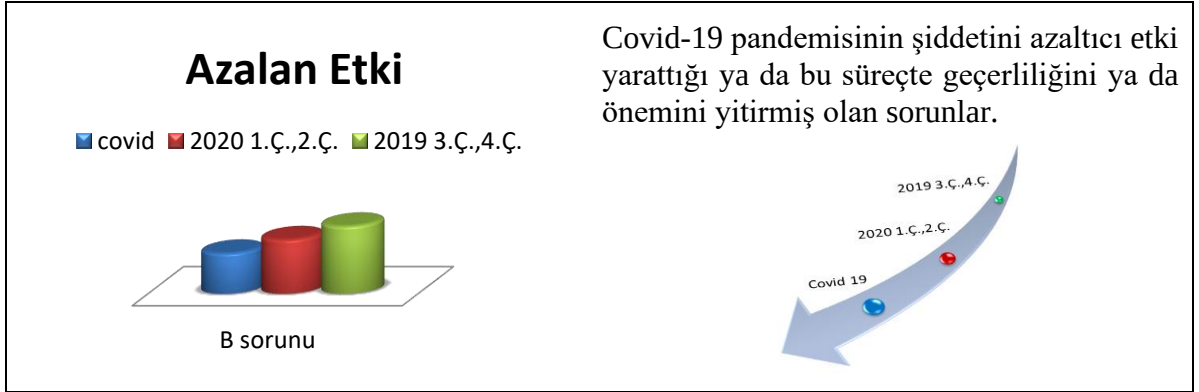
Şekil 2’de örneklendirilmiş olan azalan etki; Covid-19 pandemisinin sorunun şiddetini azaltıcı etki yaptığı başka bir deyişle sorunun bu süreçte geçerliliğini ya da önemini azaltmış olduğu ancak sorunun yok olmadığı durumlarda gözlenmektedir.

Şekil 3’te örneklendirilmiş olan U Etkisi; Covid-19 pandemisi döneminde etkisi azalması beklenen bir sorunun şiddetini arttırıcı ya da tekrar gündeme getirici etki yarattığı durumda gözlenmektedir.

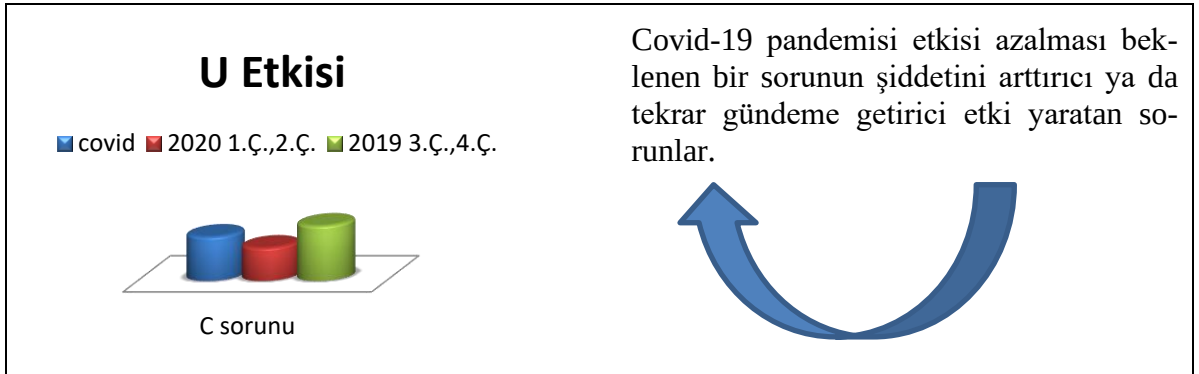
Şekil 4’te örneklendirilmiş olan Ters U Etkisi; Covid-19 pandemisi döneminde etkisi artması beklenen bir sorunun şiddetini azaltıcı ya da sıralamada geriye gitmesine sebep olan etki yarattığı durumda gözlenmektedir.

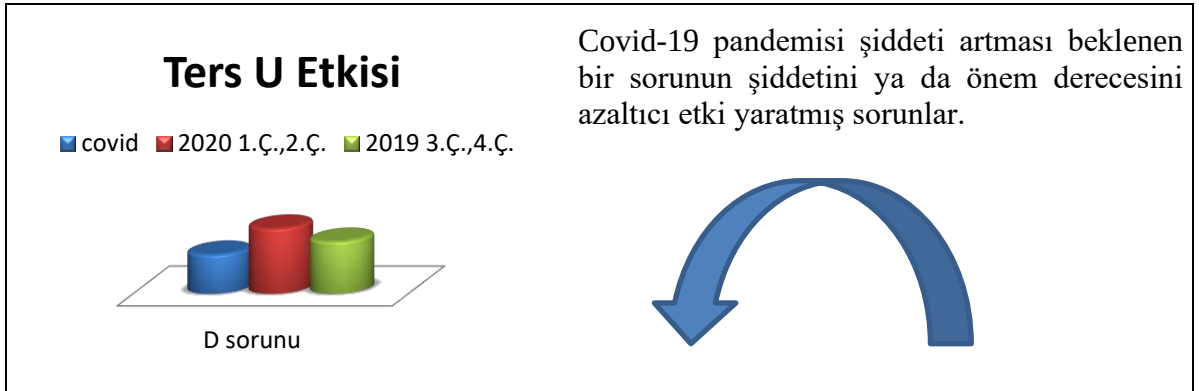
Şekil 1: Artan Etki

Şekil 2: Azalan Etki

Şekil 3: U Etkisi

Şekil 4: Ters U Etkisi

2. BÖLÜM

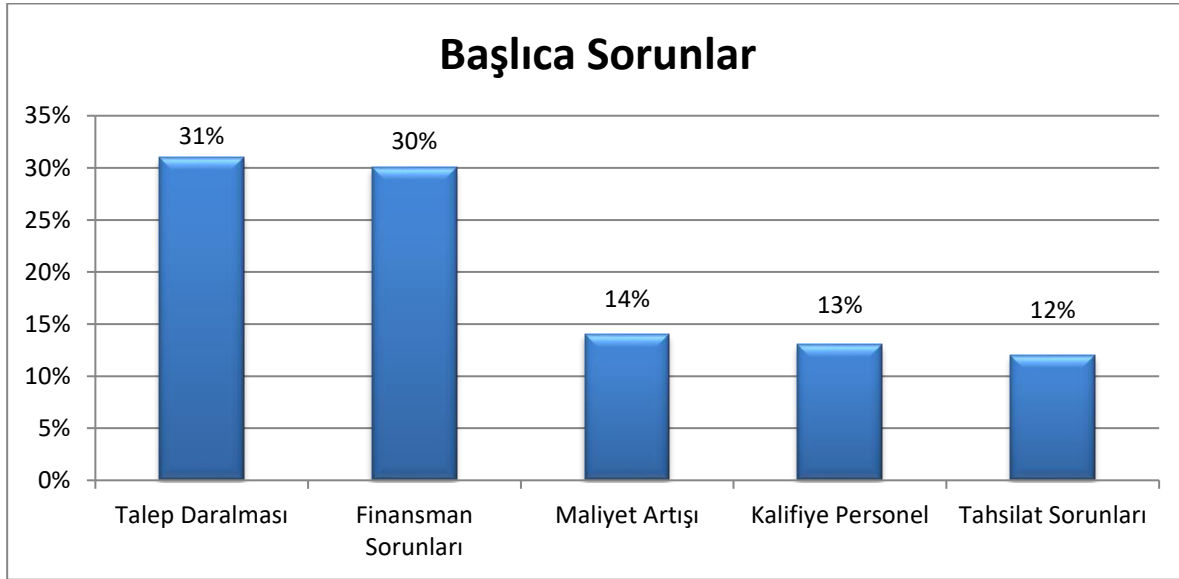
COVID-19 DÖNEMİNDE FİRMALARDA GÖRÜLEN SORUNLAR VE FİRMA ÖLÇEKLERİNE GÖRE SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Covid-19 Döneminde Firmalarda Görülen İlk Beş Sorun

Firmalarda genel itibariyle saptanan sorunların ve sunulan çözüm önerilerinin incelendiği bu bölümde başlıca sorunlar ve dağılımı üzerine elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Uygulanmış olan anketlerden hareketle saptamalar ve özellikle çözüm önerileri başlıca beş sorunun yüzde dağılımı, başlıca beş sorunun dönemler itibariyle önem derecesinde gösterdiği değişim ve tüm saptanan sorunların dört tip etki bakımından analizi yapılmıştır. Bu incelemede Covid süreci için önem arz eden ve farklılaşan çözüm önerilerine ve saptamalara ilgili şekillerin altında yer verilmiştir.

Covid- 19 sürecinde Türkiye genelinde faaliyet gösteren farklı ölçeklerdeki firmalarda ve tüm sektörlerde görülmekte olan temel sorunlara ilişkin bulgular şekil 5'te gösterilmektedir. Faaliyet gösteren firmaların başlıca sorunu %31 ile talep daralmasıdır. İkinci sırayı %30 ile finansman sorunları, üçüncü sırayı maliyet artışı, dördüncü sırada kalifiye personel ve son olarak tahsilat sorunları başlıca sorunları oluşturmaktadır. Bu beş temel sorun firmaların Covid-19 döneminde bildirdikleri sorunların %70'ini oluşturmaktadır.

Covid-19 Döneminde Firmalarda Görülen İlk Beş Sorun ve Çözüm Önerileri;

Şekil 5: Covid-19 Döneminde Karşılaşılan Toplam Sorunların %70'ini Oluşturan İlk Beş Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Covid-19 döneminde yaşanan sorunlar arasında en yüksek oran talep daralmasına aittir. İç ve dış pazarda talepte büyük oranda azalma olduğu, virüsün müşterilerin tüketim davranışlarını ve harcama eğiliminde azalma ile iş hacmini etkilediği belirtilmiştir. Talepteki daralma ve tedarik zincirindeki aksamaların firmalar için büyük risk barındırdığı aktarılmıştır.

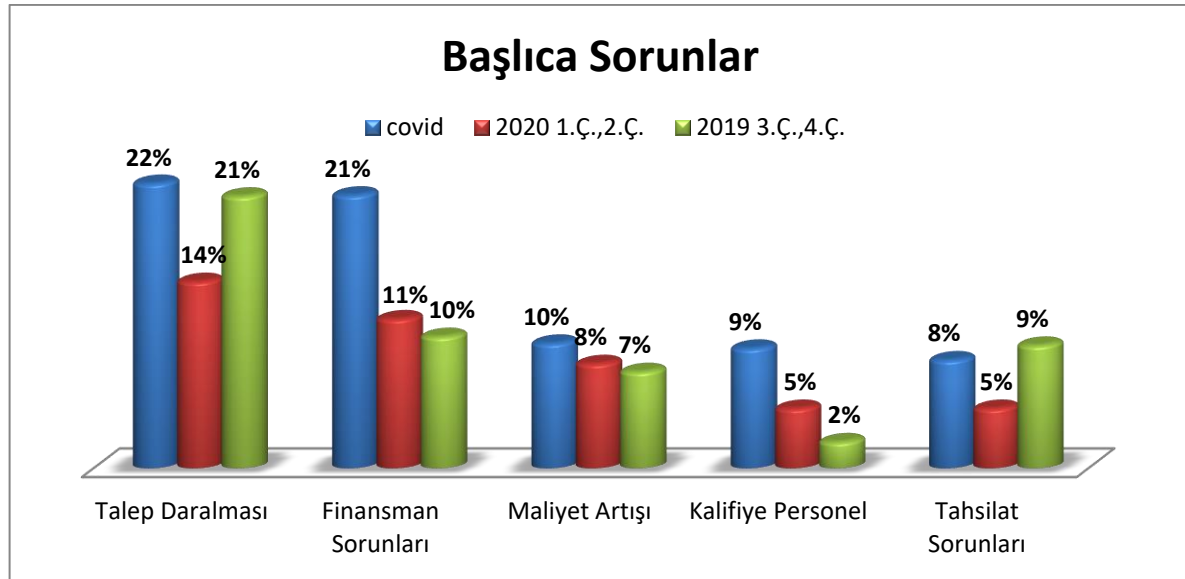
Ayrıca alınan önlemler dâhilinde kapalı olan firmaların açıldıktan sonra bile müşteri kaybı yaşayacağı düşünülmektedir. Devlet desteği ile yeni pazarlar bulunması, teşvik paketleri uygulanması, uluslararası ticareti kolaylaştırıcı önlemler alınması önerileri sunulmuştur.

Finansman Sorunları: Salgın sebebiyle ekonomik faaliyetlerin minimuma inmesi ya da durma noktasına gelmesi sebebiyle nakit akışının sağlanamadığı, finansman kaynağına ulaşmakta sıkıntı yaşandığı iletilmiştir. Kredi temininde bürokratik engellerin azaltılması istenmiştir. Ayrıca kredilerde ödeme kolaylığı sağlamak amacıyla firmaların borçlarını yapılandırma talebi mevcuttur.

Maliyet Artışı: Sosyal hareketliliğin sınırlandığı bu günlerde firmaların cirolarındaki ciddi düşüşlere rağmen sabit giderlerin etkisiyle maliyetlerinin arttığı bildirilmiştir. Özellikle çalışan sağlığını korumak amacıyla alınan önlemlerin maliyetleri artırıcı etki yarattığı iletilmiş, ulusal zorunlu stok bulundurma yükümlülüğü ve döviz kurlarındaki dalgalanmanın firmalara olumsuz etki yarattığı söylenmiştir. Kısa çalışma ödeneğinin kapsamının genişletilerek süresinin uzatılması ve vergi indirimi gibi firmaların maliyetlerini azaltıcı öneriler iletilmiştir.

Kalifiye Personel: İstihdamı korumanın her geçen gün zorlaştığı, çalışma saatlerindeki düzenlemenin ya da evden çalışmanın verimliliği etkilediği iletilmiş, virüs sonrasında ciddi bir işsizlik ile karşılaşılacağı öngörülmüştür. Devlet desteği ile hem çalışanların hem de firmaların bu süreç içerisindeki mağduriyetinin azaltılması ve çalışan sağlığını korumak için genel çalışma şartlarını iyileştirici düzenlemeler yapılması istenmiştir.

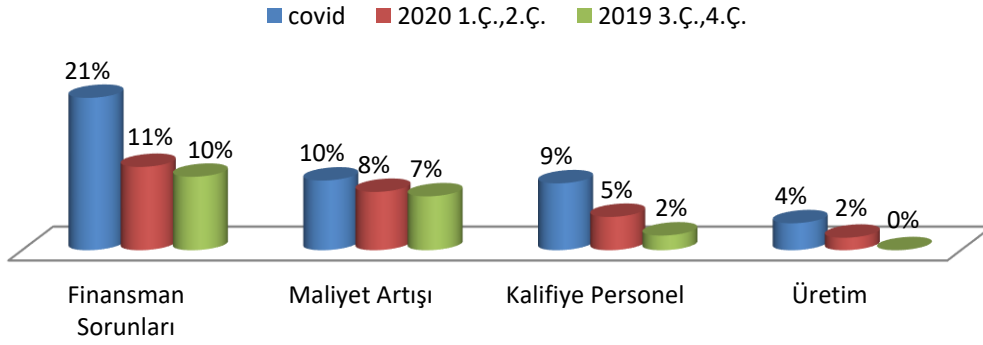
Tahsilat Sorunları: Salgının etkisi ile yurtiçi ve yurtdışında teslim edilmiş ve vadesi gelmiş ödemelerin tahsil edilemiyor olduğu, üretilen ürünleri teslim etmekte tereddütler yaşandığı belirtilmiştir. Farklı satış yöntemlerinin geliştirilmesi ve tahsilatlarda ticari alacak sigortasına yönelme önerilmiştir.

Şekil 6: Covid-19 Döneminde Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

İlk beş sorun incelendiğinde tüm sorunların etkisinin 2020 ilk iki çeyrek döneminde beklenenin üzerinde olduğu dolayısıyla bu salgının var olan sorunların etkisinin derinleştirdiğini göstermiştir. Talep daralması ve tahsilat sorunları U etkisi özelliği göstermekteyken finansman sorunları, maliyet artışı ve kalifiye personel sorunları artan etki özelliği göstermektedir.

Genel Sorunlar -Artan Etki-

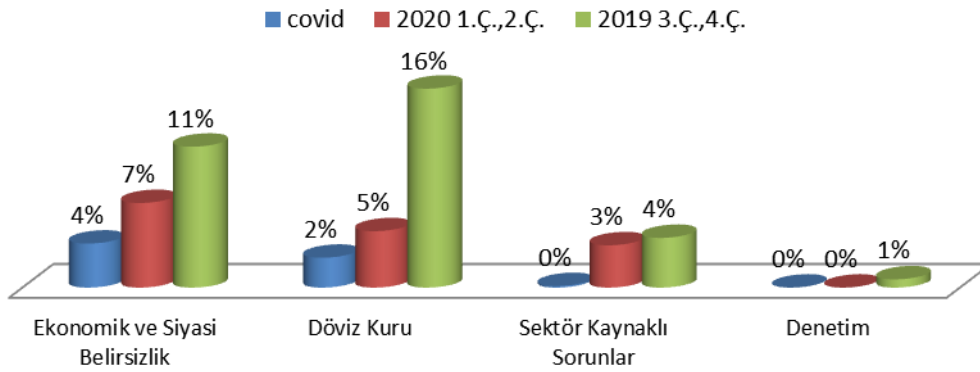

Şekil 7: Covid-19 Döneminde Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Artan etkiye sahip sorunlardan ilk beş kategoride olmayan üretim sorunu aşağıda açıklanmıştır. İlk beş kategoride bulunan finansman sorunları, maliyet artışı ve kalifiye personele ait sorunlar yukarıda belirtilmiştir.

Üretim: Salgın döneminde oluşmuş olan durum sonrası üretime devam etmekte kararsızlık yaşandığı, firmaların üretim kapasitesinin düşmüş olduğu ve üretim girdi temininde sıkıntılar olduğu iletilmiştir. Üretim girdilerinin üzerindeki gümrük vergisinin azaltılması, yerli üretimin desteklenmesi, önlemlerin alınarak üretimin sürekliliğinin sağlanması önerilmiştir.

Genel Sorunlar -Azalan Etki-

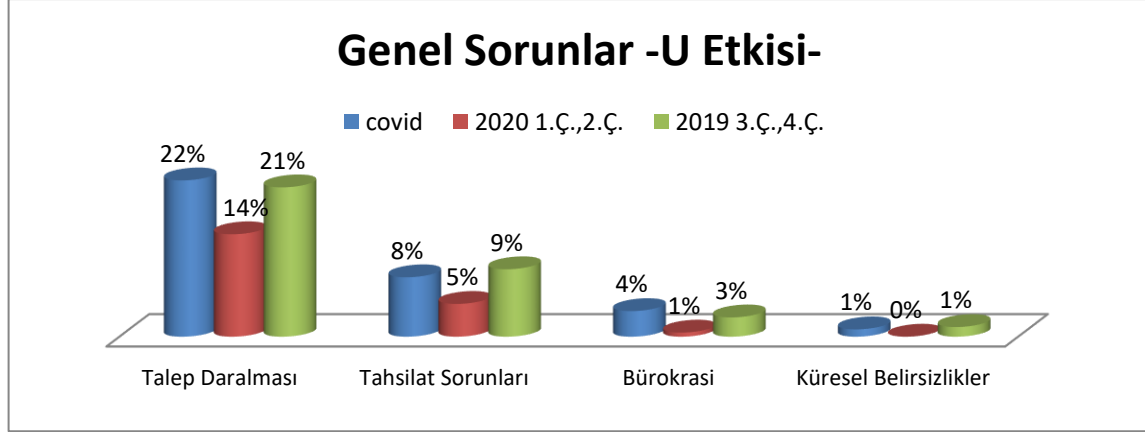

Şekil 8: Covid-19 Döneminde Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisi aşağıda açıklanmıştır. Covid-19 döneminde döviz kuru sorunu güncelliğini kaybetmemiştir ancak bu döneme özel bir sorun ya da çözüm önerisi iletilmiştir. Sektör kaynaklı sorunlar ve denetim kategorisinde sorun bildirilmemiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Pandemi sonrasındaki dönem ile ilgili belirsizliklerin olduğu vurgulanmıştır. Ekonomide beklenen daralmanın finansal piyasaları olumsuz etkilediği ve gelecekle ilgili kaygı yaşandığı söylenmiştir.

Bu sorun görülmekte olan sorunların gerisinde kalmış ve diğer sorunlar bu kategorinin önüne geçmiştir.

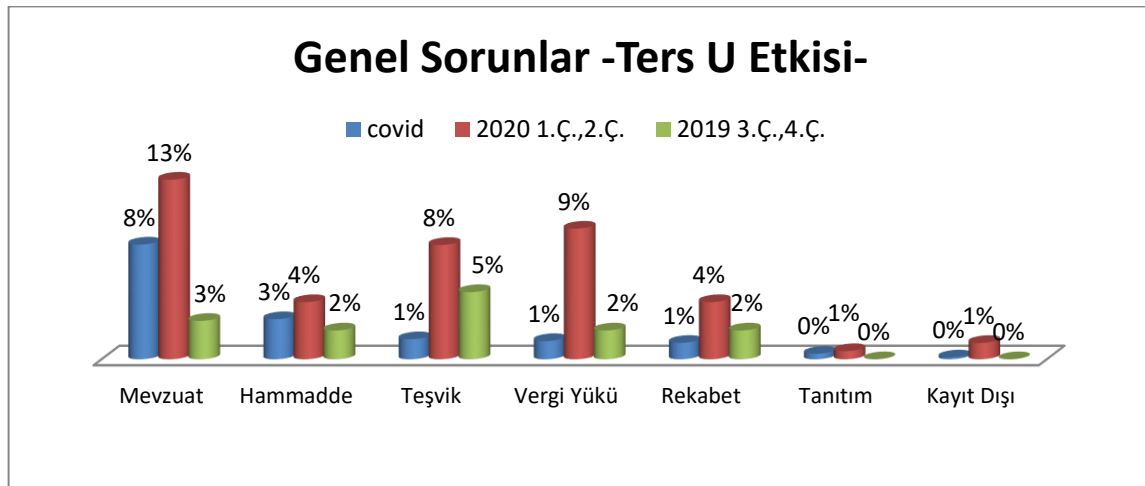

Şekil 9: Covid- 19 Döneminde U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Covid-19 döneminde U etkisi gösteren bürokrasi ve küresel belirsizliğe dair açıklamalar aşağıda mevcuttur. Talep daralması ve tahsilat sorunlarına ait sorunların açıklaması ilk beş sorun içerisinde olduğu için yukarıda açıklanmıştır.

Bürokrasi: Mücbir sebep düzenlemesinin sistemin ilerleyişini etkilediği, KDV iade süreçlerinin aksadığı, devlet tarafından alınan önlemlerin uygulanmasının yavaş ilerlediği aktarılmıştır. Birikmiş KDV iadesi alacaklarının iade sürecinin kolaylaştırılması istenmiştir.

Küresel Belirsizlikler: Dünya genelinde salgının ilerleyişinin nasıl olacağı ve ülkemizde Avrupa pazarının açılıp açılmayacağına dair endişenin hakim olduğu vurgulanmıştır.

Şekil 10: Covid- 19 Döneminde Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Salgın döneminde ters U etkisi göstermiş olan mevzuat, hammadde, teşvik, vergi yükü, rekabet ve tanıtım sorunları aşağıda açıklanmıştır. Kayıt dışı kategorisine ait sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir. Tanıtım ve Kayıt Dışı kategorilerinde yer alan sorunlar az sayıda ve %1’den az olması sebebiyle %0 görünmektedir.

Mevzuat: Mücbir sebep kapsamının yeterince kapsamlı olmadığı, işyerlerinin alınan önlemler çerçevesinde kapatıldığı ve uluslararası uçuşların sınırlandırıldığı sorunları bildirilmiştir. Mücbir sebep kapsamının genişletilmesi ve alınan önlemlerin tedbirler alınarak azaltılması istenmiştir.

Hammadde: Döviz kurlarındaki dalgalanmalar etkisiyle hammadde temininde zorluklar yaşandığı, hammadde temininin dönem içerisinde git gide zorlaştığı söylenmiştir. Yurtdışından hammadde tedarik süreçlerinin hızlandırılması, döviz kurlarının sebep olduğu maliyet artışı için finansal destek sağlanması talep edilmiştir.

Teşvik: SGK teşviklerinin istihdam arttırıcı bir etkisinin olmadığı belirtilmiş, içerisinde olduğumuz bu zorlu günler için çalışma ortamında hem işverene hem de çalışana sosyal devlet anlayışı ile gerekli olan desteklerin sağlanması istenmiştir.

Vergi Yükü: Alınan vergilerin ve SGK yükümlülüklerinin bu dönemde alınmaması ve ödemelerin ileri tarihlere ertelenmesi talep edilmiştir.

Rekabet: Satış için ürün bulmakta zorlanılan bir süreç içerisinde olunduğu ve bazı firmaların stokçuluk yaptığı vurgulanmıştır. Rekabetin etkisiyle olağanüstü bir boyutta fiyat artışlarının yaşandığı belirtilmiştir. Stok yapan firmalar üzerinde etkin ve caydırıcı önlemler alınması istenmiştir.

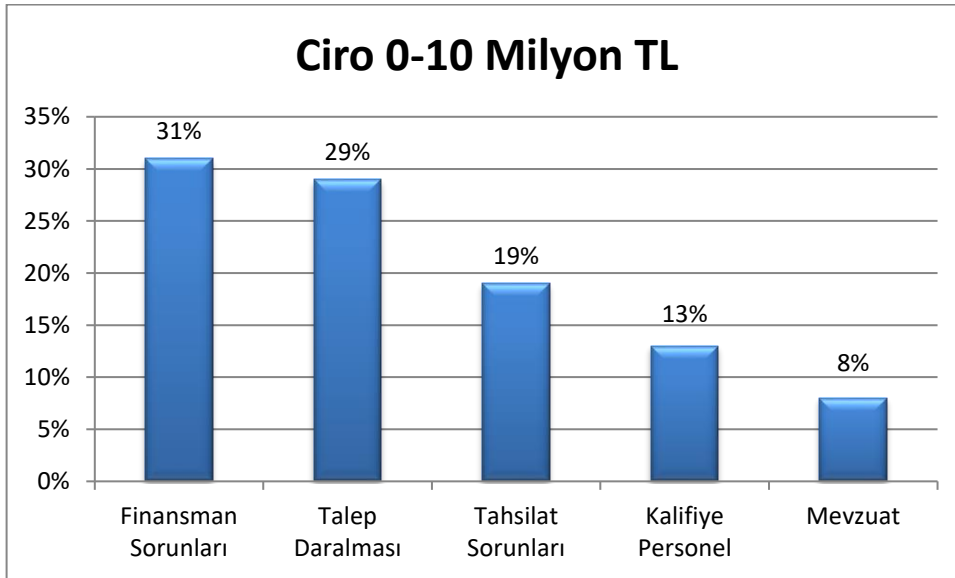
Tanıtım: Salgın döneminde pazarlama ve reklam faaliyetlerinin durduğu belirtilmiştir. Ayrıca ülkemizin Covid-19 dönemindeki duruşunun detaylıca anlatılmasının ülkenin turizm imajına olumlu etki sunacağı düşünülmektedir.

Ciro Düzeyine Göre Firmaların Sorun ve Çözüm Önerileri

Ciro bakımından farklı ölçeklerde olan firmaların sorunların ve sunulan çözüm önerilerinin incelendiği bu bölümde de başlıca sorunlar ve dağılımı üzerine elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Her bir ölçek için başlıca beş sorunun dönemler itibariyle önem derecesinde gösterdiği değişim ve tüm saptanan sorunların dört tip etki bakımından analizi yapılmıştır. Bu incelemede Covid süreci için önem arz eden ve farklılaşan çözüm önerileri ve saptamalara ilgili şekillerin altında yer verilmiştir.

Küçük Ölçekli Firmalar

Covid-19 döneminde Küçük ölçekli; “0-10 Milyon TL” ciro düzeyine sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımı incelendiğinde finansman sorunları toplam içinde %22, başlıca beş sorun içinde ise %31 paya sahiptir. İkinci sırada talep daralması, üçüncü sırada tahsilat sorunları, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada mevzuat sorunları yer almaktadır. İlk sırada yer alan beş sorun küçük ölçekli firmaların tüm sorunlarının %62’sini oluşturmaktadır.

Şekil 11: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %62’sini Oluşturana İlk Beş Sorunun Dağılımı

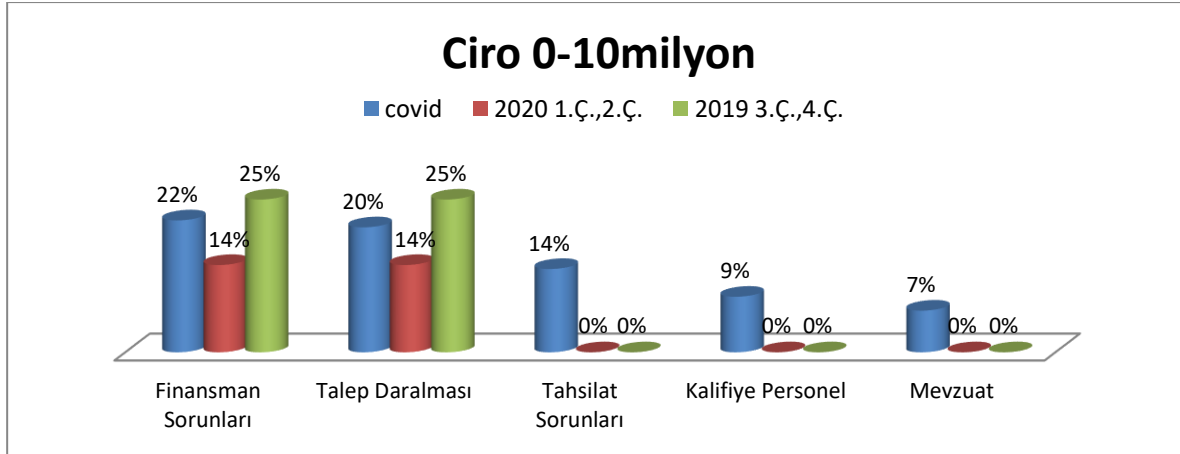
Finansman Sorunları: Şirketlerin cirolarında yaşanan düşüşler nedeniyle net çalışma sermayesi-ne ve nakde ihtiyaç duydukları, kredi alımında sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir. Finansal kaynak bulmanın kolaylaştırılması, şirketlerin önceki yıllara göre azalan ciroları üzerinden destek sağlanması istenmiştir.

Talep Daralması: Azalan talep doğrultusunda firmalarda ciddi gelir kayıpları yaşandığı için firmalara finansal destek sağlanması ve kredi ödemelerinin faizsiz olarak ertelenmesi istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Tahsilatlarda aksamaların meydana gelmesinin beraberinde firma ödemelerini de zor duruma soktuğu aktarılmıştır. Devletin kısa çalışma ödeneği gibi destekleme uygulamalarını arttırmasının firmaları olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

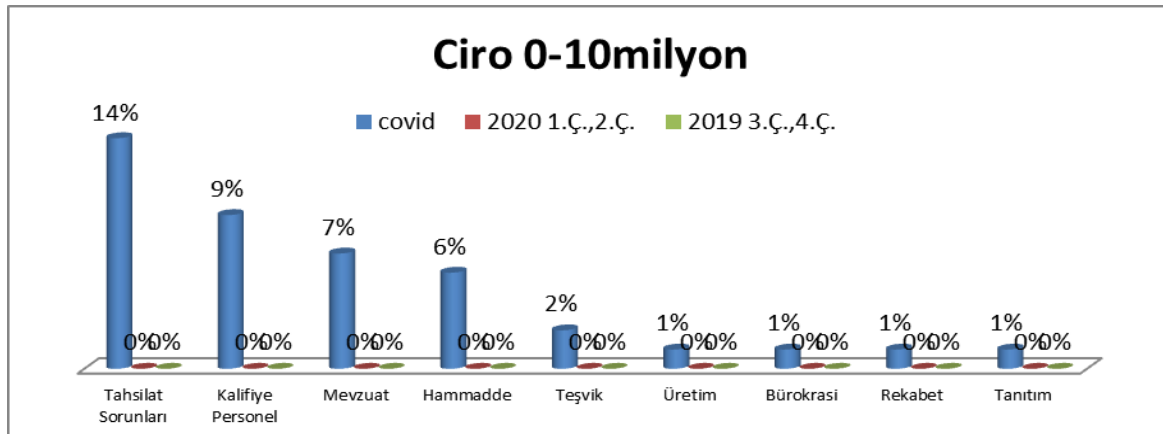
Kalifiye Personel: İşgücü temininde zorlanıldığı ve bulaş riski sebebiyle personelin işe gelmekten endişe ettiği belirtilmiş, sterilizasyon ve maske temininin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Mevzuat: İşyerlerinin ve gümrüklerin kapalı olmasının firmaları olumsuz etkilediği, belirli sürelerde gümrük giriş ve çıkışlarına müsaade edilmesi ve önlemlerin alınarak kademeli olarak normale dönüşün sağlanması talep edilmiştir.

Şekil 12: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Payının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ciro bakımından küçük ölçekli firma kategorisindeki firmalarda ilk iki sorun olan finansman ve talep daralması sorunlarının 2020 ilk iki çeyrekte azalması beklenirken artış gösterdiği görülmektedir. Bu iki sorunun 2019 son iki çeyrekteki seviyelerinden düşük olduğu ancak toplam içindeki paylarının beklendiği ölçüde düşmediği görülmektedir. Tahsilat sorunu, kalifiye personelde yaşanan sorunlar ve mevzuata ilişkin sorunlar ayrıntılı olarak yukarıda yazılmış ve bu sorunların Covid döneminde karantina koşullarından oluşan sorunlar olduğu görülmektedir.

Şekil 13: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Covid-19 döneminde küçük ölçekli firmaların artan etkiye sahip sorunları arasında bulunan hammadde, teşvik, üretim, bürokrasi ve rekabet kategorisindeki sorunlar aşağıda açıklanmıştır. Tahsilat Sorunları, kalifiye personel ve mevzuat konusundaki sorunların açıklamaları yukarıda mevcuttur. Tanıtım kategorisinde salgın dönemine ait özel bir sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Hammadde: Birçok firmanın hammadde tedarikinde sorun yaşadıkları iletilmiştir.

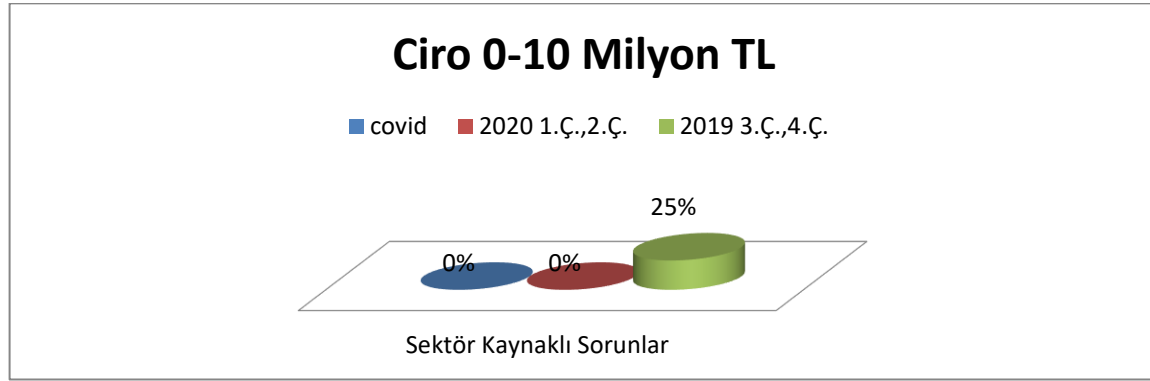
Teşvik: Sağlanan personel desteklerinin yeterli olmadığı belirtilmiş ve desteklerin artırılması istenmiştir.

Üretim: Covid-19 salgın döneminde üretimin durma noktasına geldiği belirtilmiş, üretimin başlayacağı şartların belirlenmesi ve gerekli çalışma şartlarının sağlanması tavsiye edilmiştir.

Bürokrasi: Maliye ve hukuk sisteminde gecikmeler yaşandığı bildirilmiştir.

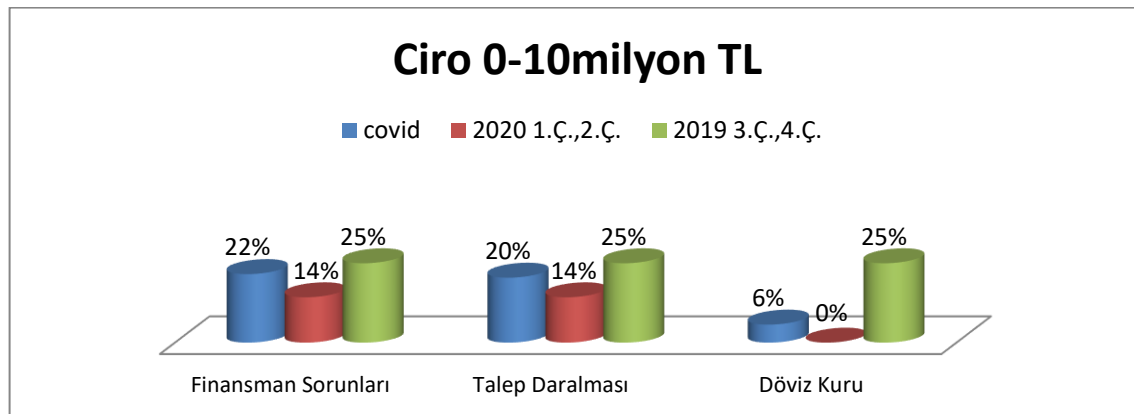
Rekabet: Bu dönemde stok yapan firmaların piyasayı olumsuz etkilediği belirtilmiş, devlet eliyle düzenleme yapılması istenmiştir.

Tüm bu sorunlar ve öneriler incelendiğinde küçük ölçekli firmaların sorunlarının yaklaşık %50'si var olan sorunlar olduğu kalan kısmının ise bu sürece has sorunlar olduğu görülmüştür.

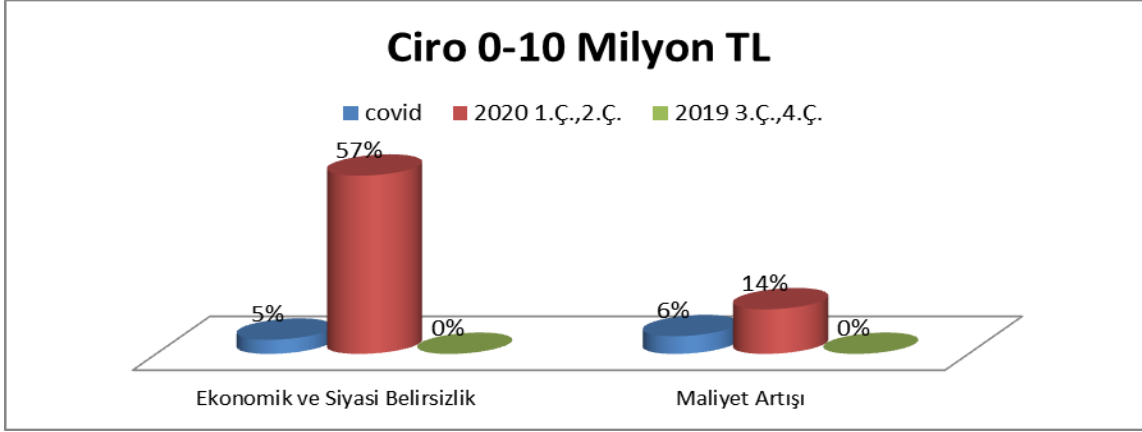
Şekil 14: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Bu dönemde 2019 yılı ikinci yarısında görülen sektöre has sorunların önemini yitirdiği bu dönemin koşullarından kaynaklanan sorunların öne çıktığı görülmektedir.

Şekil 15: Covid- 19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Az sayıda çalışanı olan küçük ölçekli firmaların sorunlarının %50'ye yakını önceden var olan sorunlardır ve U etkisi göstermektedir. Finansman sorunları ve talep daralmasına ait sorunlar yukarıda açıklanmıştır. Döviz kurunda salgın dönemine ait özel bir sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir.

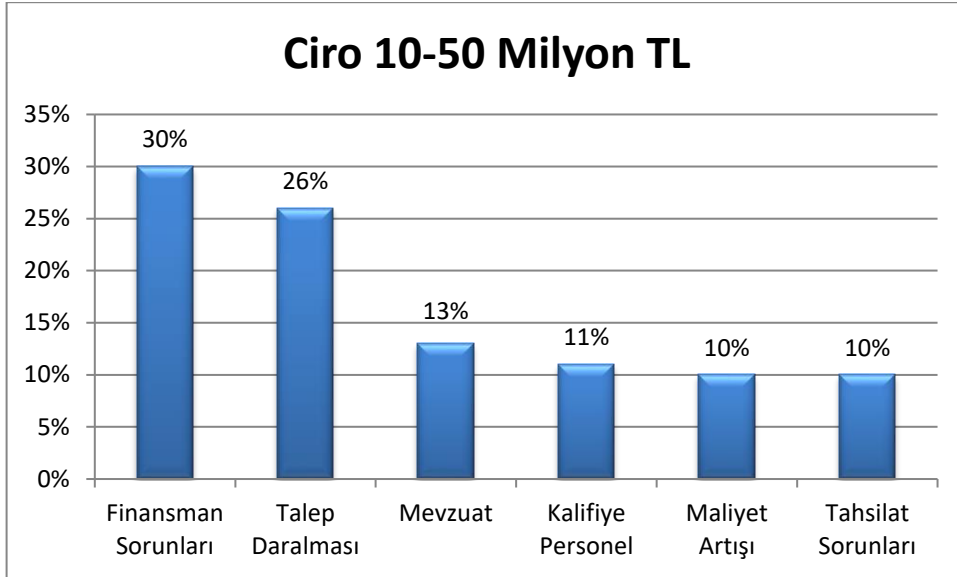
Şekil 16: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ters U etkisi gösteren sorunlar ekonomik ve siyasi belirsizlik ve maliyet artışı sorunlarıdır ancak bu sorunların ağırlığı 2020 yılı ilk yarısı için beklenenin altındadır. Dolayısıyla önem sıralamasındaki yerinin değiştiği görülmüştür.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Covid-19 salgınının yayılması hızı ve salgın sonrası döneme ilişkin ekonomik belirsizliklerin arttığı iletilmiştir.

Orta Ölçekli Firmalar:

Covid-19 döneminde Orta ölçekli; “10-50 Milyon TL”, ciro düzeyine sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımı incelendiğinde finansman sorunları toplam içinde %24, başlıca beş sorun içinde ise %30 paya sahiptir. İkinci sırada talep daralması, üçüncü sırada mevzuata ilişkin sorunlar, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada eşit paya sahip olan maliyet artışı ve tahsilat sorunları yer almaktadır. İlk sırada yer alan beş sorun orta ölçekli firmaların tüm sorunlarının %76’sını oluşturmaktadır.

Şekil 17: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %76'sını Oluşturan Başlıca Sorunların Dağılımı

Finansman Sorunları: Firmaların banka kredilerini ödemede nakit sorunu yaşadıkları, maaş ve prim desteğinde gecikme yaşandığı ve finansman araçlarına ulaşım zorluğu olduğu belirtilmiştir. Faaliyetlerin devam edebilmesi için ucuz finansman kaynağına ulaşımın kolaylaştırılması ve kredi ödemelerinin ertelenmesi istenmiştir.

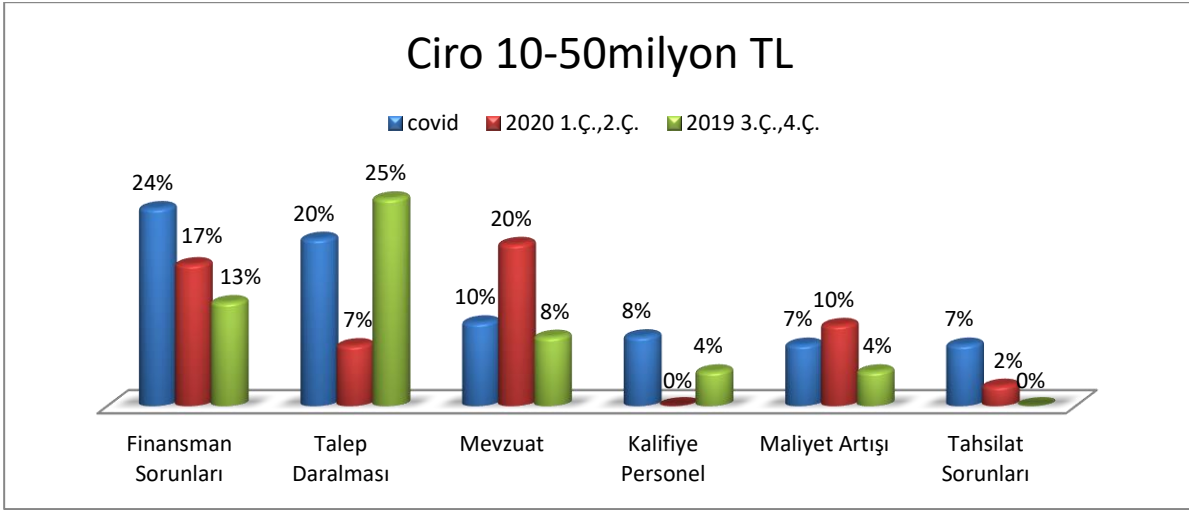
Talep Daralması: Talep yetersizliğinin etkisiyle birçok sektörün durma noktasına geldiği belirtilmiştir. Devlet tarafından yeni yatırımların önünün açılması ve yeni pazar arayışında destek sağlanması istenmiştir.

Mevzuat: Mücbir sebep kapsamının dar tutulmuş olduğu ve alınan önlemler dahilinde kapanmak zorunda olan işyerlerinin ve sınırların firmaları olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Faaliyetleri kısmen durmuş olan firmaların kısa çalışma ödeneğine başvurdukları ve üretim çalışmalarının azaldığı aktarılmıştır. Mücbir sebep kapsamının genişletilmesi ve firmalar eski cirolarına ulaşmaya kadar personel maliyetini düşürmek için SGK ve stopaj teşviki talep edilmiştir.

Kalifiye Personel: İstihdamı korumanın zorlaştığı bu günlerde mevcut işçileri istihdam etme konusunda kararsızlık yaşandığı belirtilmiş, devlet tarafından sağlanacak olan desteklerin bir an önce hayata geçmesi istenmiştir.

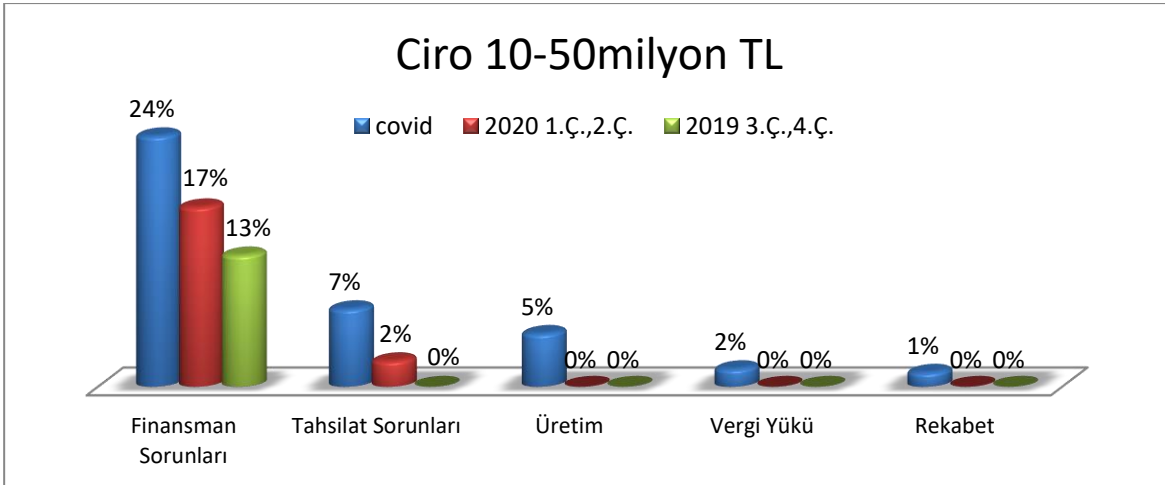
Maliyet Artışı: İşçilik, kira ve enerji gibi girdi maliyetlerinin bu dönemde artış gösterdiği, firmaların gider kalemlerinin gelirlerinin oldukça üstünde olduğu iletilmiştir. Maliyetlerin firmalar için makul olacak bir düzeye düşürülmesi istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Firmaların piyasadan alacaklarını tahsil edemedikleri bu durumun firma ödemelerini güç duruma soktuğu üzerinde durulmuştur. Uzun vadeli, düşük faizli kredi desteği talep edilmiş, normalleşme süresine geçildikten sonra vergi ve SGK ödemelerinde erteleme ile ekonomik durgunluğa çözüm oluşturulabileceği öngörülmüştür.

Şekil 18: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Başlıca Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ciro büyüklüğü bakımından orta ölçekli firmaların karşılaştıkları sorunların yıllar itibariyle dönüşümü incelendiğinde başlıca sorunlarda üç tip etkinin tümünün var olduğu görülmüştür. Finansman sorunlarında ve tahsilat sorunlarında artan etki, talep daralması ve kalifiye personel sorunlarında U etkisi, Mevzuat ve maliyet artışı sorunlarında ise ters U etkisi görülmektedir.

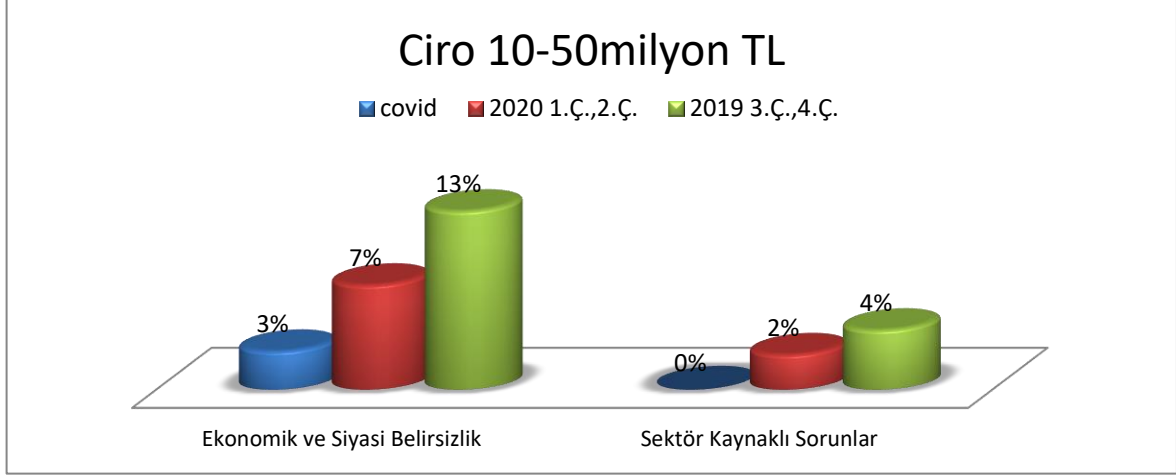
Şekil 19: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Orta ölçekli firmaların finansman ve tahsilat sorunları için önerileri yukarıda verilmiştir. Üretim, vergi yükü ve rekabet kategorilerinde belirtilen sorunlar aşağıda verilmiştir. Bu üç kategorideki sorunların önceki dönemlerde bu ölçekte görülmediği bu dönemde ortaya çıkan geçici sorunlar olduğu görülmüştür.

Üretim: Salgının zamana yayılacağı ve üretimde yarattığı negatif etkinin derinleşeceğinin tahmin edilmekte olduğu ifade edilmiştir. Salgın nedeniyle üretimlerin tam zamanlı yapılamadığı ve kapasitenin verimli kullanılmadığı belirtilmiştir. Salgın nedeniyle çalışma hayatının etkilenmemesi için işyerlerinde sağlık ve güvenlik önlemlerinin en yüksek seviyeye çıkartılarak tam zamanlı çalışma ortamının sağlanması için devlet teşviki talep edilmiştir.

Vergi Yüğü: Mücbir sebep kapsamında olmayan firmaların vergi ödemelerini yerine getirmekte sorun yaşadıkları bildirilmiştir. Bu süreç için vergi yükümlölüklerinin azaltılması ve mücbir sebep kapsamının genişletilmesi istenmiştir.

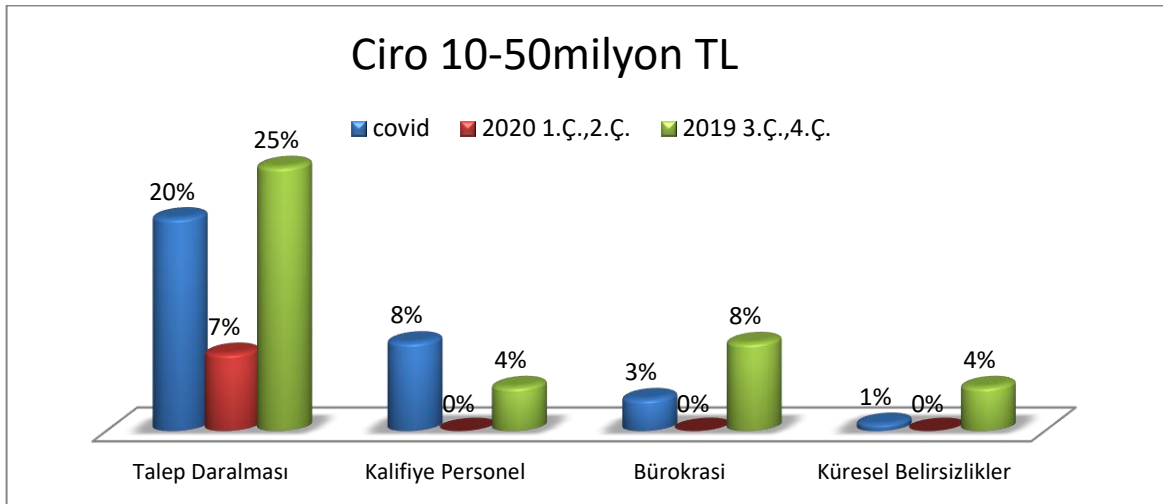
Rekabet: Salgını fırsata çevirmek isteyenlerin fiyatları fahiş derecede yükselterek hem tüketiciyi hem de diğer firmaları mağdur ettikleri vurgulanmıştır. İlgili bakanlık ve belediyeler tarafından kontrollerin sıklaştırılması ve yasal işlemlerin arttırılması istenmiştir.

Şekil 20: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Salgın döneminde sektör kaynaklı sorun bildirilmemiş olup ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisinde bildirilen sorunlar ve çözüm önerilerine ait açıklamalar aşağıdadır.

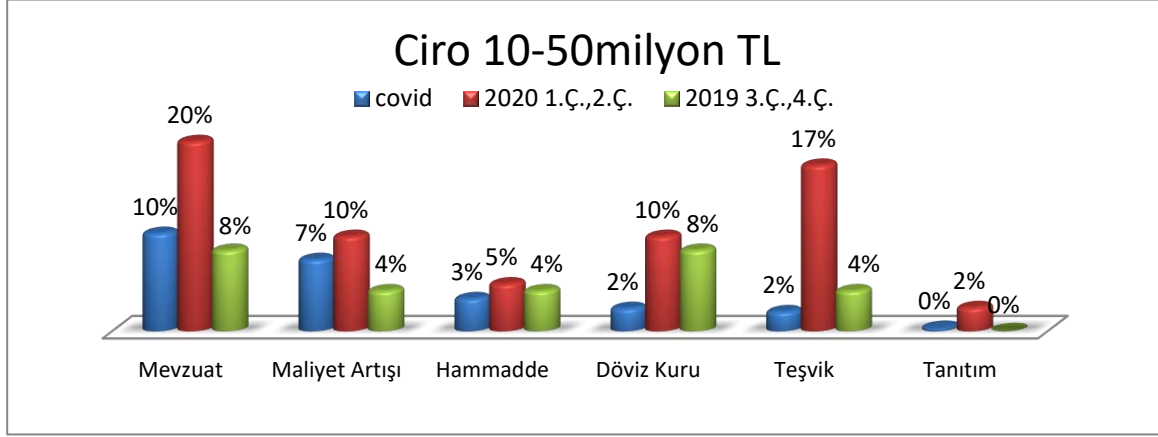
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Yaşanan gelecek kaygısı ile birlikte mevcut işçileri istihdam etme konusunda kararsızlıkların hakim olduğu, firmalar yeniden çalışmaya başladığında yurtdışı siparişlerinin eskisi gibi olmayacağı endişesi yaşandığı belirtilmiştir.

Şekil 21: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip sorunlar arasında bulunan talep daralması ve kalifiye personele ait sorunlar yukarıda açıklanmıştır. Küresel belirsizlik kategorisinde bildirilmiş olan sorun ya da çözüm önerisi salgın dönemine özel değildir. Bürokrasi sorunu ise aşağıda açıklanmıştır.

Bürokrasi: Kredi temininde karşılaşılan prosedür sorunun çözülmesi ve KDV iade süreçlerinin hızlandırılması istenmiştir.

Şekil 22: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

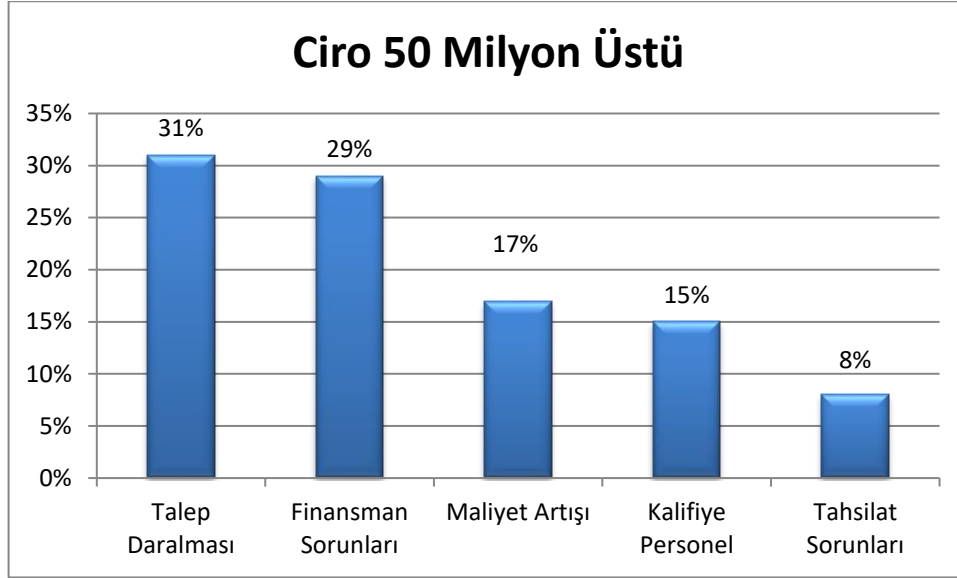
Mevzuat ve maliyet artışına ait sorunlar yukarıdaki bölümde yazılmıştır. Hammadde ve döviz kuru kategorisindeki sorun ve çözüm önerisine ait açıklamalar aşağıda mevcuttur. Teşvik kategorisinde Covid-19 salgını dönemine özel bir sorun ya da çözüm önerisi iletilmemiştir. Ayrıca dönem içerisinde tanıtım kategorisinde sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Hammadde: Türk lirasının değer kaybetmesi ve gelir kaybı ile hammadde temininin zorlaştığı belirtilmiştir. Ekonomik hayatı canlandırmak ve eski iş hacmine dönüş için yeni reformlar yapılması önerilmiştir. Ayrıca özellikle Uzak Doğu'dan gelen hammaddelerin iç pazarda üretilebilmek için çalışmalar yapılması istenmiştir.

Döviz Kuru: Yaşanan kur artışı sebebiyle dış ticaretin zorlaştığı, dış turizmden gelecek döviz gelirinin bu yıl ciddi oranda düşmesinin beklendiği dile getirilmiştir. Ülkemize gelecek olan yabancı turist sayısını arttırmaya yönelik etkin bir tanıtım çalışması yürütülmesi önerilmiştir.

Büyük Ölçekli Firmalar

Covid-19 döneminde Büyük ölçekli; “50 milyon TL üstü” ciro düzeyine sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımı incelendiğinde talep daralması toplam içinde %23, başlıca beş sorun içinde ise %31 paya sahiptir. İkinci sırada finansman sorunları, üçüncü sırada maliyet artışı, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada tahsilat sorunları yer almaktadır. İlk sırada yer alan beş sorun büyük ölçekli firmaların tüm sorunlarının %76’sını oluşturmaktadır.

Şekil 23: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %76’sını Oluşturan İlk Beş Sorunun Dağılımı

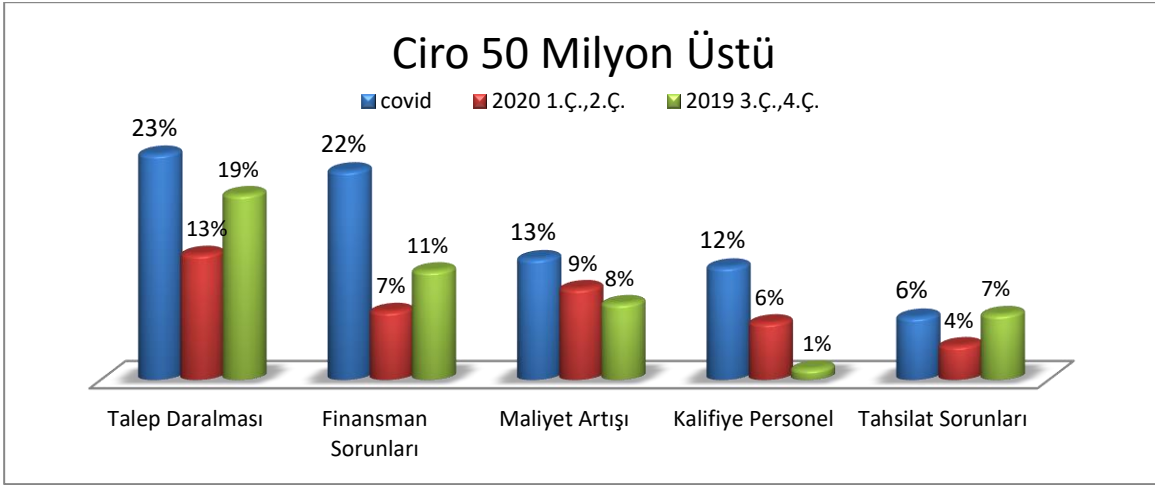
Talep Daralması: Ülkemizde ve dünyada toplam talepte ciddi oranda bir daralma yaşandığı ve çoğu firmada üretime ara verildiği iletilmiştir. Yeni pazar arayışı ve talep artırıcı teşviklerin devreye sokulması istenmiştir.

Finansman Sorunları: Ekonomideki hareketliliğin azalması ile firmaların gelir üretemedikleri ve finansmana ulaşmada sıkıntı yaşandığı aktarılmış, kamu bankalarının yanında özel bankaların da firmaları desteklemesi talep edilmiştir.

Maliyet Artışı: Satışlar olmamasına rağmen personel ve kira gibi sabit giderlerin var olduğu belirtilmiştir. Ayrıca döviz kurlarındaki dalgalanmadan kaynaklı girdi maliyetlerinin etkilendiği söylenmiştir. Kurlardaki istikrarsızlığı gidermeye yönelik para politikalarının uygulanması ve kısa çalışma ödeneği gibi desteklerin süresinin uzatılması istenmiştir.

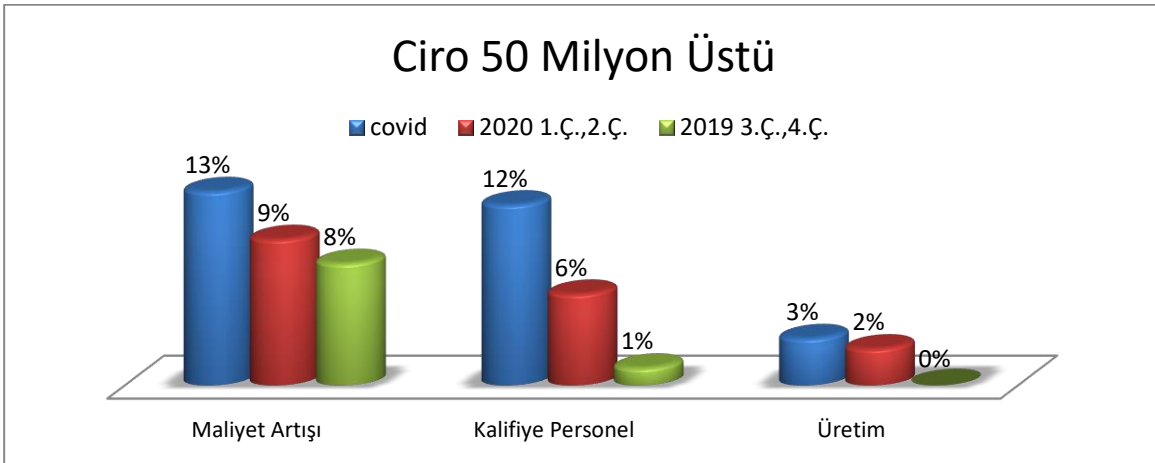
Kalifiye Personel: Covid-19 etkisi ile istihdam sağlamanın zorlaştığı, yaşanan olumsuzlukların işsizliği ciddi oranda tetikleyeceği iletilmiş, işçilik maliyetlerinin azaltılarak devlet desteği sağlanması istendiği bildirilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Teslim edilmiş ürün bedellerinin tahsil edilemediği ve böylelikle tahsilat-ödeme dengesinin bozulduğu, kamu hak ediş ödemelerinin yapılmadığı ya da gecikmeli yapıldığı aktarılmıştır. KGF kredilerinin arttırılması ve vergi iade ödemelerinin hızlandırılması önerilmiştir.

Şekil 24: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Payının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

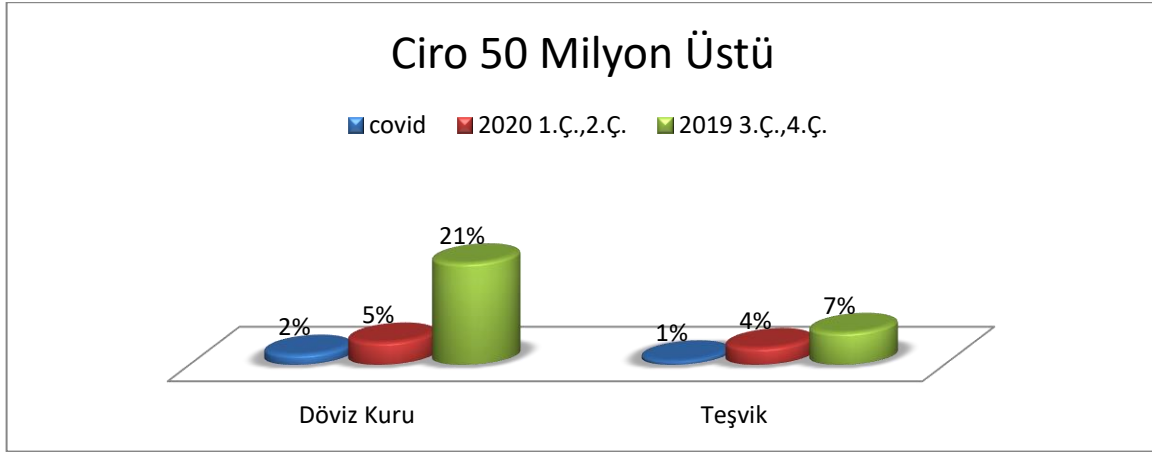
Ciro büyüklüğü bakımından büyük ölçekli firmaların başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde iki tip etki görülmektedir. Bunlar U etkisi ve artan etkidir. U etkisi görülen sorunlar talep daralması, finansman sorunları ve tahsilat sorunlarıdır. Bu sorunlar büyük ölçekli firmalarda 2019 ikinci yarıda da görülmüş olan ancak 2020 ilk yarıda azalması beklenirken Covid sürecinde etkisi artmış olan sorunlardır. Artan etkiye sahip sorunlar da maliyet artışı ve kalifiye personel sorunlarıdır.

Şekil 25: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Artan etkiye sahip sorunlardan ilk iki sorun başlıca sorunlar arasında da yer almaktadır. Üretimde karşılaşılan sorunlar ise nispeten düşük ağırlığa sahiptir. Maliyet artışı ve kalifiye personele ait açıklamalar yukarıda verilmiştir.

Üretim: Üretim miktarlarında azalış olmasına rağmen maliyetlerinin arttığı, çalışanların sağlığını koruyarak üretiminin sürdürülebilmesi açısından sorunlar yaşandığı bildirilmiştir. Üretimi yerleştirme ve teknolojik üretime yönelme önerilmiştir.

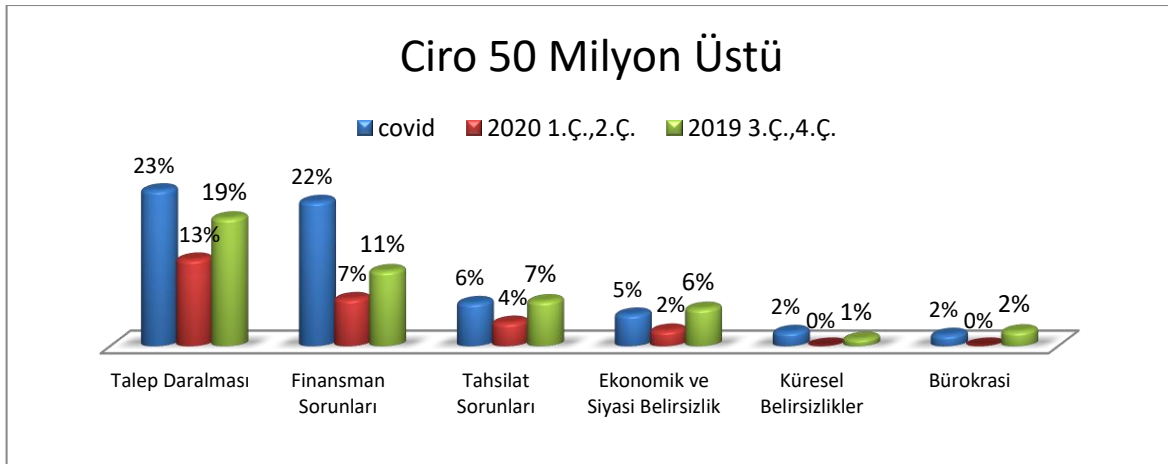

Şekil 26: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Salgın döneminde büyük ölçekli firmalarda azalan etkiye sahip sorunlardan olan döviz kuru ve teşvik kategorisine ait açıklamalar aşağıdadır.

Döviz Kuru: Döviz kurlarındaki artış ile zaten virüs etkisiyle hali hazırda azalmış olan gelir kaybının arttığı vurgulanmıştır. Döviz kurlarının Türk lirasının değerinin artmasını sağlayacak şekilde ekonomik tedbirler alınması istenmiştir.

Teşvik: Covid-19 salgını boyunca ve sonrasındaki süreçte yaşanacak olan sorunları en aza indirmek için gelir kaybı yaşamış olan halka doğrudan nakdi yardım yapılması önerilmiştir.

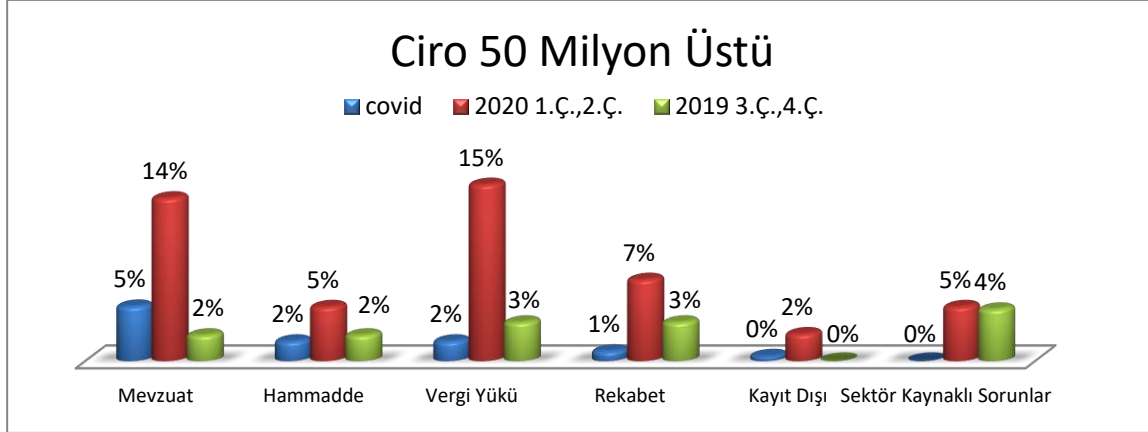

Şekil 27: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisi göstermekte olan sorunlar arasında bulunan ekonomik ve siyasi belirsizlikler ve bürokrasi kategorisine ait açıklamalar aşağıdaki gibidir. Talep daralması, finansman sorunları ve tahsilat sorunlarına ait açıklamalar yukarıda mevcuttur. Küresel belirsizlik kategorisinde salgın dönemine özel sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Ekonomik yaşamın daralmasının etkisiyle finansal piyasalardaki beklentilerin olumsuz yönde olduğu, salgın öncesinde bulunan mevcut ekonomik sorunların bu süreçte daha da derinleştiği ve belirsizliklerin yatırımları olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Bürokrasi: Salgın döneminde karşıt inceleme ve beyan erteleme durumlarına kolaylaştırıcı düzenlemeler getirilmesi istenmiştir.

Şekil 28: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Salgın döneminde ters U etkisi gösteren sorunlar arasında bulunan mevzuat ve vergi yüküne ait sorun ve çözüm önerileri açıklanmıştır. Hammadde ve rekabet kategorisindeki sorun veya çözüm önerileri Covid-19 dönemine özel değildir. Ayrıca kayıt dışı ve sektör kaynaklı sorunlar bu dönemde bildirilmemiştir.

Mevzuat: Faaliyet alanı sebebiyle Covid-19 döneminde alınan tedbirler neticesinde kapalı olan işyerlerinin kapalı olmasının olumsuz etkisi vurgulanmıştır. İşyerlerinin daha büyük sorunlarla karşılaşmaması adına maliyetlerini azaltmak için devlet tarafından düzenleme yapılması talep edilmiştir.

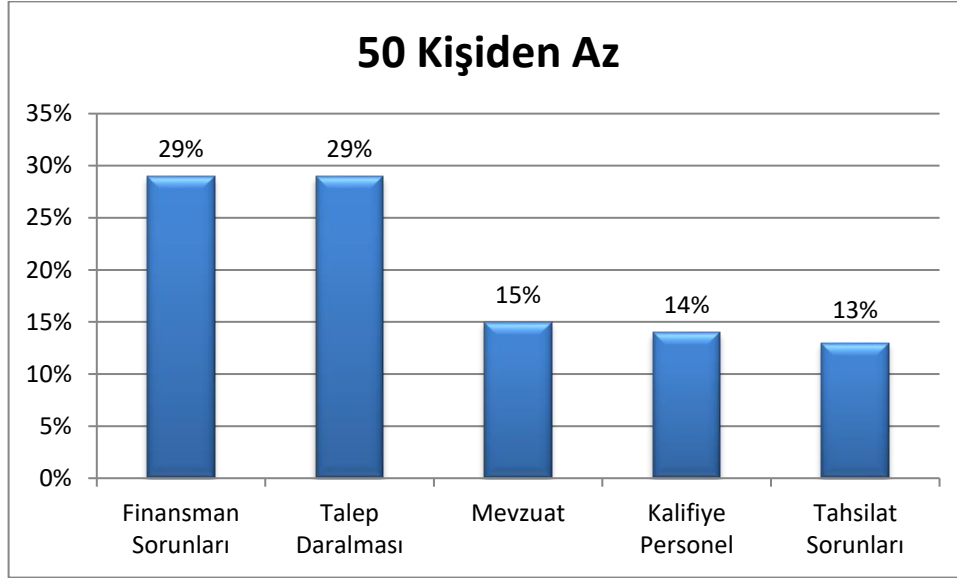
Vergi Yükü: Covid-19 salgını döneminde vergi ertelemelerinin mükelleflerin önceki ödemelerine bakılarak karar verilmesinin, ödemelerin 2021 yılından itibaren taksitlendirilerek ödenmesinin ve mükelleflerin yıl içerisinde ödedikleri brüt personel harcamaları kadar tutarın beşeri sermaye yatırım indirimi olarak yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamesi üzerinden indirimin sağlanmasının firmalara olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Çalışan Sayısına Göre Firmaların Sorun ve Çözüm Önerileri

Çalışan sayısı bakımından farklı ölçeklerde olan firmaların sorunların ve sunulan çözüm önerilerinin incelendiği bu bölümde başlıca sorunlar ve dağılımı için elde edilen bilgiler aşağıda verilmiştir. Her bir ölçek için başlıca beş sorunun dönemler itibariyle önem derecesinde gösterdiği değişim ve tüm saptanan sorunların dört tip etki bakımından analizi yapılmıştır. Bu incelemede Covid-19 süreci için önem arz eden ve farklılaşan çözüm önerileri ve saptamalara ilgili şekillerin altında yer verilmiştir.

Küçük Ölçekli Firmalar

Covid-19 döneminde Küçük ölçekli; “50 kişiden az” çalışana sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımı incelendiğinde finansman sorunları toplam içinde %21, başlıca beş sorun içinde ise %29 paya sahiptir. İkinci sırada talep daralması, üçüncü sırada mevzuata ilişkin sorunlar, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada tahsilat sorunları yer almaktadır. İlk sırada yer alan beş sorun orta ölçekli firmaların tüm sorunlarının %72’sini oluşturmaktadır.

Şekil 29: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %72’sini Oluşturan İlk Beş Sorunun Dağılımı

Finansman Sorunları: Borçların vadesinin gelmiş olmasına rağmen kaynak bulunamadığı ve ödemelerin yapılamadığı iletilmiş, ciddi bir nakit sorununun varlığından bahsedilmiştir. Ucuz finansman kaynağına daha kolay bir şekilde ulaşabilmek için düzenleme yapılması talep edilmiştir.

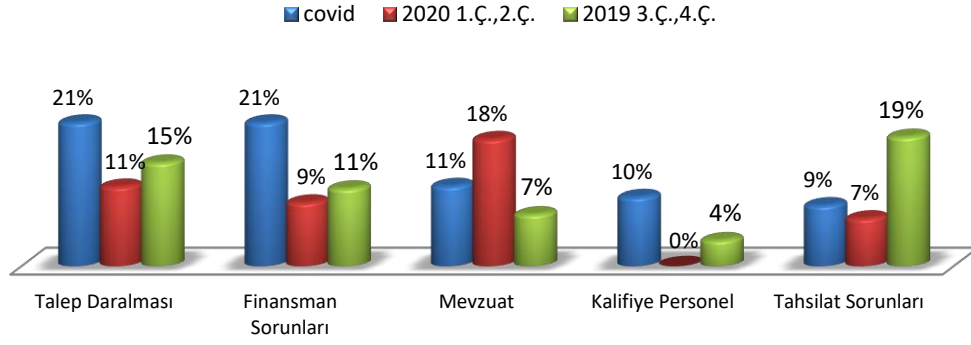
Talep Daralması: Covid-19 salgını ile birlikte ticaretin durma noktasına geldiği ve ekonomik aktivitelerin azaldığı aktarılmıştır. Yurtiçi ve yurtdışı satışlarında iş hacmindeki daralmaların ciddi boyutlara ulaştığı bildirilmiştir. Yeni pazar arayışlarında devlet desteği sağlanması ve teşviklerin artırılması istenmiştir.

Mevzuat: Ülke genelinde hizmet veren firmaların geçici olarak işlerinin durdurulması, sektörlerin mücbir sebep kapsamına alınmamış olması ve sınırların kapalı olmasının firmalara olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir. Mücbir sebep kapsamının genişletilmesi ve alınan kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılması talep edilmiştir.

Kalifiye Personel: Pandemi döneminde istihdamı korumanın zor bir hale geldiği iletilmiştir. İşçilerin bu dönemde çalışmak istememelerinin birçok sıkıntıya neden olduğu dile getirilmiş, işçi sağlığını korumak için genel çalışma şartlarını düzeltecek çeşitli önlemler alınması ve destekler sağlanması istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Tahsilatlarda önemli oranda düşüşler yaşandığı ve firmaların kendi ödemelerinde sıkıntıya düştükleri aktarılmıştır.

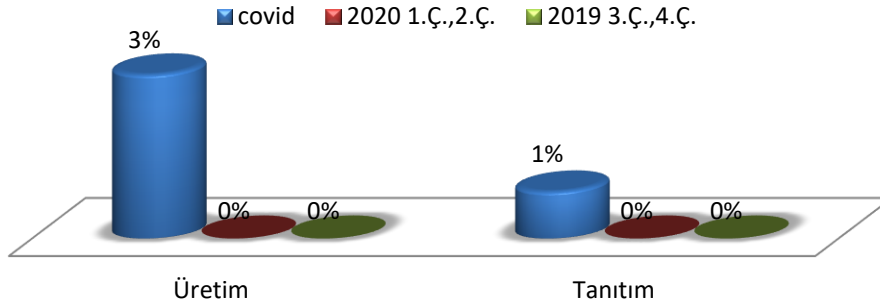
50 Kişiden Az

Şekil 30: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Payının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Çalışan kişi sayısı bakımından küçük ölçekli firma kategorisindeki firmalarda ilk iki sorun olan finansman ve talep daralması sorunlarının 2020 ilk iki çeyrekte azalması beklenirken artış gösterdiği görülmektedir. Bu iki sorunun 2019 son iki çeyrekteki seviyelerinden düşük olduğu ancak toplam içindeki paylarının beklendiği ölçüde düşmediği görülmektedir. Mevzuat, tahsilat sorunu, kalifiye personelde yaşanan sorunlar da birlikte başlıca sorunların Covid-19 dönemine has olarak ifade edildiği bağlamda sorunların ve çözüm önerileri yukarıda verilmiştir. Bu sorunların mevzuat hariç Covid döneminde ağırlığının arttığı görülmektedir.

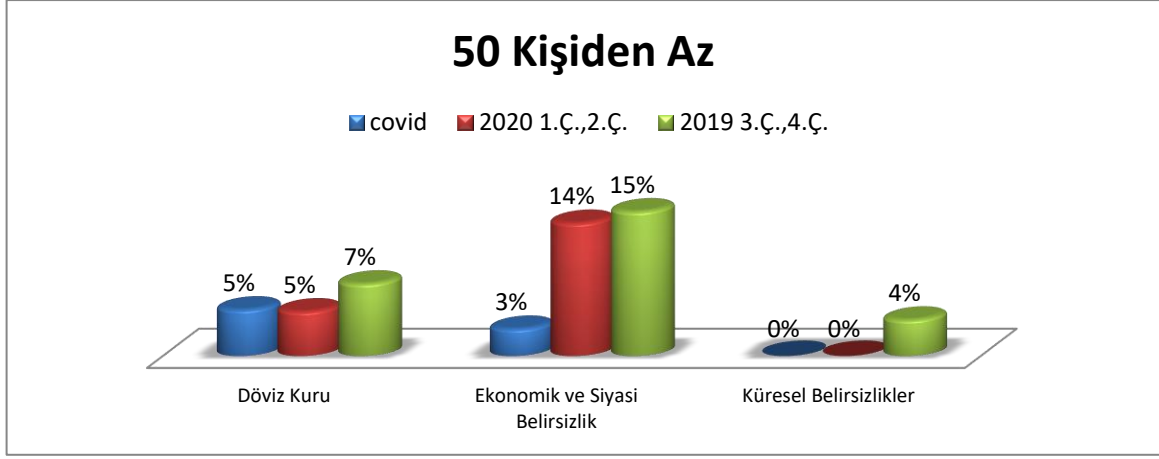
50 Kişiden Az

Şekil 31: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Covid-19 Döneminde Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

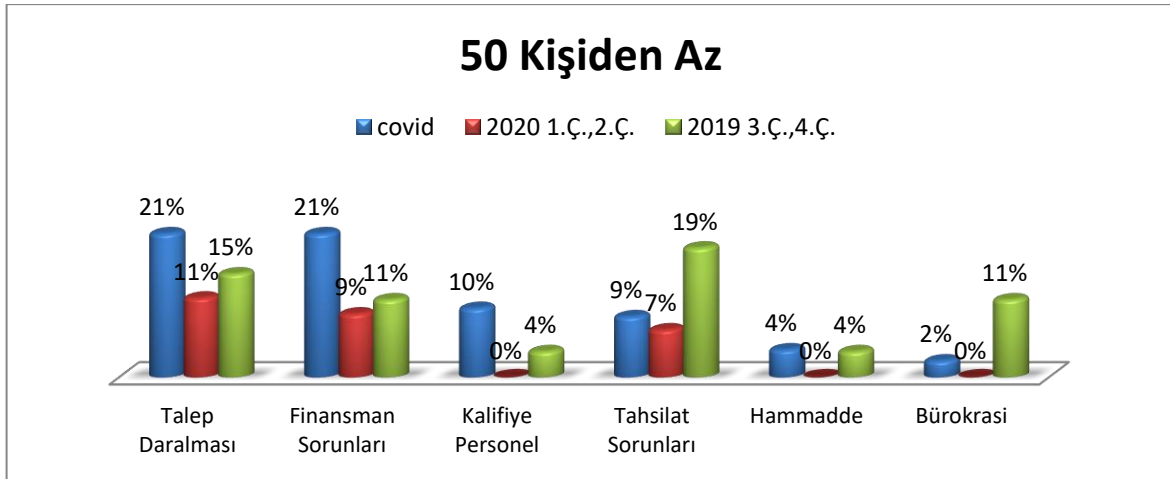
Salgın döneminde artan etkiye sahip olan üretim kategorisindeki sorun ve çözüm önerilerine ait açıklamalar aşağıda bulunmaktadır. Tanıtım kategorisindeki sorunlar salgın dönemine ait özellik taşımamaktadır.

Üretim: Üretimde iç piyasada yeterli üretimin olmaması ve yurtdışına bağımlılık sebebiyle üretim maliyetlerinin ve üretici üzerindeki baskının arttığı iletilmiştir. Yerli üretime olan desteğin artırılması ve bu sayede istihdama katkı sağlanması önerilmiştir.

Şekil 32: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

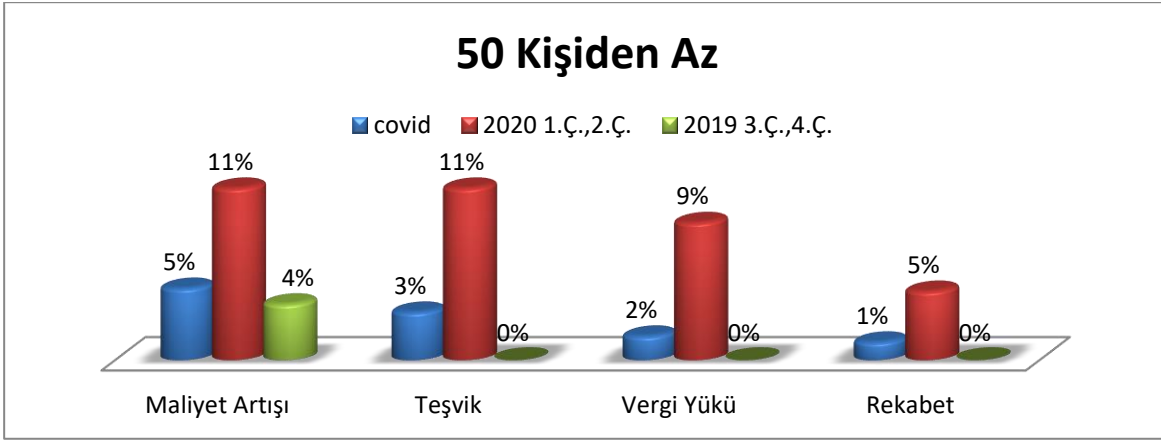
Döviz kuru, ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisindeki sorunlar salgın döneminde güncelliğini kaybetmemiş olup döneme ait özellik taşımamaktadır. Salgın döneminde küresel belirsizliğe ait sorun ya da çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Şekil 33: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisi göstermekte olan hammadde sorununu ait açıklamalar aşağıda yapılmıştır. Talep daralması, finansman sorunları, kalifiye personel ve tahsilat sorunlarının açıklamaları yukarıda bulunmaktadır. Bürokrasi alanında bildirilen sorun veya çözüm önerileri salgın dönemine has özellik göstermediği için açıklamalarda yer verilmemiştir.

Hammadde: Alınan önlemler dahilinde sınırların kapatılması ile hammadde tedarikinde sorunlar yaşandığı, salgının sadece ülkemizde değil dünya genelinde kontrol altına alınmasının büyük önem taşıdığı bildirilmiştir.

Şekil 34: Covid-19 Döneminde Küçük Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ters U etkisi göstermiş sorunlar arasında bulunan maliyet artışı, teşvik ve rekabet sorunları aşağıda açıklanmıştır. Vergi yüküne ait sorunlar Covid-19 dönemine özel olmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir.

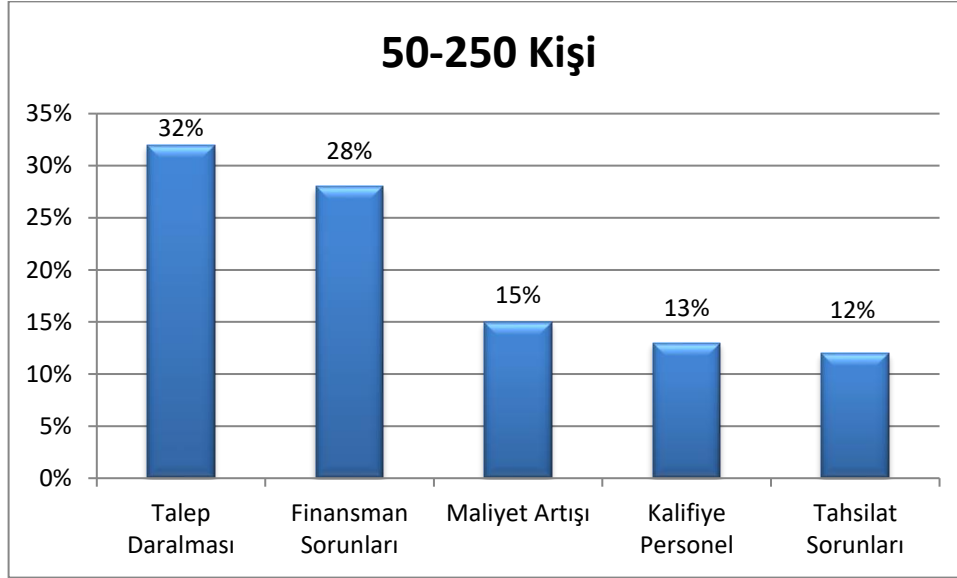
Maliyet artışı: Bu dönemde satışlardan gelen gelirin azalmasına rağmen personel, kira, enerji gibi masraflarda artış olduğu ve bu artışın üzerinde artan döviz kurlarının etkisi olduğu belirtilmiştir. Bunlar gibi sabit masrafların belirli bir süre için devlet tarafından ödenmesi talep edilmiştir. Ayrıca döviz kurları ve faizlerin stabil hale gelmesinin firmalar açısından önemli olduğu belirtilmiştir.

Teşvik: Sağlanan teşviklerin ihtiyacı olan firmalara özenle seçilerek verilmesi önerilmiştir. Madi desteklerin artırılması, vergi ve beyannamelerin ertelenmesi istenmiştir.

Rekabet: Stok yapan firmaların piyasa düzenini bozdukları ve fiyatların yükselmesine neden oldukları belirtilmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek adına devletin düzenleyici olarak rol oynaması, caydırıcı ve etkin önlemler alması istenmiştir.

Orta Ölçekli Firmalar

Covid-19 döneminde Orta ölçekli; “50-250 kişi” çalışana sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımı incelendiğinde talep daralması toplam içinde %24, başlıca beş sorun içinde ise %32 paya sahiptir. İkinci sırada finansman sorunları, üçüncü sırada mevzuata ilişkin sorunlar, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada tahsilat sorunları yer almaktadır. İlk sırada yer alan beş sorun orta ölçekli firmaların tüm sorunlarının %75’ini oluşturmaktadır.

Şekil 35: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %75’ini Oluşturan İlk Beş Sorunun Dağılımı

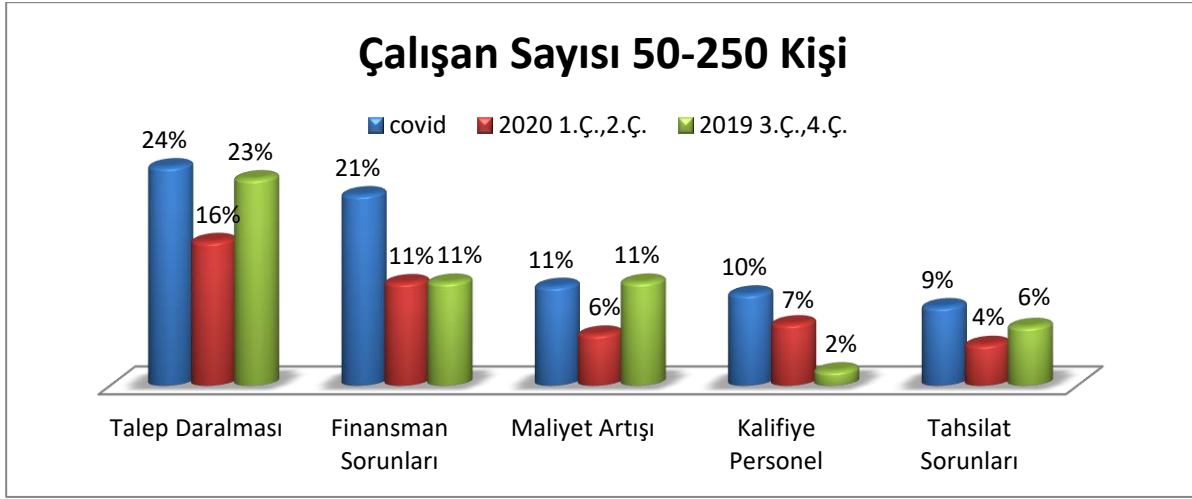
Talep Daralması: Siparişlerin iptal edildiği ve yeni siparişlerin durma noktasında olduğu dile getirilmiştir. Yaşanan talep daralmasının beraberinde birçok sorunu tetiklediği üzerinde durulmuştur. Ticareti kolaylaştırıcı önlemler alınması ve alternatif ürün ve pazarlara yönelme istenmiştir.

Finansman Sorunları: Covid-19 nedeniyle azalan talebin finansman sorunlarını arttırdığı söylenmiştir. Banka kredi ödemelerinin ve satıcı borçlarının vadesinin gelmesine rağmen ödeme yapılamadığı, kredi kaynaklarına ulaşmada sorunlarla karşılaşıldığı bildirilmiştir. Devlet tarafından destek sağlanması ve firmaların banka borçlarının yapılandırılması talep edilmiştir.

Maliyet Artışı: Gelirlerin büyük oranda düştüğü bu dönemde girdi maliyetlerinin azalmadığı ve bu artışın üretim maliyetlerini artırdığı belirtilmiştir. Önemli gider kalemleri arasında olan personel maliyetlerinin firmaları ciddi ölçüde zorladığı üzerinde durulmuştur. Çalışma ve ücret desteklerinin artırılması, personel vergi ve SGK primlerinin bir süre ertelenmesi ile maliyetlerin firmaların yaşamını sürdürebileceği bir seviyeye düşürülmesi istenmiştir.

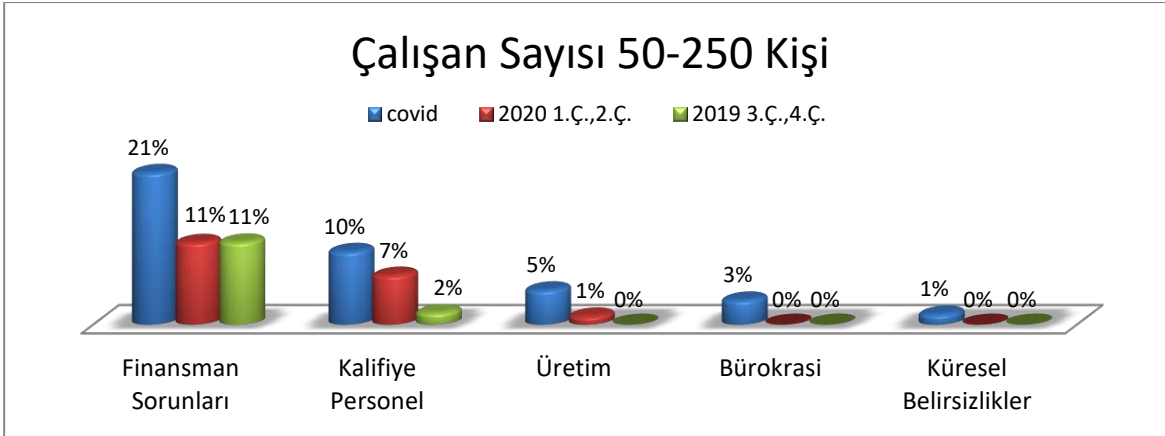
Kalifiye Personel: Çalışma sürelerinin ve çalışan sayılarının azaldığı, çalışan sağlığının nasıl sağlanacağı konusunda endişenin hâkim olduğu iletilmiştir. Sağlanan devlet desteklerinin uzatılması ve firmaların azami seviyede faydalanması için planlamaların yapılması talep edilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Salgın sebebiyle üretilen ürünlerin satışında, yapılan satışların vadesinin uzamasında ve geçmiş alacakların tahsilatında sorunların arttığı aktarılmıştır. Kamudan hak edişlerin zamanında ve yeterli miktarda yapılmasının firmaları olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Şekil 36: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Çalışan kişi sayısı bakımından orta ölçekli firmaların karşılaştıkları sorunların yıllar itibariyle dönüşümü incelendiğinde başlıca sorunlarda iki tip etkinin var olduğu görülmüştür. Finansman sorunlarında ve kalifiye personel sorunlarında artan etki, talep daralması, maliyet artışı ve tahsilat sorunlarında U etkisi görülmektedir. U etkisine işaret eden sorunlarda Covid-19 döneminde etkinin 2020 yılında azalması beklenirken artış göstermesine sebep olduğunu görmekteyiz.

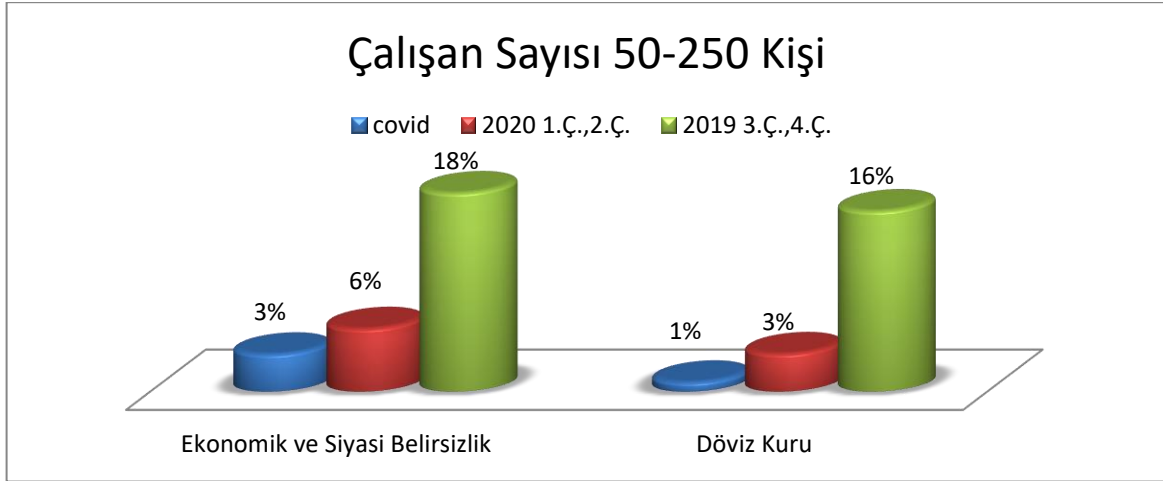

Şekil 37: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Artan etkiye sahip sorunlar arasında bulunan üretim ve bürokrasi sorunları aşağıda açıklanmış olup finansman sorunları ve kalifiye personele ait sorunların açıklamaları yukarıda mevcuttur. Küresel belirsizlik kategorisindeki sorun ya da çözüm önerileri %1'lik etkiye sahip olmakla beraber salgın dönemine özgü değildir.

Üretim: Üretim girdilerinin temininde sıkıntılar yaşadıkları ve firmaları bu dönem içinde rahatlatılmak için girdilerdeki gümrük vergilerinin azaltılması istenmiş, orta vadeli esnek kriz bütçesi hazırlanması önerilmiştir.

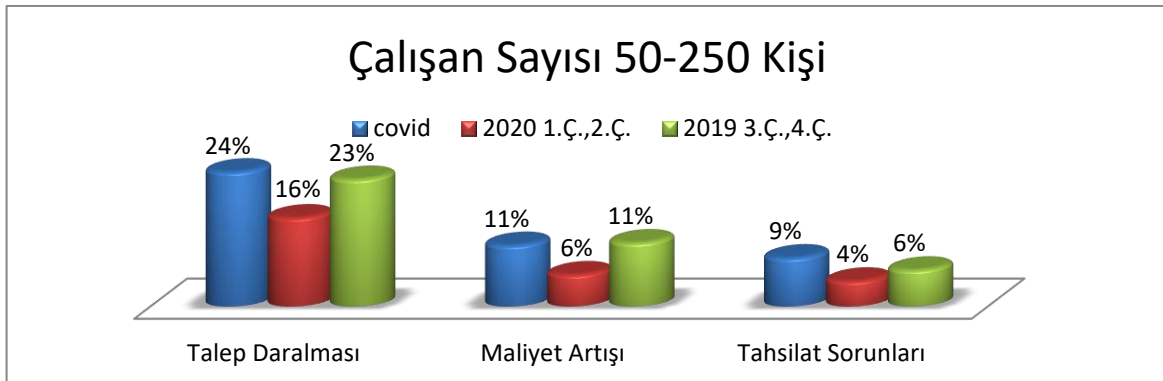
Bürokrasi: Birikmiş KDV iadesi alacaklarının ve ihracat işlemlerindeki sıkıntıların bir an önce çözülmesinin firmaları olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Şekil 38: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

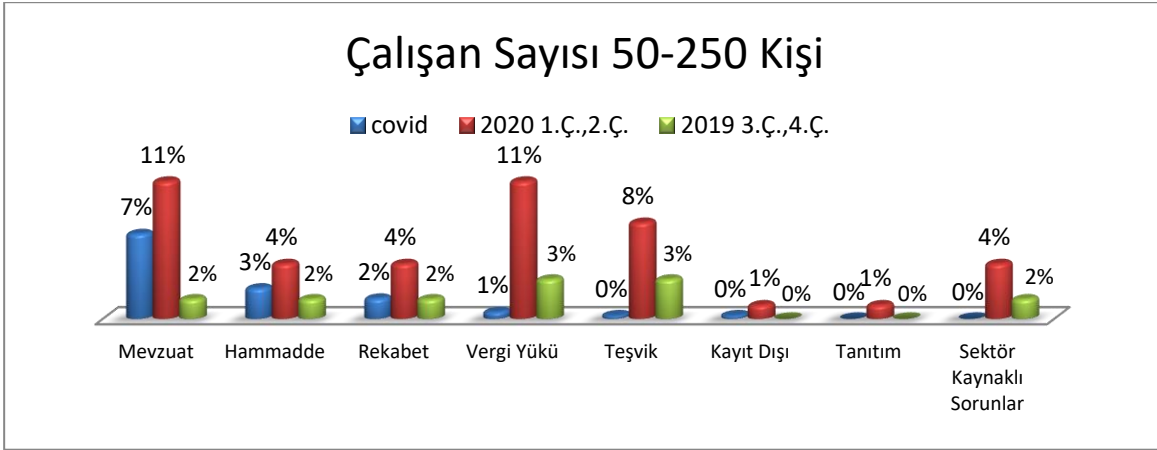
Orta ölçekli firmaların azalan etkiye ait sorunları arasında bulunan ekonomik ve siyasi belirsizlik sorun ve çözüm önerileri aşağıda açıklanmıştır. Döviz kuruna ait bildirilen sorunlar salgın dönemine özgü olmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Geleceğe dair endişe duyulduğu belirtilmiş ve her türlü duruma karşı alternatif senaryo hazırlıkları yapılması, aksiyonların gecikmeden zamanında alınabilir olması önerilmektedir.

Şekil 39: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisi göstermiş olan talep daralması, maliyet artışı ve tahsilat sorunlarına ait açıklamalar yukarıda yapılmıştır.

Şekil 40: Covid-19 Döneminde Orta Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

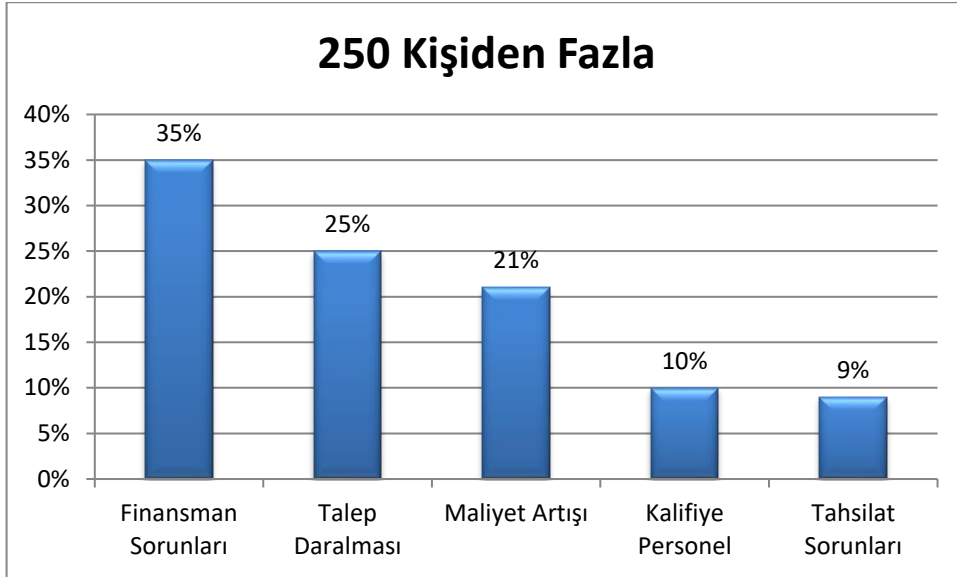
Ters U etkisi göstermiş olan sorunlardan mevzuat ve hammadde açıklamaları aşağıda yapılmıştır. Rekabet ve vergi yüküne ait bildirilen sorun ya da çözüm önerileri salgın dönemine özgü değildir. Teşvik, kayıt dışı, tanıtım ve sektör kaynaklı sorunlar kategorisinde sorun veya çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Mevzuat: Mücbir sebep kapsamının yeterince geniş olmadığı ve tanımının tekrar yapılması talep edilmiştir. Alınan tedbirler ile kapatılan firmaların hem çalışanlarının hem de işverenlerinin mağduriyetlerini minimum seviyede tutacak düzenlemelerin yapılması istenmiştir.

Hammadde: Firmaların üretim konusunda sıkıntı yaşamaları ile birlikte ham madde temin etmekte kararsızlıklarının ortaya çıktığı iletilmiştir.

Büyük Ölçekli Firmalar

Covid-19 döneminde Büyük ölçekli “250 kişiden fazla” çalışana sahip firmaların başlıca sorunlarının dağılımında finansman sorunlarının toplam içinde %24, başlıca beş sorun içinde ise %35 paya sahiptir. İkinci sırada talep daralması, üçüncü sırada maliyet artışı, dördüncü sırada kalifiye personel sorunları ve son olarak beşinci sırada tahsilat sorunları yer almaktadır. İlk beş sorun büyük ölçekli firmaların tüm sorunlarının %69’unu oluşturmaktadır.

Şekil 41: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %69'unu Oluşturan İlk Beş Sorunun Dağılımı

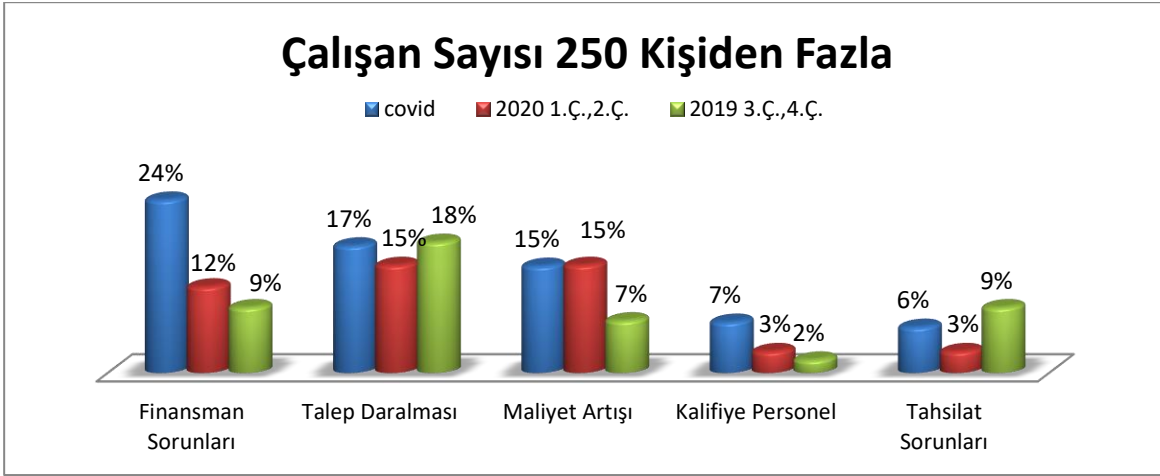
Finansman Sorunları: Bankalardan kredi alımında yaşanan sorunlar üzerinde durulmuş, finansmana erişimde sıkıntı yaşandığı iletilmiştir. Satışların azalması ile ciddi bir ciro kaybı yaşandığı dile getirilmiştir. Firmalarda genel ekonomik durumun bozulduğuna dikkat çekilmiştir. Kredi ödemelerinde daha esnek ödeme modeli ve düşük faiz uygulaması ile finansmana erişim imkânlarının mümkün olduğunca kolaylaştırılması istenmiştir. Belirli bir süre için gelir üzerinden alınan vergilerde ve KDV oranında indirim talep edilmiştir.

Talep Daralması: Yurtiçi ve yurtdışı talepte ciddi bir oranda düşüş olduğu iletilmiştir. Ticaret hacmini arttırmak için özellikle gümrük vergileri, KDV ve ÖTV oranlarında indirimler talep edilmiştir.

Maliyet Artışı: Satışlardaki düşüşler nedeniyle stok ve personel maliyetlerinin firmaları olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca döviz kurlarındaki dalgalanmaların maliyetleri arttırdığı iletilmiştir. Kısa çalışma ödeneğinin yeterli olmaması sebebiyle işsizlik fonundan daha çok katkı sağlanması ve sabit masraflar için devlet desteği talep edilmiştir.

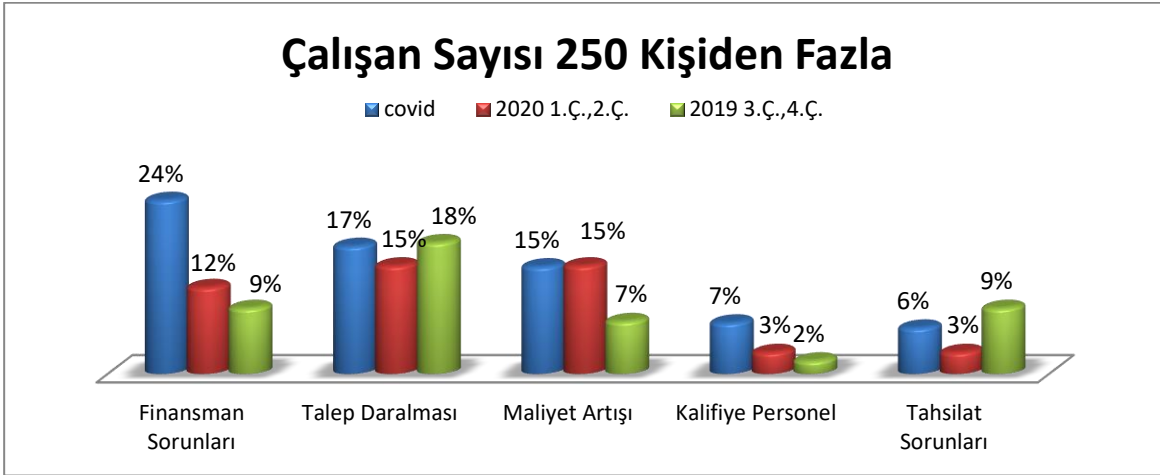
Kalifiye Personel: Salgın nedeniyle çalışan personelin verimliliğinde azalışlar meydana geldiği dile getirilmiştir. Salgın öncesindeki ekonomik ortama dönüş sağlanamazsa ciddi bir işsizlik yaşanacağı öngörülmüştür. Kısa çalışma ödeneği ve SGK teşviklerinin uzatılması istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Yurtiçi ve yurtdışı alacaklarda tahsilat problemi yaşandığı belirtilmiş, tahsilat yapamama endişesiyle ürünleri teslim etmekte tereddütlerin olduğu dile getirilmiştir. Ticari alacak sigortası uygulamasına yönelme tavsiye edilmiştir.

Şekil 42: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Karşılaşılan İlk Beş Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

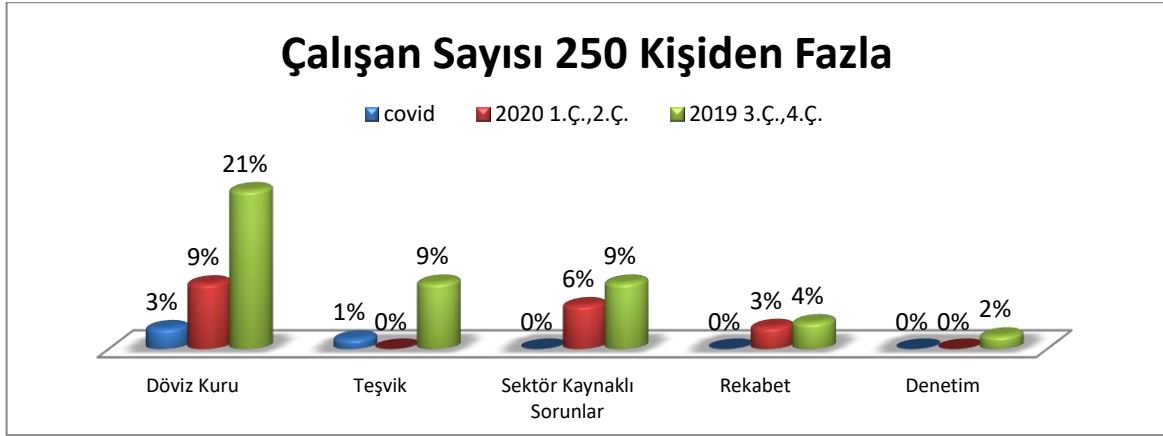
Çalışan sayısı bakımından büyük ölçekli firmaların başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde iki tip etki görülmektedir. Bunlar U etkisi ve artan etkidir. U etkisi görülen sorunlar talep daralması ve tahsilat sorunlarıdır. Bu sorunlar büyük ölçekli firmalarda 2019 ikinci yarısında da görülmüş olan ancak 2020 ilk yarıda azalması beklenirken Covid sürecinde etkisi artmış olan sorunlardır. Artan etkiye sahip sorunlar ise finansman sorunları, maliyet artışı ve kalifiye personel sorunlarıdır.

Şekil 43: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

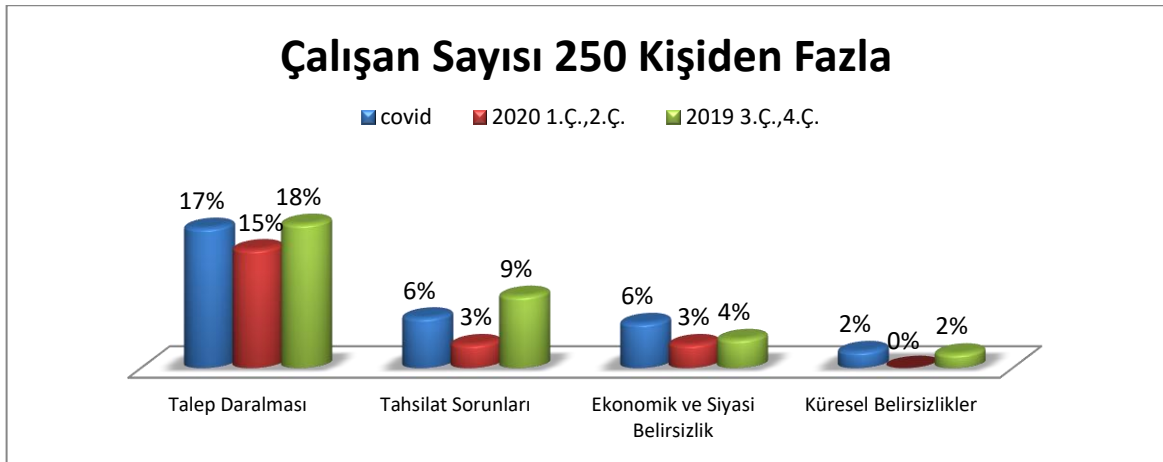
Büyük ölçekli firmaların artan etkiye sahip olan mevzuat kategorisindeki sorunları aşağıda açıklanmıştır. Finansman sorunları, maliyet artışı ve kalifiye personele ait sorunlar yukarıda açıklanmıştır. Bürokrasi ve tanıtım sorunları bu dönemde de mevcut olup salgın dönemine özgü değildir.

Mevzuat: Firmaların piyasalarda azalan talep ile birlikte işçi çıkarmak istediği ancak yasa gereği işçi çıkarılmasına izin verilmediği, bu dönemde fabrika ve atölyelerin bakımlarının yapılması için işçilerinin bu alana yönlendirilmesi istenmiştir.

Şekil 44: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip sorunlar arasında bulunan döviz kuru ve teşvik sorunları Covid-19 dönemine özgü değildir. Sektör kaynaklı sorunlar, rekabet ve denetim sorunları bu dönemde bildirilmemiştir.

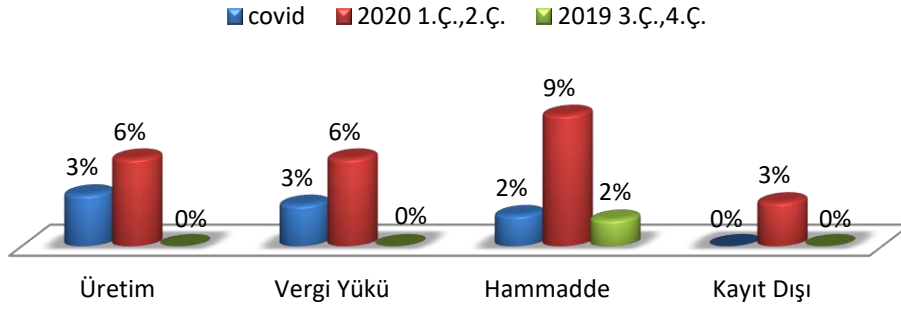

Şekil 45: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip olan sorunlardan ekonomik ve siyasi belirsizlik sorunu aşağıda açıklanmıştır. Talep daralması ve tahsilat sorunlarına ait açıklamalar yukarıda mevcuttur. Küresel belirsizlik sorunları bu dönemde %2'lik pay ile var olmuştur ve salgın dönemine özgü değildir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Özellikle gelecek 3 ay içerisinde iş hacminin değişip değişmeyeceği konusunda endişenin var olduğu iletilmiştir.

Çalışan Sayısı 250 Kişiden Fazla

Şekil 46: Covid-19 Döneminde Büyük Ölçekli Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Büyük ölçekli firmaların ters U etkisine ait sorunları arasında bulunan hammadde sorunu aşağıda açıklanmıştır. Vergi yükü ve üretim sorunları bu dönemde güncelliğini kaybetmemiştir ancak salgın dönemine özgü olmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir. Kayıt dışı alanında sorun veya çözüm önerisi bildirilmemiştir.

Hammadde: İlk madde malzeme ve yarı mamul stoklarının yeterli düzeyde olması ve hammadde tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi istenmiştir.

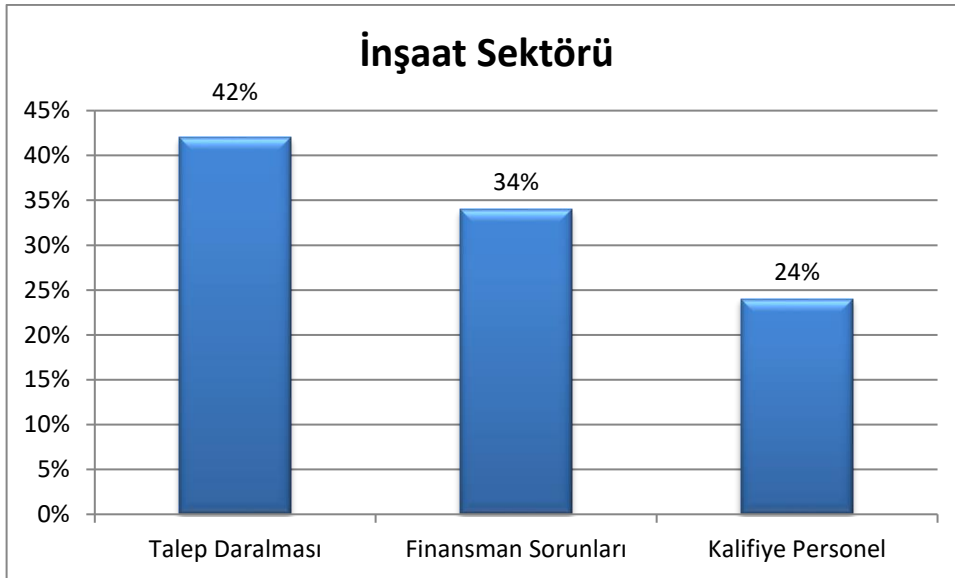
3. BÖLÜM

SEKTÖRLERE GÖRE FİRMALARIN SORUN VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sektörlere ait sorunların ve sunulan çözüm önerilerinin incelendiği bu bölümde de başlıca sorunlar ve dağılımı üzerine elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Uygulanmış olan anketlerden hareketle 13 sektöre ait sorunlar ve çözüm önerileri başlıca üç sorunun yüzde dağılımı, başlıca üç sorunun dönemler itibariyle önem derecesinde gösterdiği değişim ve tüm saptanan sorunların dört tip etki bakımından analizi yapılmıştır. Bu incelemede Covid süreci için önem arz eden ve farklılaşan çözüm önerileri ve saptamalara ilgili şekillerin altında yer verilmiştir.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde İnşaat sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları talep daralması, finansman sorunları ve kalifiye personel olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %42, finansman Sorunları %34 ve kalifiye personel sorunu %24 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %55'tir.

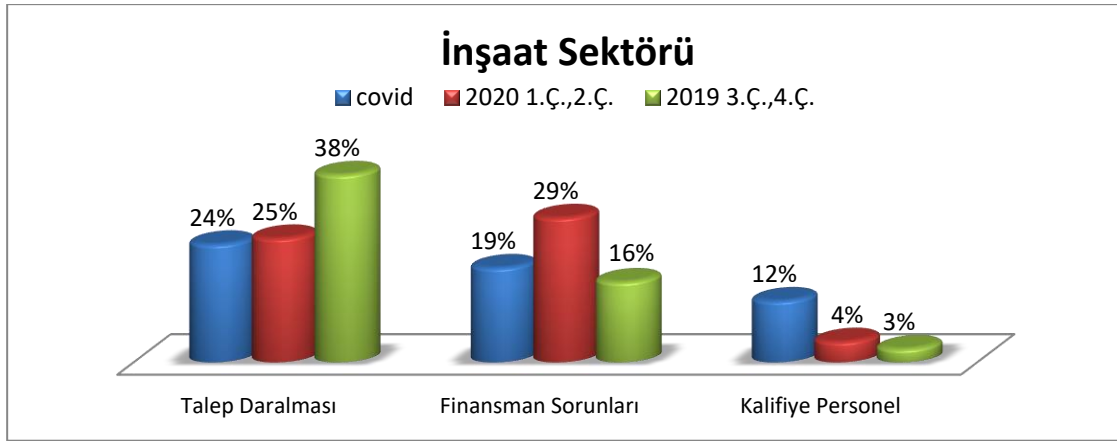

Şekil 47: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %55'ini Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Covid-19 öncesinde de daralmanın başladığı ifade edilen sektörün virüs ile birlikte daha büyük sorunlar yaşadığı bildirilmiştir. Sektöre özel vergilerde indirim ve satışları özendirici düşük faizli kredi imkânı sağlanması gayrimenkul alım ve satım işlemlerinde uygulan tapu harç oranlarının düşürülmesi talep edilmiştir.

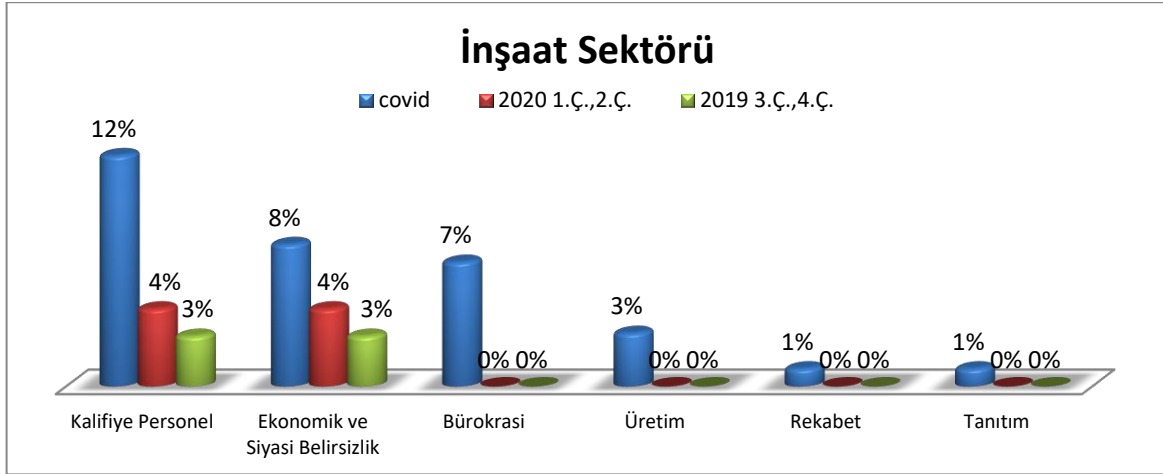
Finansman Sorunları: Firmaların kredi faiz maliyetlerinin yüksekliği ve ekonomiye olan güven sorunu nedeni ile uzun vadeli borçlanma endişesi yaşadıkları iletilmiş hem üreticilerin hem de tüketicilerin finansman sıkıntısı yaşadıkları belirtilmiştir. Firmaların kredi ve diğer yabancı kaynak ödemelerini zamanında yerine getirecek kabiliyetlerinin olmadığı söylenmiştir. Banka borçlarının şartsız olarak yapılandırılması, yeni kredi kaynaklarının yaratılması ve SGK primlerinde indirim yapılması önerilmiştir.

Kalifiye Personel: Sektörde işçi sağlığını ve güvenliğinin nasıl sağlanacağını henüz çözüme ulaşmadığı ve mevcut olan sıkıntıların büyük bir işsizlik sorununa neden olacağı öngörülmüştür. Çalışanların önemsendiğini göstermek için psikolojik ve maddi destek sağlanabileceği, kısa ve esnek çalışma modellerinin geliştirilebileceği belirtilmiştir.

Şekil 48: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

İnşaat sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde üç etki tipi görülmektedir. Bunlar Ters U etkisi azalan ve artan etkidir. Talep daralması en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında azalarak varlığını sürdürmüştür. Covid sürecinde en etkili sorun olmakla birlikte toplam sorunlar içinde %24'ünü oluşturmaktadır. Ters U etkisi görülen sorun finansman sorunudur. Bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklüğün altında saptanmış olmakla birlikte 2019 yılı ikinci çeyrekte daha az görülen bir sorundur. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlere nazaran daha çok bildirilen sorun kalifiye personele ilişkin sorunlardır. Kalifiye personel kategorisinde yaşanan sorunun yapısının bu dönemde farklılaştı unutulmamalıdır. Yukarıda bu konuda gerekli açıklama yapılmıştır.

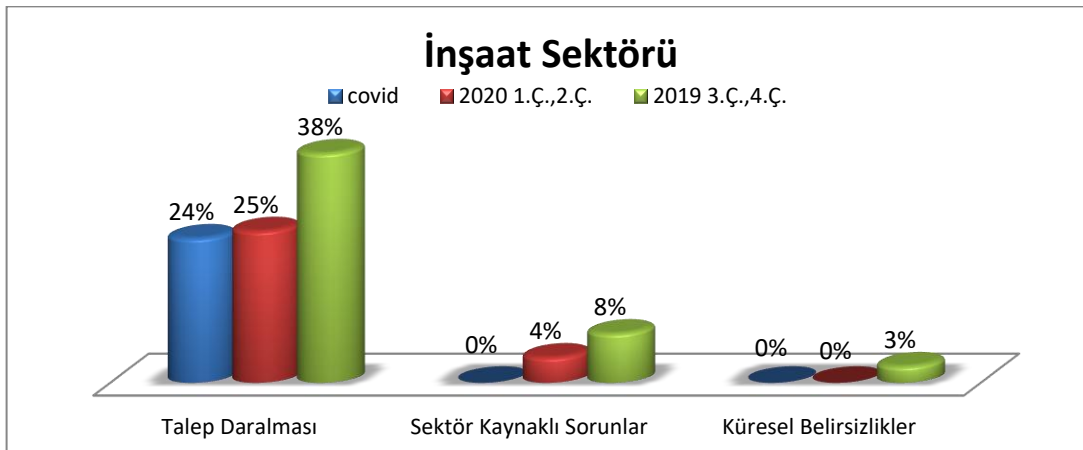
Şekil 49: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

İnşaat sektöründeki firmaların artan sorunları arasında bulunan ekonomik ve siyasi belirsizlik, bürokrasi ve üretim kategorisindeki sorunlar aşağıda açıklanmıştır. Kalifiye personele ait sorunların açıklaması daha önce belirtilmiştir. Rekabet ve tanıtım kategorisi %1'lik pay ile mevcut olup salgın dönemine özgü değildir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Sektördeki firmaların salgın öncesinde de geçmiş krizlerden kaynaklı batma noktasında olduğu belirtilmiş, daha da azalan talebin endişeye neden olduğu iletilmiştir. Ayrıca inşaat sektörüne bağlı olan birçok alt sektör açısından risk ortamının varlığından bahsedilmiştir. Uygulamada olan kurum vergilerinde belirli bir süre indirim ve satışları arttırıcı düşük faizli kredi imkânı talep edilmiştir.

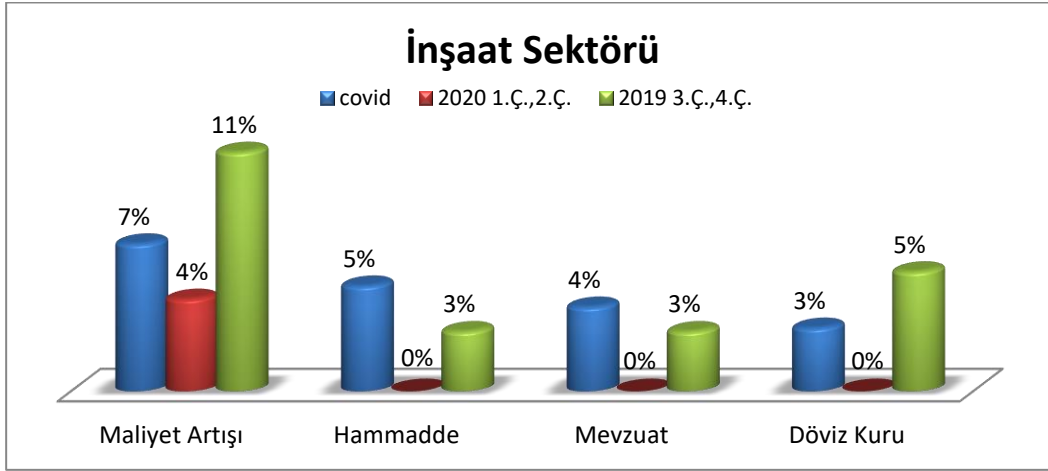
Bürokrasi: Konut kredilerindeki talep işlemlerinin yavaş ilerlediği, tapu harçlarının ve vergi oranlarının yüksekliği, KDV iadelerinin aksadığı sektör sorunları olarak bildirilmiştir. Bu süreçte eksper değerlendirmelerinin ertelenmesi, sıfır konuttaki KDV oranının düşürülmesi ve KDV iadelerindeki sürecin hızlandırılması istenmiştir.

Üretim: Kurumsal konut ve işyeri üreticilerinin üretmiş oldukları malları menkul kıymetleştirerek piyasaya sürecektir bir sistemin geliştirilmesi ve mevcut konut ve işyerleri dikkate alınarak yeni bir şehir planlaması yapılması talep edilmiştir.

Şekil 50: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

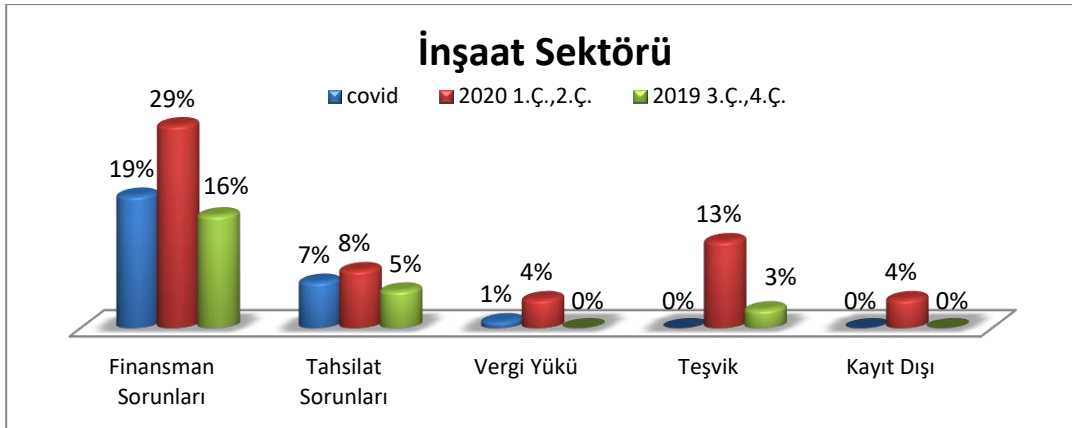
Sektörün azalan etkiye sahip sorunları arasında bulunan talep daralması kategorisi önceden açıklanmıştır. Sektör kaynaklı sorunlar ve küresel belirsizlikler kategorisinde sorun veya çözüm önerisi bu dönemde iletilmemiştir.

Şekil 51: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip sorunlardan olan mevzuat sorunu aşağıda açıklanmıştır. Maliyet artışı, hammadde ve döviz kuruna ait sorunlar bu dönemde güncelliğini sürdürmüş olmaklar birlikte döneme özgü değildir.

Mevzuat: Ülkemizde inşaat tamamlama sisteminin kanunen var olup uygulamada olmamasının etkisiyle taahhüt edilen işlerin mücbir sebep kapsamına alınamaması ile ortaya çıkan sorunlara değinilmiştir.

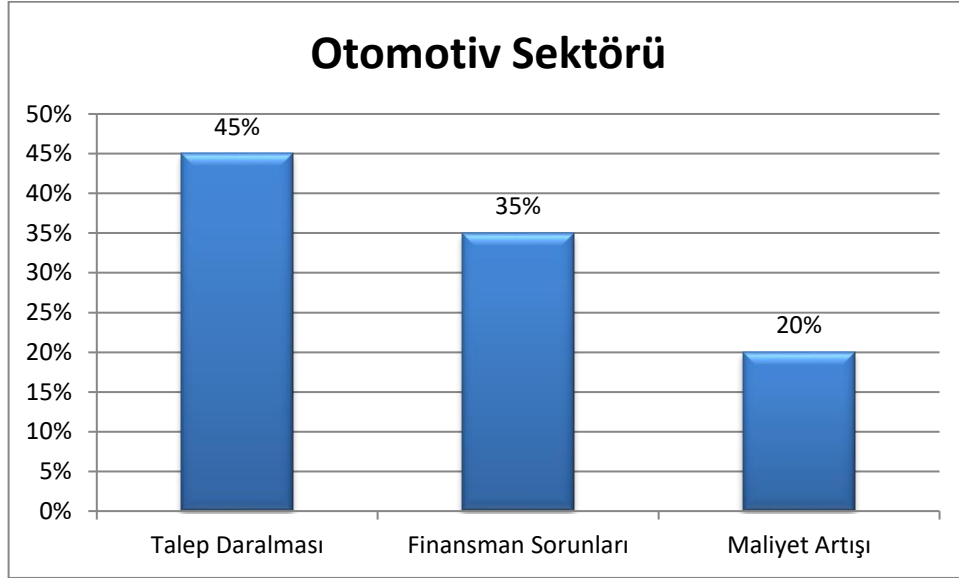

Şekil 52: Covid-19 Döneminde İnşaat Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ters U etkisi göstermekte olan sorunlardan finansman sorunları önceden açıklanmıştır. Bildirilmiş tahsilat sorunları ve vergi yükü salgın dönemine ait sorunlardan değildir. Teşvik ve kayıt dışı kategorilerinde sorun bildirilmemiştir.

OTOMOTİV SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Otomotiv sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları talep daralması, finansman sorunları ve maliyet artışı olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %45, Finansman Sorunları %35 ve Maliyet Artışı sorunu %20 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %57'dir.

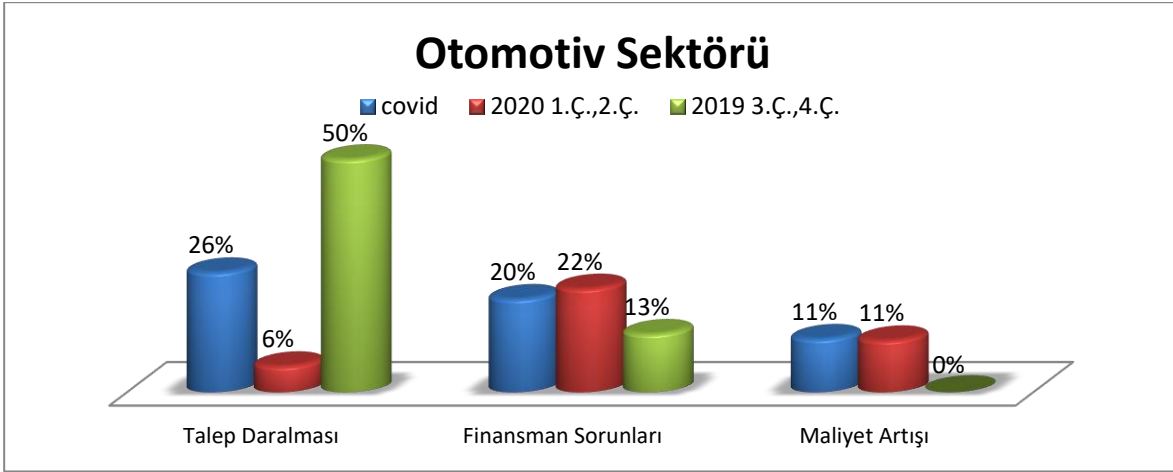

Şekil 53: Covid-19 Döneminde Otomotiv Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %57'sini Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Yurtiçi ve yurtdışı taleplerinde ciddi oranda azalmalar olduğu ve ilgili müşterilerin de içinde bulunduğu sektörlerinin ekonomik daralmaya girmesinin sektörü olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Yurtiçi piyasasını canlandırabilmek için yeni araç alımında ÖTV indirimi sağlanması talep edilmiştir.

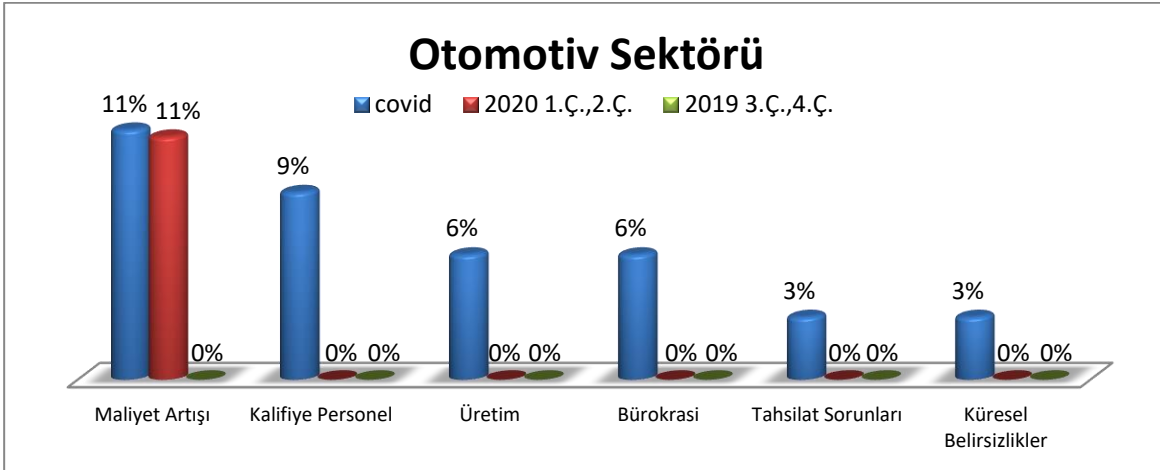
Finansman Sorunları: Sektörde yüz yüze satışın yaygın olmasının süreç içerisinde müşteri sayısında ciddi oranda azalmalar olduğu ve bu azalmaların ciro kaybına neden olduğu belirtilmiştir. Bankalardan kredi taleplerinde faizlerde de düşüş yönlü hareket nedeniyle daha fazla kriter öne sürerek kredi verme konusundaki isteksizliklerini bürokratik engellerle desteklediği ifade edilmiştir. Araç satışlarındaki kayıpların giderilmesi için devlet tarafından sıfır araç alımlarında vergi teşviki sunulması istenmiştir.

Maliyet Artışı: Üretim ve satışların durma noktasına geldiği bu süreçte personel maliyetlerinin sektörü zor duruma soktuğu belirtilmiştir. SGK prim ödemeleri ve gelir vergisi kesintilerinin bir süre ertelenmesi talep edilmiştir. Ayrıca sektörde dijitalleşmenin sektöre olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Şekil 54: Covid-19 Döneminde Otomotiv Sektöründe Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Otomotiv sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde üç etki tipi görülmektedir. Bunlar U etkisi, ters U etkisi ve artan etkidir. U etkisi görülen sorun, talep daralması en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında azalarak varlığını sürdürmesi beklenen sorunun Covid sürecinde en etkili sorun haline geldiği görülmektedir. Sektörde 2020 yılı için sorun olmakla birlikte alt sıralarda yer alması beklenen talep daralması sorunu Covid sürecinde tekrar etkisini arttırmıştır. Bu sorun toplam sorunların %26'sını oluşturmaktadır. Ters U etkisi görülen sorun finansman sorunudur. Bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklüğün altında saptanmış olmakla birlikte 2019 yılı ikinci çeyrekte daha az görülen bir sorundur. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte 2019 dönemine nazaran daha çok bildirilen sorundur.

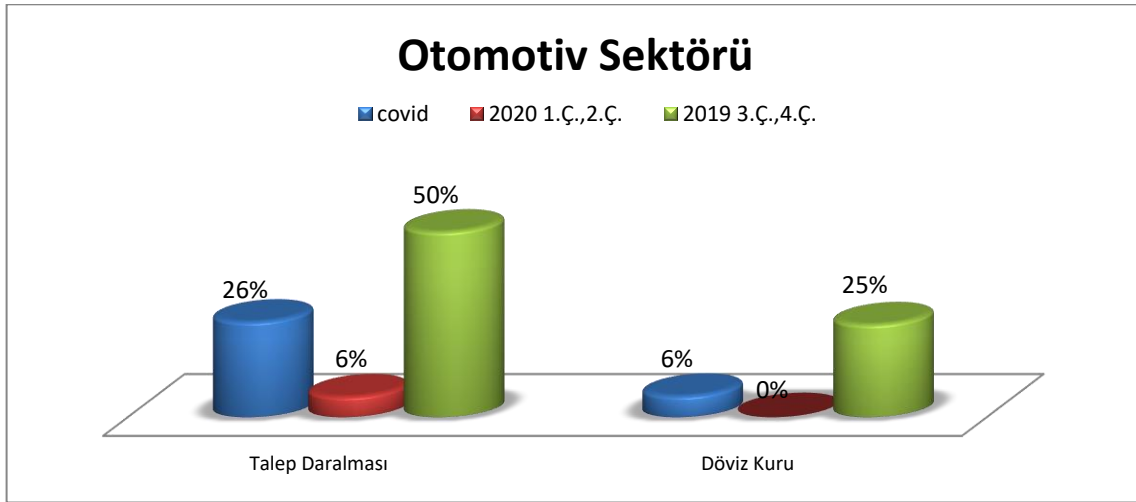
Şekil 55: Covid-19 Döneminde Otomotiv Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Otomotiv sektörünün artan etkiye sahip sorunları arasında bulunan kalifiye personel, üretim ve bürokrasi sorunları aşağıda açıklanmıştır. Maliyet artışı alanındaki sorunlara önceden yer verilmiş olup tahsilat sorunları ve küresel belirsizlik alanındaki sorunlar Covid-19 dönemine özgü görülmüştür.

Kalifiye Personel: Sektörün lokomotif bir sektör konumunda olmasının sektörün zarar görmesinin işsizliğe olumsuz etki yaratacağı belirtilmiş ofis personelini evden çalıştırma imkânları oldukları ancak fabrikadaki mühendis ve işçiler için böyle bir imkânın bulunmadığına değinilmiştir.

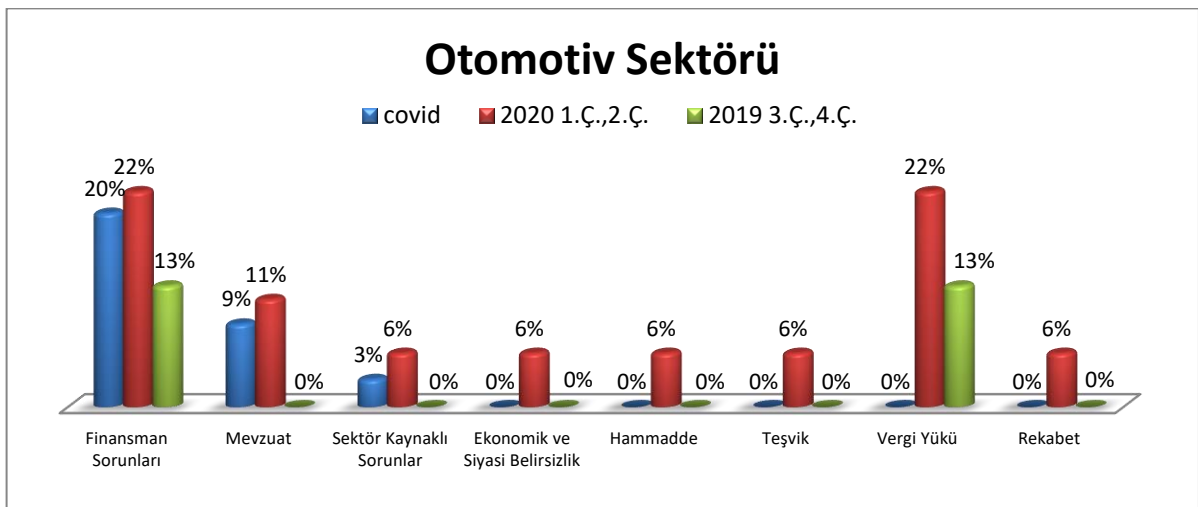
Üretim: Otomobil fabrikalarının üretimi durdurması ve lojistik sektörünün ekonomik faaliyetlerinin durdurmasına bağlı olarak zayıflaması ile otomotiv yedek parça üretimi yapan firmaların iş kaybına uğradığı bildirilmiş, azalan üretim miktarının firmaları zor duruma soktuğu belirtilmiştir.

Bürokrasi: Covid-19 salgını nedeniyle satış tescil işlemlerinin noterlerde yapılmasında sorun yaşandığı aktarılmıştır.

Şekil 56: Covid-19 Döneminde Otomotiv Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip sorunlar arasında bulunan talep daralması önceden açıklanmıştır. Döviz kuru sorunu %6'lık pay ile güncelliğini korumuş ama Covid-19 dönemine özgü olmadığı için açıklamalarda yer almamıştır.

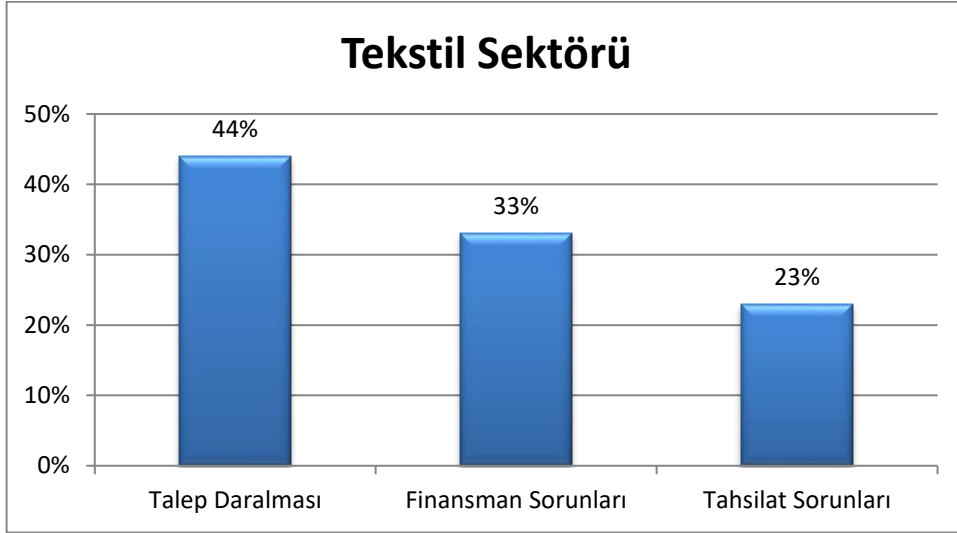
Şekil 57: Covid-19 Döneminde Otomotiv Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması.

Ters U etkisine sahip sorunlardan olan finansman sorunları daha önce açıklanmıştır. Mevzuat sorunları %9'luk pay ile güncelliğini korumuş ancak salgın dönemine özgü değildir. Tabloda görüldüğü gibi diğer sorunlar bu dönem içerisinde bildirilmemiştir.

Sektör Kaynaklı Sorunlar: Otomotiv satış işlemlerinin elektronik ortamda yapılamadığı bildirilmiş, gerekli güvenli ortamın sağlanarak satışların elektronik ortamda yapılmasına imkân sağlanması istenmiştir.

TEKSTİL SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Tekstil sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektöründe faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları talep daralması, finansman sorunları ve tahsilat sorunları olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %44, finansman Sorunları %33 ve tahsilat sorunları %23 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %52'dir.

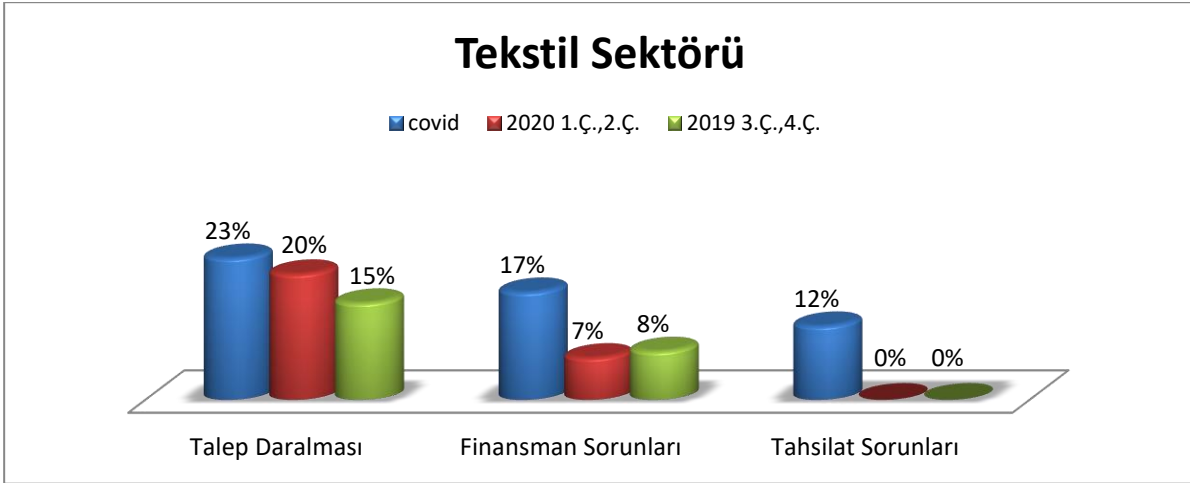

Şekil 58: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %52'sini Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Salgının etkisi ile tüketicinin giyim gibi temel ve lüks harcamalarını azaltmış olduğu belirtilmiştir. Yurt içi ve dışı siparişlerin oldukça azaldığı, yaşanan talep yetersizliğinin üretimi ve faaliyetleri durdurma noktasında olduğu bildirilmiştir. Talepteki azalmanın beraberinde birçok soruna neden olduğu söylenmiştir. Tanıtım ve yeni pazarlar için destek sağlanması istenmiştir. Ayrıca büyük rekabet gücüne sahip olan Çin'in ihracatında yaşanan daralmaların sektör için olumlu etkiye sahip olacağı düşünülmektedir.

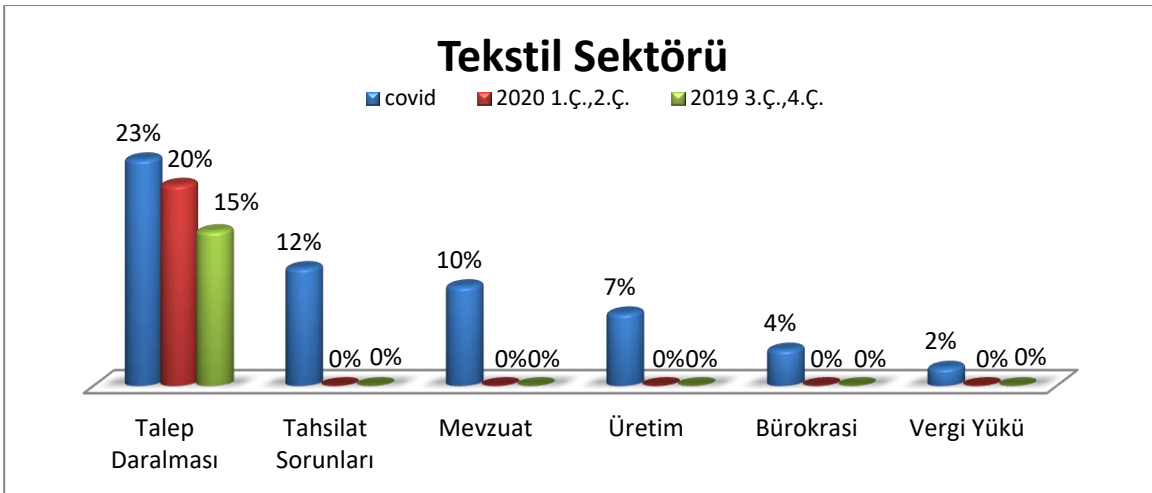
Finansman Sorunları: Sipariş iptallerinin ya da işyerlerinin kapalı olması sebebiyle finansman sağlamakta zorlanıldığı, nakit akışında ciddi oranda düşüşler olduğu iletilmiştir. Banka ve finans kurumlarının, Gelir İdaresi Başkanlığı ile işbirliği yaparak mükellefler için kredi erteleme ya da yeniden yapılandırma sağlanması talep edilmiş, ihracatın teşvik edilerek ihracat yapan firmalardan minimum vergi alınması istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Şirketlerin vadesi gelen alacakları tahsil edemediği, çeklerinin geri döndüğü iletilmiş, bu sorunların firmaların bankalara olan kredi borçlarını ve vergi ödemelerini yapmasını zorlaştırdığı söylenmiştir. Tahsilat yapamama endişesi ile üretilen ürünleri teslim etmekte tereddüt edildiği iletilmiştir. İhracatçıların bekleyen KDV iadelerinin hızla ödenmesi ve farklı imalat ve satış modellerinin geliştirilmesi talep edilmiştir. Ayrıca ticari alacak sigortası uygulamasına yönelmenin sektöre olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Şekil 59: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

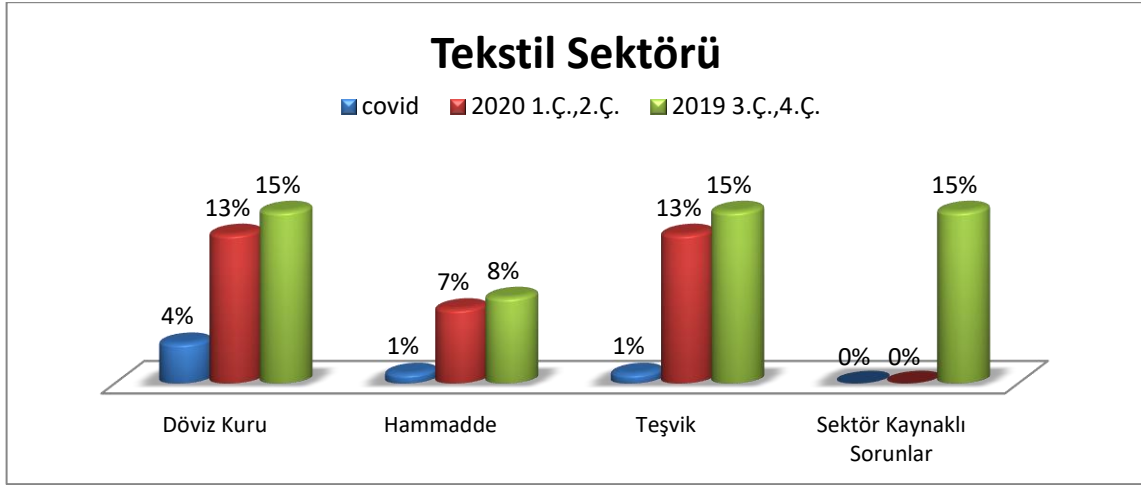
Tekstil sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde yalnız artan etki tipi görülmektedir. Talep daralması, finansman sorunları ve tahsilat sorunları en çok bildirilen sorunlardır. Bu üç kategoride yer alan sorunlar geçmiş dönemlere göre artış göstermiş ve hatta tahsilat sorunları bu döneme özgü bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 60: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

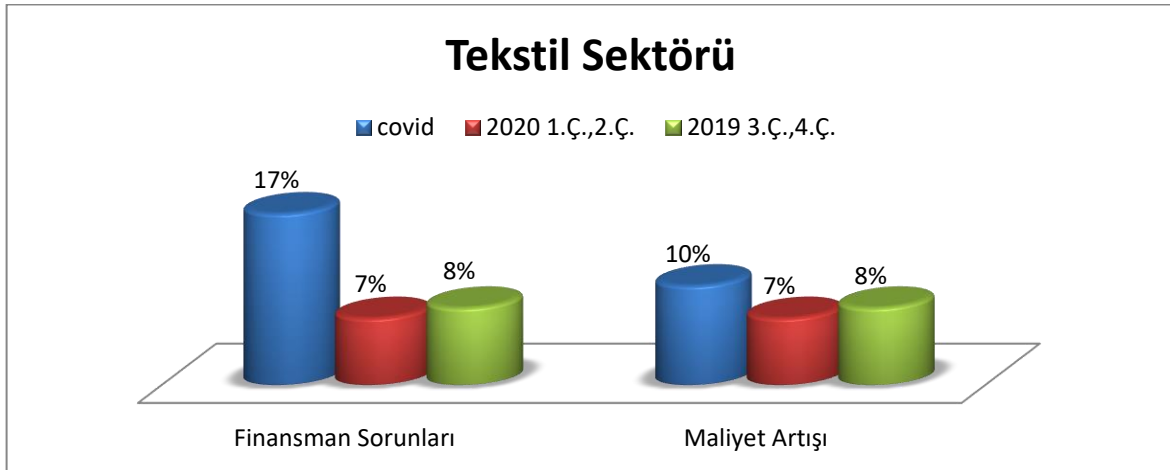
Tekstil sektöründeki firmaların artan etkiye sahip sorunları arasında bulunan üretim sorunu aşağıda açıklanmıştır. Talep daralması ve tahsilat sorunlarına ait açıklamalara önceden yer verilmiştir. Mevzuat, bürokrasi ve vergi yükü kategorisinde bildirilen sorunlar Covid-19 dönemine özgü bulunmamıştır.

Üretim: Türkiye'den yurtdışına giden üretim tesislerinin ülkemize yeniden getirilmesi için destek sağlanması istenmiştir.

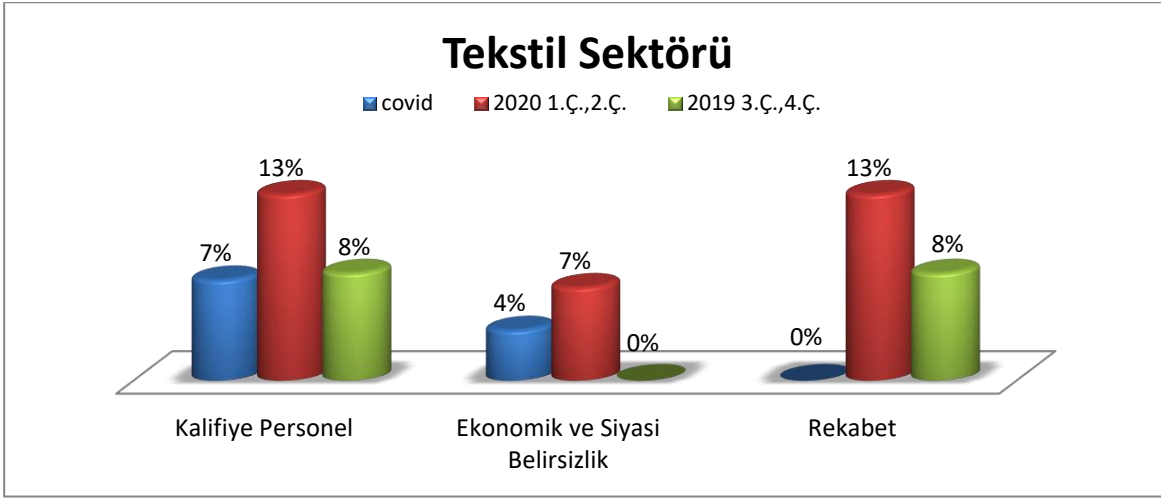
Şekil 61: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Sektördeki azalan etkiye sahip döviz kuru, hammadde ve teşvik sorunları dönem içerisinde mevcut olup salgına özgü değildir. Dönem içerisinde sektör kaynaklı sorun bildirilmemiştir.

Şekil 62: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip finansman sorunu daha önce açıklanmıştır. %10'luk paya sahip olan maliyet artışı ise güncelliğini bu dönemde de korumuş ancak salgın dönemine özgü olmadığı için açıklamalar arasında yer verilmemiştir.

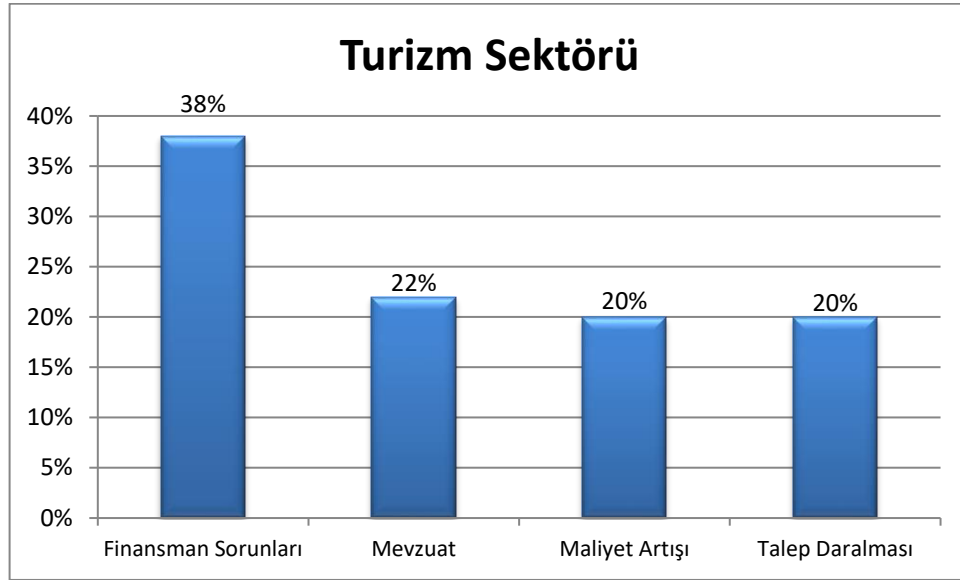

Şekil 63: Covid-19 Döneminde Tekstil Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ters U etkisine sahip sorunlardan kalifiye personel ve ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisindeki sorunlar salgın dönemine özgü değildir. Rekabet alanında ise sorun bildirilmemiştir.

TURİZM SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Turizm sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Bu sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları finansman sorunları, mevzuat, maliyet artışı ve aynı oranda önem derecesine sahip olan talep daralmasıdır. İlk sırada olan finansman sorunları %38, mevzuat %22 ve maliyet artışı sorunu ile talep daralması sorunları %20 oranında dağılım göstermektedir. Bu sorunların tüm sorunlar içindeki payı %75’dir.

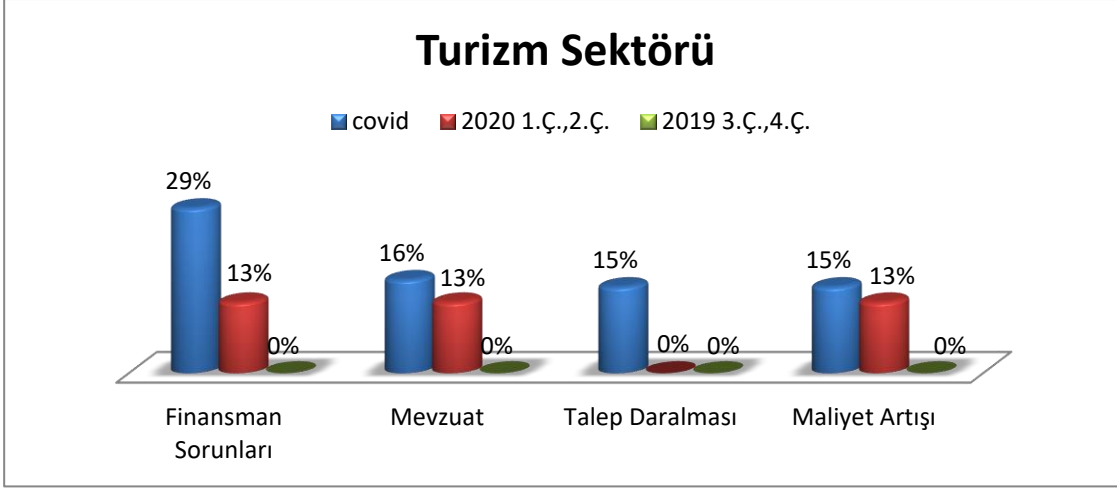
Şekil 64: Covid-19 Döneminde Turizm Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %75’ini Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Finansman Sorunları: Sektördeki firmaların özellikle havayollarının tamamen durması ile birlikte yatırım ve sabit maliyetlerini karşılayacak gelir üretemez duruma geldiği iletilmiştir. Krediyeye erişimde sıkıntı yaşadıkları; devlet bankalarındaki yoğunluğun süreci uzattığı, özel bankaların ise destek olmadığı bildirilmiştir. Otel ve acentelere düşük faizli ve uzun vadeli kredi imkanı sağlanması ve vergi ödemelerinde erteleme yapılması istenmiştir.

Mevzuat: Yurtdışı havayolları ile yurtiçi havayolları ve karayollarının durdurulmasının, turizme hizmet veren otel ve restoranların kapatılmasının sektöre olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir. Otel ve restoranların kapatılmak yerine daha az kapasite ile faaliyetlerine devam etmesi istenmiştir.

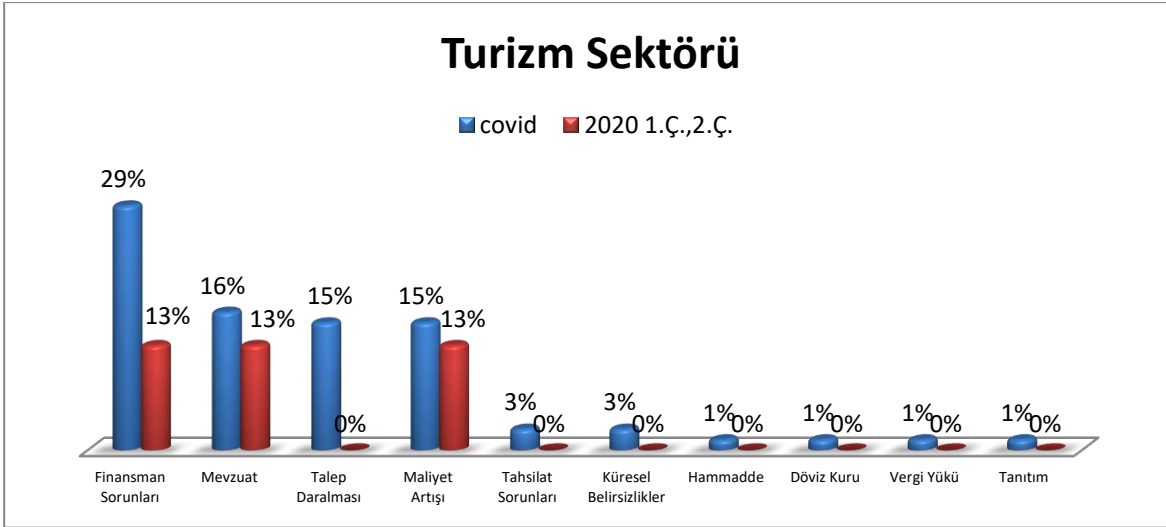
Maliyet Artışı: Firmaların gelirlerinin azalmasına rağmen giderlerinde azalma olmadığı, istihdam sağlamanın yükünün ağırlaşmış olduğu ve enerji maliyetlerinde büyük artışlar olduğu iletilmiştir. Sabit masraflar için devlet desteği sağlanması ve turizm firma belgesine sahip tesislerde 2020 yılı sonuna kadar tüm ödemelerin durulması talep edilmiştir.

Talep Daralması: Salgın nedeniyle müşteri sayısının ve buna bağlı olarak oda doluluk oranlarının azaldığı bildirilmiştir. İşletmelerin açılış tarihi belli olsa bile müşteri sayısında düşüş beklentisi olduğu iletilmiştir. Gerekli tedbirler alınarak otellerin açılmaya teşvik edilmesi ve turizm için ek mali yükümlülüklerin yeniden gözden geçirilmesi istenmiştir. Ayrıca sektördeki talebi arttırmak için vatandaşlara seyahat ve konaklama destek kredilerinin verilmesi önerilmiştir.

Şekil 65: Covid-19 Döneminde Turizm Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Başlıca Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

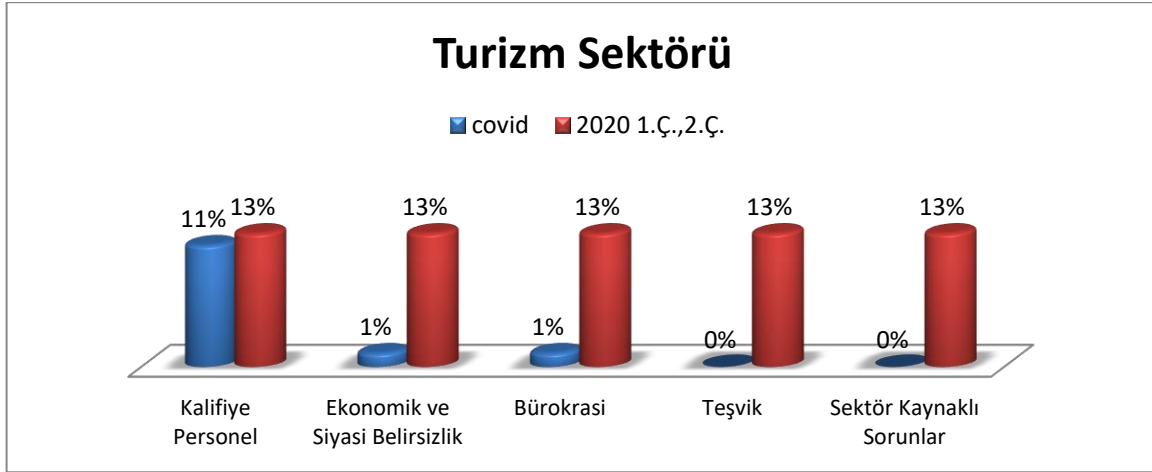
Turizm sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde artan etki tipi görülmektedir. Finansman sorunu, mevzuat ve maliyet artışı sorunlarının 2020 beklentisinin üzerine çıktığı görülmektedir. Talep daralması sorunu ise bu dönemde ilk defa görülmektedir.

Şekil 66: Covid-19 Döneminde Turizm Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Turizm sektöründeki firmaların artan etkiye sahip sorunları arasında bulunan finansman sorunları, mevzuat, talep daralması ve maliyet artışı yukarıda açıklanmış olup vergi yüküne ait sorun ve çözüm önerileri aşağıda bulunmaktadır. Bu alandaki diğer sorunlar ise salgın dönemine özgü değildir.

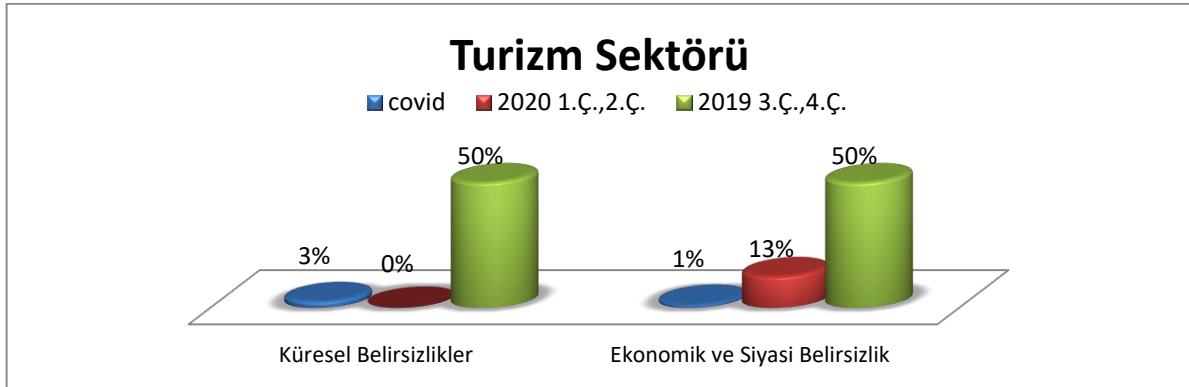
Vergi Yüğü: Turizme yönelik vergilerden konaklama vergisi ötelenmesine rağmen kaldırılmamıştır. Ayrıca yurtdışı reklam stopajı ve dolaylı etki yaratacak dijital işlem vergisi mevcuttur. Vergilerin sektördeki talebi olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

Şekil 67: Covid-19 Döneminde Turizm Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip sorunlar arasında bulunan ekonomik ve siyasi belirsizlik sorunları aşağıda açıklanmıştır. Kalifiye personele ait sorunlar bu dönemde güncelliğini korumuştur ancak Covid-19 dönemine özgü olmadıkları için açıklamalarda yer verilmemiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Covid-19 dönemi sonrası belirsizlikten sektördeki olumsuz etkisini azaltmak için TÜRSAB ve Turizm Bakanlığı'ndan yolcu başına gelir desteği sağlanması ve THY ve IATA tarafından komisyon gelirlerinin belirli bir dönem için artırılması talep edilmiştir.

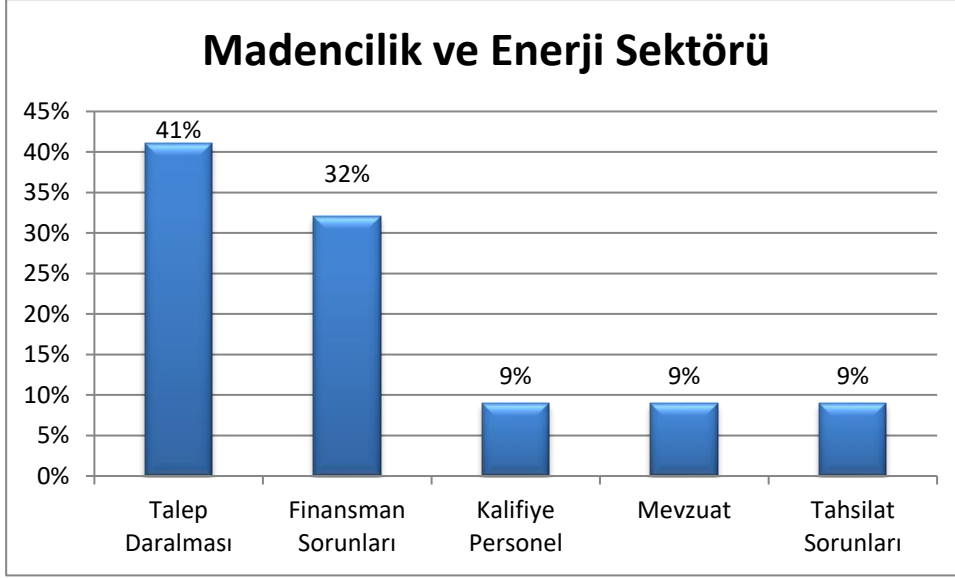

Şekil 68: Turizm Sektörü İçin 2019 Karşılaştırması

Sektöre ilişkin 2019 yılı ikinci yarıda bildirilen iki sorun mevcuttur. Bunlar küresel belirsizlikler ve ekonomik ve siyasi belirsizliklerdir. Sektörün temel sorunları 2019 yılında bu şekilde gözlenmiş ancak 2020 beklentisinde yapılan anketlerde daha derinlemesine analiz yapmak mümkün olmuştur. Bu nedenle Covid-19 dönemi etkisini 2020 beklentileri ile karşılaştırmak daha doğru olacaktır.

MADENCİLİK VE ENERJİ SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Madencilik ve Enerji sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Madencilik ve Enerji sektöründe faaliyet gösteren firmaların başlıca sorunları talep daralması, finansman sorunları ve kalifiye personel olarak belirlenmiştir. Kalifiye personel ile aynı seviyede olan mevzuat ve tahsilat sorunları da %9 ile üçüncü sırayı paylaşmaktadır. İlk sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %41, finansman sorunları %32'dir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %84'tür.

Şekil 69: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %84'ünü Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Salgının etkisi ile her geçen gün talepte ciddi oranlarda daralma olduğu bildirilmiştir. Kredilerin uzun vadeli ve düşük maliyetli olarak temin edilmesi istenmiştir.

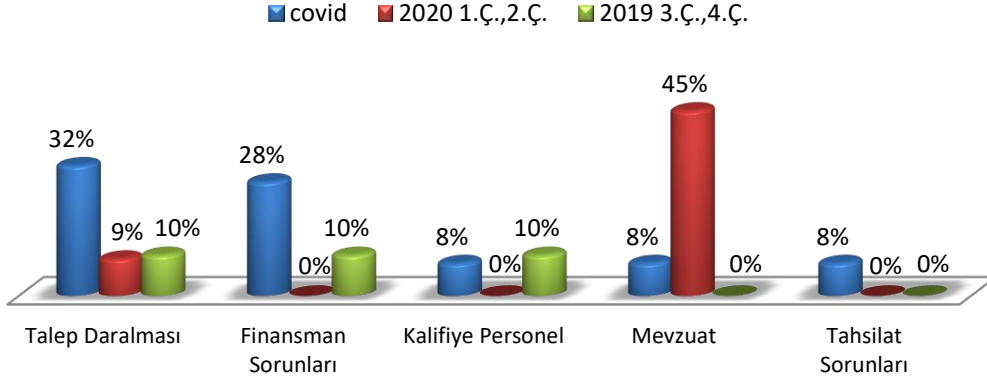
Finansman Sorunları: Dünyayı etkisi altına almış olan salgının firmalarda hasılat kayıplarına neden olduğu nakit akış dengesinin bozulduğu iletilmiştir. Ayrıca enerji fiyatlarındaki düşüşün maliyetleri aynı oranda düşürmediği için sektördeki karlılık beklentisinin azaldığı söylenmiştir. Uzun vadeli yeni finansman imkanı sağlanması talep edilmiştir.

Kalifiye Personel: Salgın nedeni ile personel sorunlarının arttığı iletilmiş, süreç içerisinde devlet desteği sağlanması istenmiştir.

Mevzuat: Covid-19 salgını için alınan önlemler arasında bulunan sınırların kapatılması ile pazarlara ulaşma sorunu yaşadıkları bildirilmiş, pandemi etkisinin azalması ile birlikte alınan bu önlemin kaldırılması istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Özellikle yurtiçi alıcılarından alınan çeklerin ödenmemesi ile sektörde sıkıntılar yaşandığı belirtilmiş, ana malzeme tedarikçisi olan maden üreticilerine ödeme garantisi taleplerinde teminat verilmesi istenmiştir.

Madencilik ve Enerji Sektörü

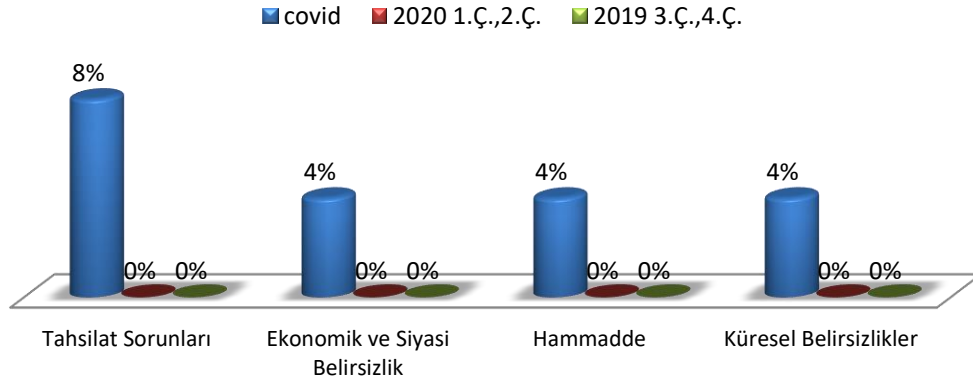

Şekil 70: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Başlıca Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Madencilik ve Enerji sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde üç etki tipi görülmektedir. Bunlar U etkisi, Ters U etkisi ve artan etkidir. Talep daralması en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında azalarak varlığını sürdürmüştür. Covid-19 sürecinde en etkili sorundur ve toplam içinde %32 oranına sahiptir. Finansman sorunları, kalifiye personel U etkisi gösteren diğer iki kategorilerdir.

Ters U etkisi görülen sorun mevzuat sorunudur. Bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklüğün altında saptanmış olmakla birlikte 2019 yılı ikinci çeyrekte görülmeyen bir sorundur. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlere nazaran daha çok bildirilen sorun tahsilat sorunudur. Bu sorun da Covid-19 döneminde gündeme gelen, önem kazanan bir sorundur.

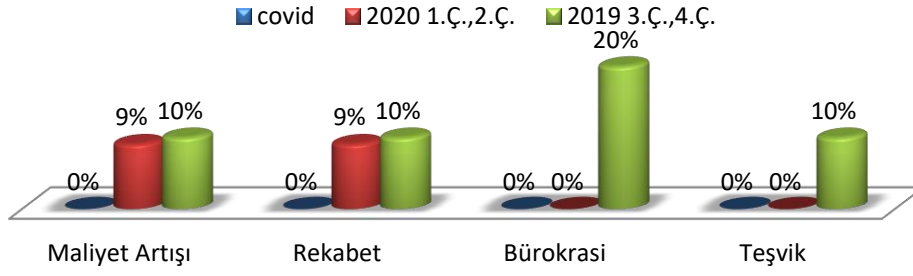
Madencilik ve Enerji Sektörü

Şekil 71: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Madencilik ve enerji sektöründeki firmaların artan sorunlarından olan tahsilat sorunlarının açıklaması yukarıda mevcuttur. Ekonomik ve siyasi belirsizlik, hammadde ve küresel belirsizlik alanındaki sorunlar bu dönemde güncelliğini korumuş olup sadece salgın döneminde ortaya çıkmış sorunlar arasında görülmemiştir.

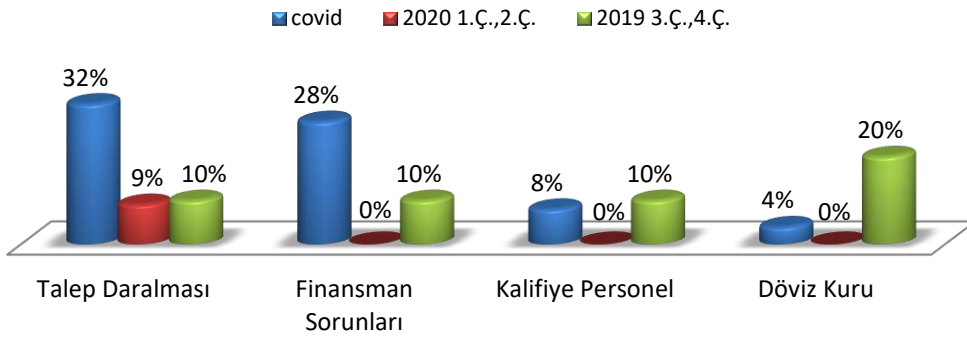
Madencilik ve Enerji Sektörü

Şekil 72: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip sorunlar tablosunda görüldüğü gibi maliyet artışı, rekabet, bürokrasi ve teşvik kategorisinde sorun bildirilmemiştir.

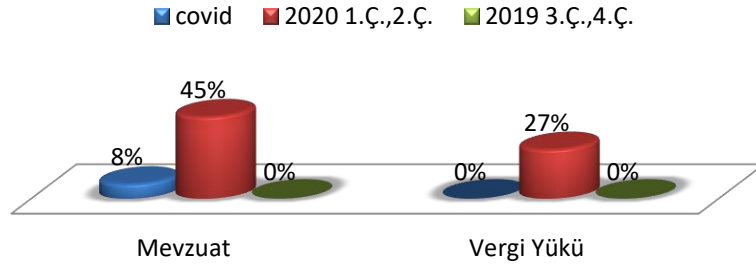
Madencilik ve Enerji Sektörü

Şekil 73: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisine sahip sorunlardan olan talep daralması, finansman sorunları ve kalifiye personele ait sorunlar önceden açıklanmış olup döviz kuru alanında bildirilen sorunlar sadece salgın dönemine ait değildir.

Madencilik ve Enerji Sektörü

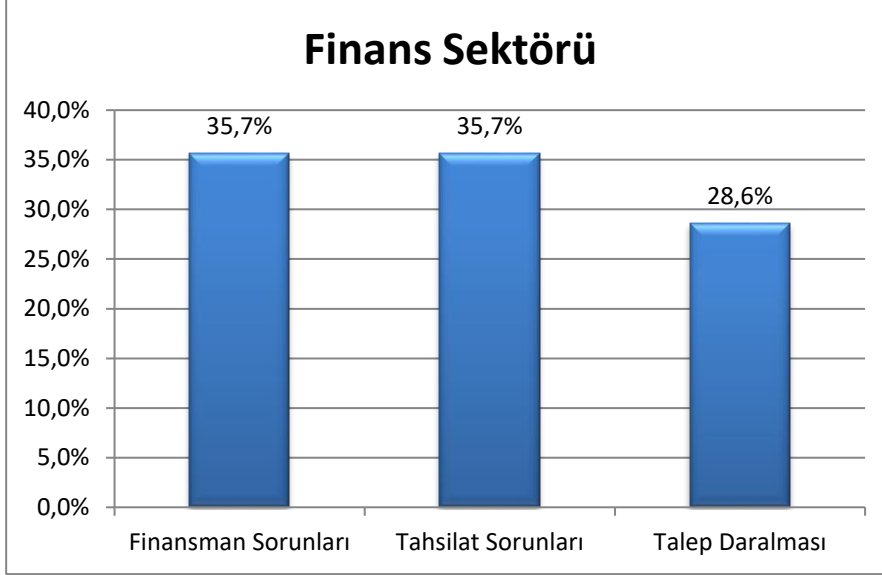

Şekil 74: Covid-19 Döneminde Madencilik ve Enerji Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Sektördeki ters U etkisine sahip olan mevzuat sorunları önceden açıklanmış olup dönem içerisinde vergi yükü alanında sorun bildirilmemiştir.

FINANS SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Finans sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları finansman sorunları, tahsilat sorunları ve talep daralması olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan finansman sorunları %35,7, tahsilat sorunları %35,7 ve talep daralması sorunu %28,6 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %64'tür.

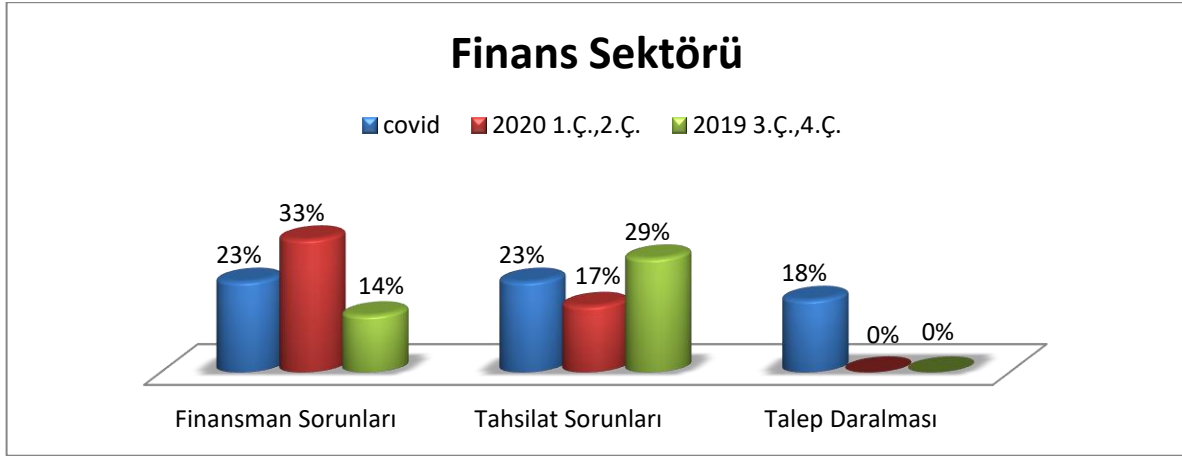

Şekil 75: Covid-19 Döneminde Finans Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %64'ünü Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Finansman Sorunları: İş hacminin azalması ile birlikte gelir kaynaklarında azalma olduğu ve nakit ihtiyacının arttığı belirtilmiştir. Bu soruna çözüm olarak meslek odalarının, birliklerinin böyle olağan üstü durumlarda zor durumda olan meslek mensuplarının kullanabilmesi için birlik ya da oda bünyesinde bir fonun oluşturulması ve uzun vadeli ve faizsiz yeni bir finansman kaynağı sunulması önerilmiştir.

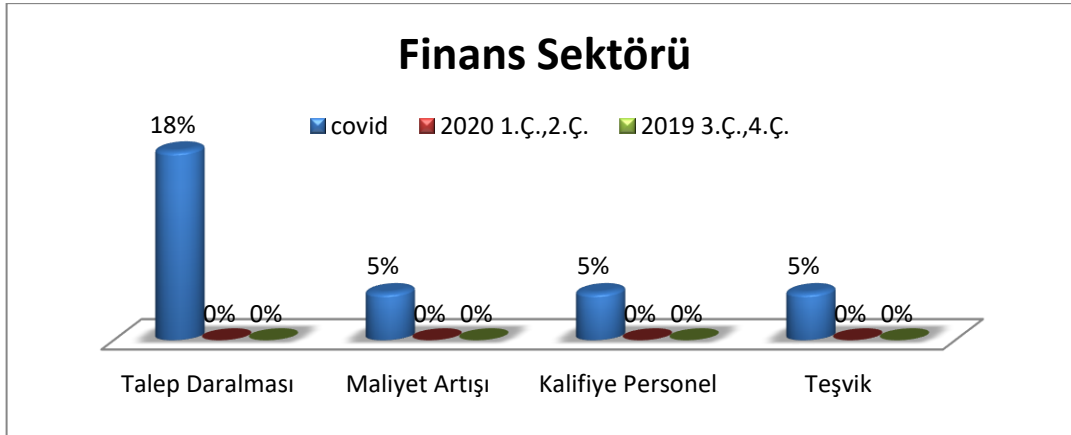
Tahsilat Sorunları: Vergi dairelerindeki işlemlerin yavaşlamasının teminatsız firma iade işlemlerini yavaşlattığı ve tahsilat sorunu oluşturduğu bildirilmiş, piyasalardaki ticaret hacminin daralması ile geri ödemelerde zorluk yaşandığı söylenmiştir. Bu dönemde ertelenen beyanlara yönelik mücbir veya mücbir olmayan kapsamda beyan vermeme veya hatalı verme nedeni ile olabilecek müeyyidelerin 15 gün süresince ceza kapsamına alınmaması talep edilmiştir.

Talep Daralması: Salgın ile birlikte müşterilerin harcama eğilimlerinde azalma olduğu iletilmiştir. Değişen müşteri davranışlarına göre hizmet alanlarının çeşitlendirilmesi ve müşterilere özel imkânlar sunulması ile sektörün olumlu etkileneceği öngörülmüştür.

Şekil 76: Covid-19 Döneminde Finans Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Finans sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde üç etki tipi görülmektedir. Bunlar Ters U etkisi U etkisi ve artan etkidir. Finansman sorunları en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısından beri var olan sorun 2020 ilk yarısında artış göstermesi beklenirken oransal olarak Covid-19 döneminde azalarak varlığını sürdürmüştür. Ancak bu azalma göreceli bir azalmadır çünkü bu dönemde de ilk sıradaki yerini korumuştur. Bu süreçte sektörde başka sorunlar da görülmesi sebebiyle göreceli olarak payı azalmış ancak önemini yitirmemiştir. U etkisi görülen sorun tahsilat sorunudur. Bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklüğün üzerinde saptanmıştır. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlerden farklı olarak ortaya çıkan sorun talep daralması olmuştur.

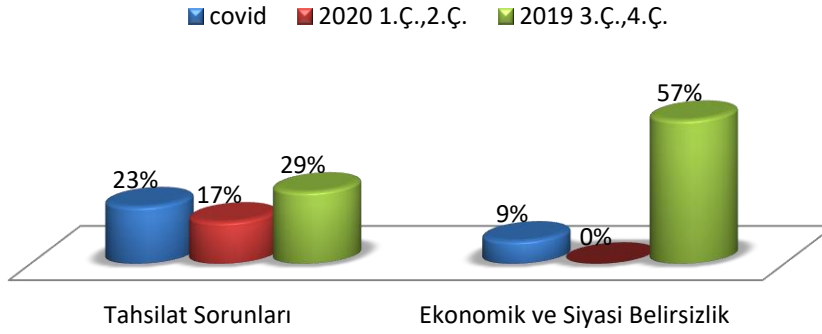

Şekil 77: Covid-19 Döneminde Finans Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Finans sektöründeki firmaların artan etkiye sahip sorunları arasında bulunan maliyet artışı sorunu aşağıda açıklanmıştır. Talep daralmasına ait sorunlar önceden açıklanmıştır. Kalifiye personel ve teşvik kategorilerindeki sorunlar %5'lik paya sahip olup koronavirüse özgü sorunlar arasında değildir.

Maliyet Artışı: Covid-19 salgını ile başlayan kriz ortamının Türkiye ve yurtdışı ekonomilerine yaratmakta olduğu etkiler ile beraber bireysel ve kurumsal müşteriler ve finansal kurumların risk algıları ve yatırım tercihlerindeki değişimin fonlama yapısında ve maliyetinde değişime sebep olacağı düşünülmektedir.

Finans Sektörü

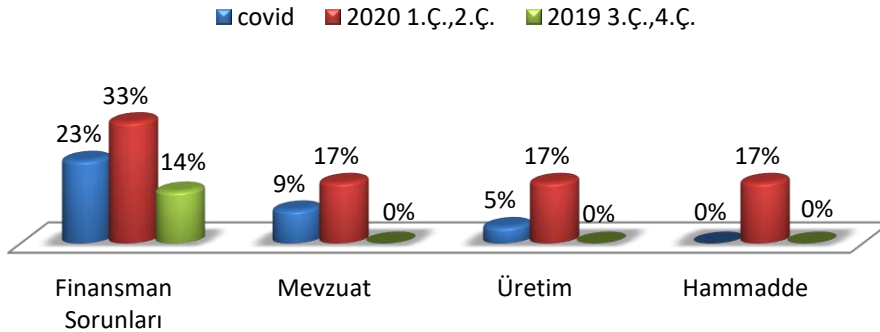

Şekil 78: Covid-19 Döneminde Finans Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisini gösteren sorunlar arasında bulunan tahsilat sorunlarının açıklamaları yukarıda mevcuttur. Ekonomik ve siyasi belirsizlik kategorisindeki sorunlar aşağıda açıklanmıştır.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Yaşanan belirsizlik ortamının kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelip konuşulması ile çözüme ulaştırılabileceği düşünülmektedir.

Finans Sektörü

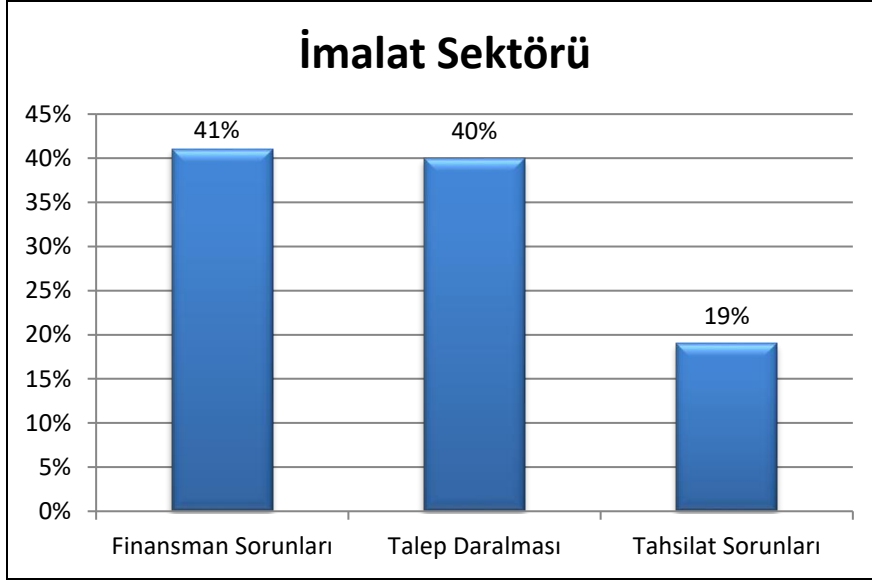

Şekil 79: Covid-19 Döneminde Finans Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Finans sektöründe ters U etkisine sahip sorunlar arasında bulunan finansman sorunlarının açıklaması önceden mevcuttur. Mevzuat ve üretim sorunları Covid-19 dönemine özgü görülmemiştir. Hammadde kategorisinde sorun bildirilmemiştir.

İMALAT SEKTÖRÜ

Covid- 19 döneminde İmalat sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları finansman sorunları, talep daralması ve maliyet artışı olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan finansman sorunları %41, talep daralması %40 ve tahsilat sorunları %19 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %54'tür.

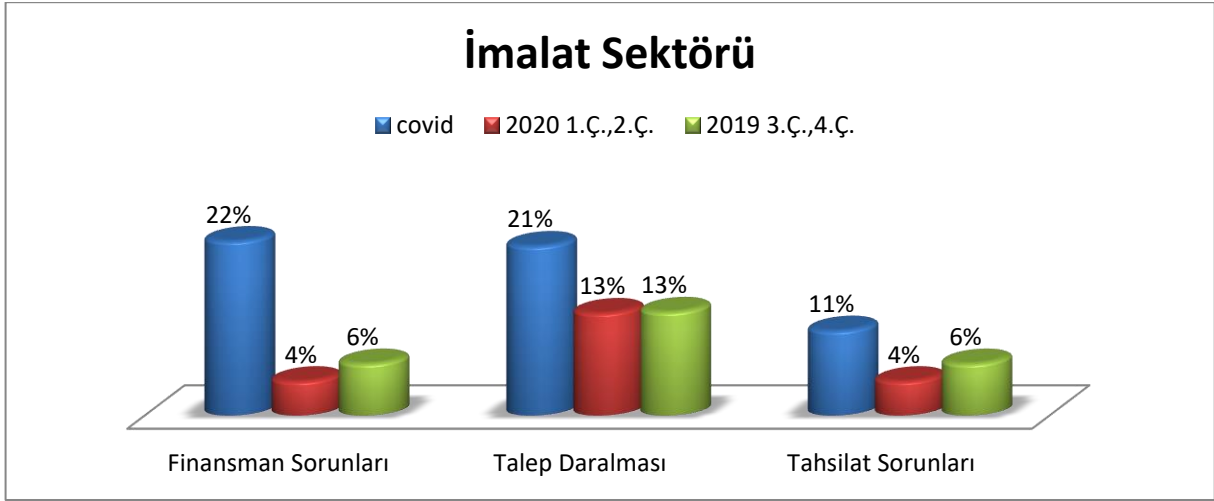

Şekil 80: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %54'ünü Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Finansman Sorunları: Mücbir sebep kapsamındaki sınırlama ile birlikte SGK prim ile muhtasar beyan ve ödeme sürelerinin uzatılmamasının finansal sıkıntıya sebep olduğu bildirilmiş, sektörde hali hazırda var olan finansman sorunlarının süreç içerisinde arttığı bildirilmiştir. Mücbir sebep ve kısa çalışma ödeneği kapsamının genişletilmesi ve firma değerlendirme süreçlerinin hızlandırılması, banka borçlarının herhangi bir şart gözetmeden yapılandırılması ve yeni kredi kaynaklarının yaratılması istenmiştir. Faturaların bir sonraki yıl ödenmesinin, KDV iadelerinin ivedilikle sonuçlandırılmasının, alternatif ürün ve pazarların bulunmasının sektördeki sorunlara olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

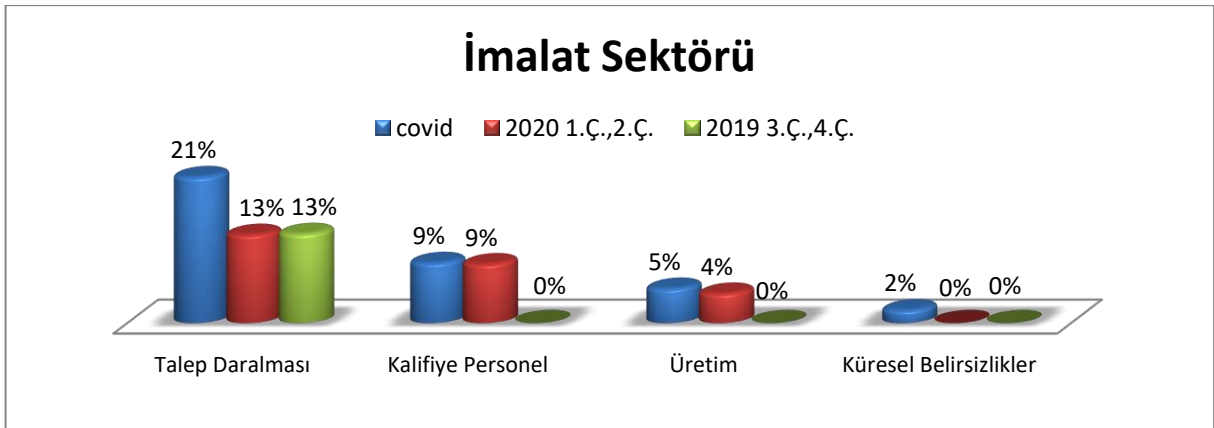
Talep Daralması: Salgın nedeniyle iç ve dış piyasa taleplerinde ciddi düşüşler meydana geldiği belirtilmiş, talep yetersizliğinin beraberinde birçok sorunu da getirdiği iletilmiştir. Uluslararası ticareti kolaylaştırıcı önlemlerin alınması, firmalara uzun vadeli ve düşük faizli kredi desteği sağlanması, imalat sanayi teşviklerinin artırılması talep edilmiştir. Ayrıca sektör ayrımı gözetmeden imalatçı firmaların tamamının mücbir sebep kapsamına alınması ve vergisel düzenlemeler yapılması istenmiştir.

Tahsilat Sorunları: Planlanan tahsilatların yapılamadığı ve teslim edilecek ürün bedellerinin tahsil edilemeyeceği düşüncesi ile üretilen ürünleri teslim etmekte tereddüt yaşandığı bildirilmiştir. KGF kredilerinin arttırılarak bu kredilerin cari hesap borçlarının ödenmesinde kullanılabilmesi talep edilmiştir.

Şekil 81: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

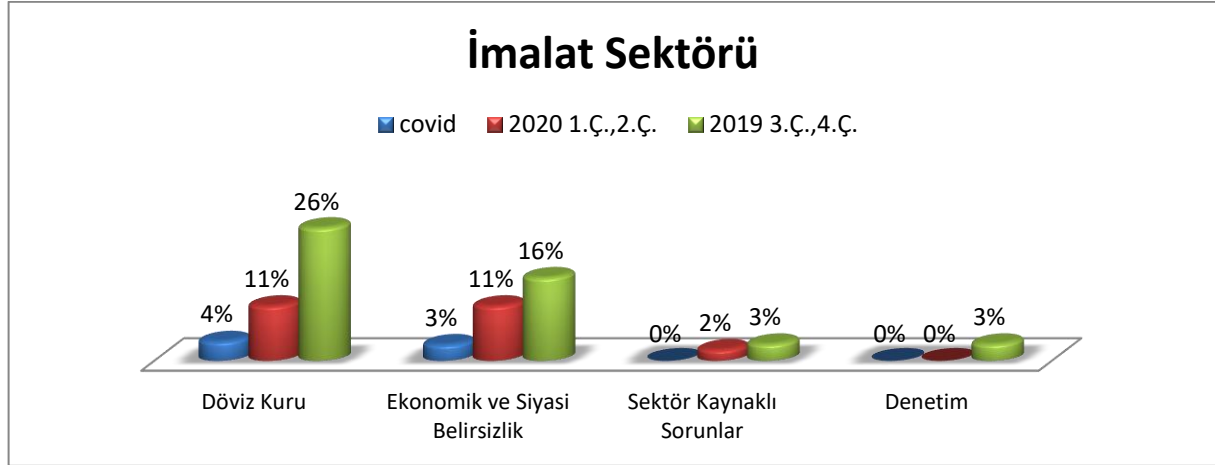
İmalat sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde iki etki tipi görülmektedir. Bunlar U etkisi ve artan etkidir. Finansman sorunları en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında azalarak varlığını sürdürmüştür, Covid döneminde ise etkisini oldukça arttırdığı görülmektedir. Covid sürecinde en etkili sorun olmakla birlikte toplam sorunlar içinde %22 seviyesindedir. U etkisi görülen diğer sorun ise tahsilat sorunudur. Bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklüğün ve 2019 yılı ikinci çeyrekte görülen ve göreceli olarak daha şiddetli hissedilen bir sorundur. Covid- 19 sürecinde ikinci önem seviyesinde olan geçmiş dönemlere nazaran yine daha çok bildirilen sorun talep daralmasıdır.

Şekil 82: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

İmalat sektöründe artan etkiye sahip sorunlar arasında bulunan talep daralması sorunu önceden açıklanmış olup üretim alanındaki sorunların açıklaması aşağıda bulunmaktadır. Kalifiye personel ve küresel belirsizliklere ait sorunlar ise bu dönemde de mevcut olup sadece salgın dönemine özgü değildir. Bu kategorilerde sorunun içeriğinde geçmiş yıllardan farklılaşmalar olmuş, bunlara ilgili kısımlarda yer verilmiştir.

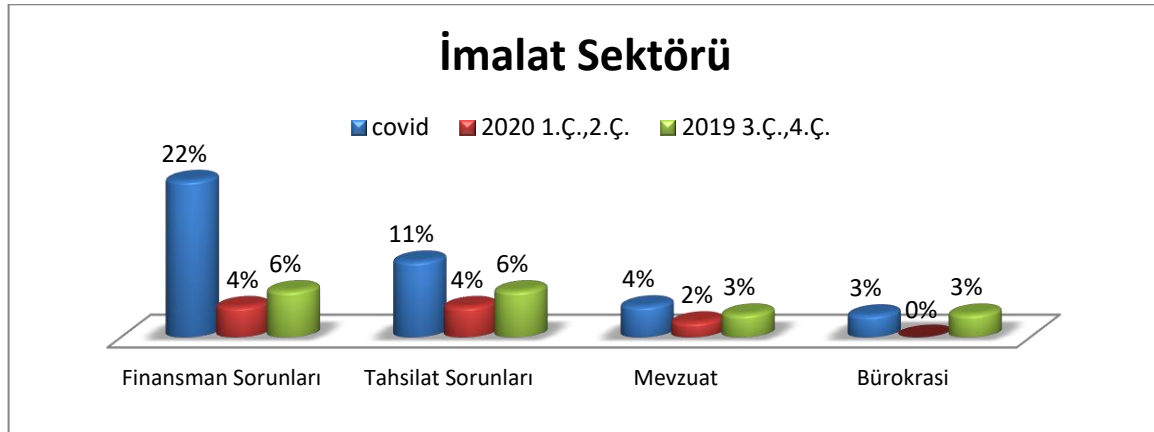
Üretim: Süreç içerisinde genelde geçmiş ayların üretimi yapıldığı için üretimdeki azalmanın boyutlarının henüz kesinleşmediği bildirilmiş, salgının zamana yayılacağı ve üretimdeki negatif etkisinin derinleşeceği tahmin edilmektedir.

Şekil 83: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip sorunlardan olan ekonomik ve siyasi belirsizliğe ait açıklamalar aşağıda bulunmaktadır. Bildirilen döviz kuru sorunları salgın döneminde güncelliğini kaybetmemiş ancak bu döneme özel bir sorun ya da çözüm önerisi sunulmadığı için yer verilmemiştir. Sektör kaynaklı sorunlar ve denetim alanında sorun iletilmemiştir.

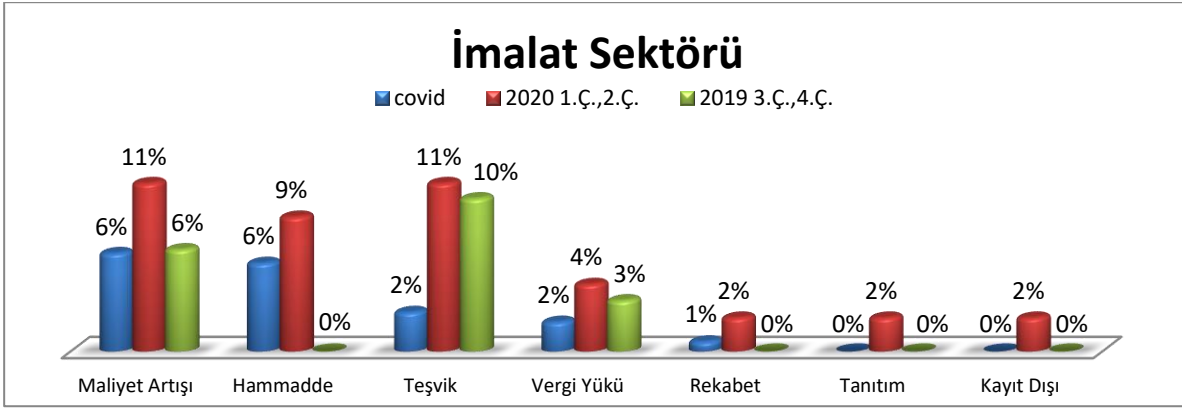
Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Salgının etkisinin sebep olduğu gelecek endişesiyle yatırım kararlarının ertelendiği belirtilmiştir.

Şekil 84: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Sektörde U etkisi göstermiş olan sorunlardan finansman ve tahsilat sorunları daha önceden açıklanmıştır ve bürokrasi alanındaki sorunların açıklamaları aşağıda mevcuttur.

Bürokrasi: KDV iadelerinde yapılan mahsup talepleri ile ilgili yeni düzenlemenin kredi limit sıkıntısı yaşayan mükellefleri olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

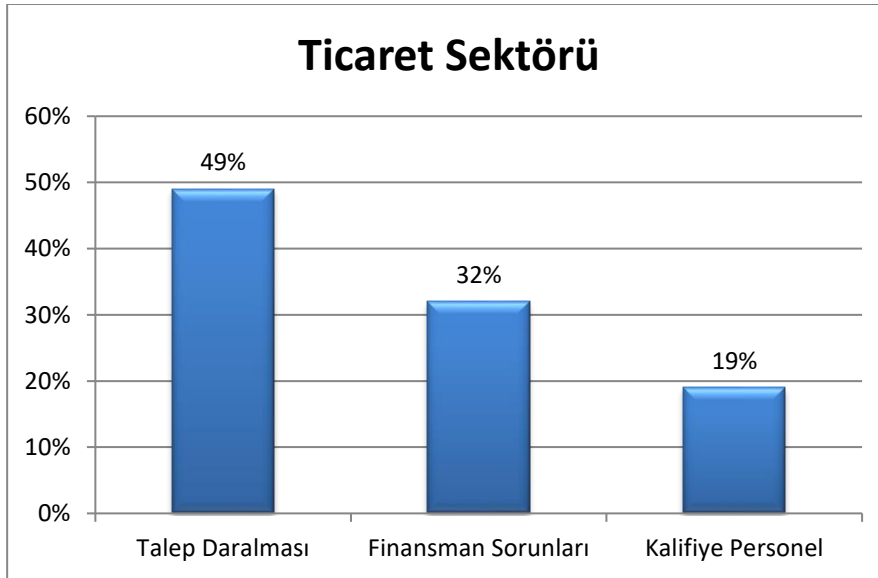

Şekil 85: Covid-19 Döneminde İmalat Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Firmaların ters U etkisine sahip olan sorunların dönem içerisinde mevcut olduğu ancak sadece salgın dönemine özgü olmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir.

TİCARET SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Ticaret faaliyet alanında karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları talep daralması, finansman sorunları ve kalifiye personel olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %49, finansman sorunları %32 ve kalifiye personel sorunu %19 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %60'dır.

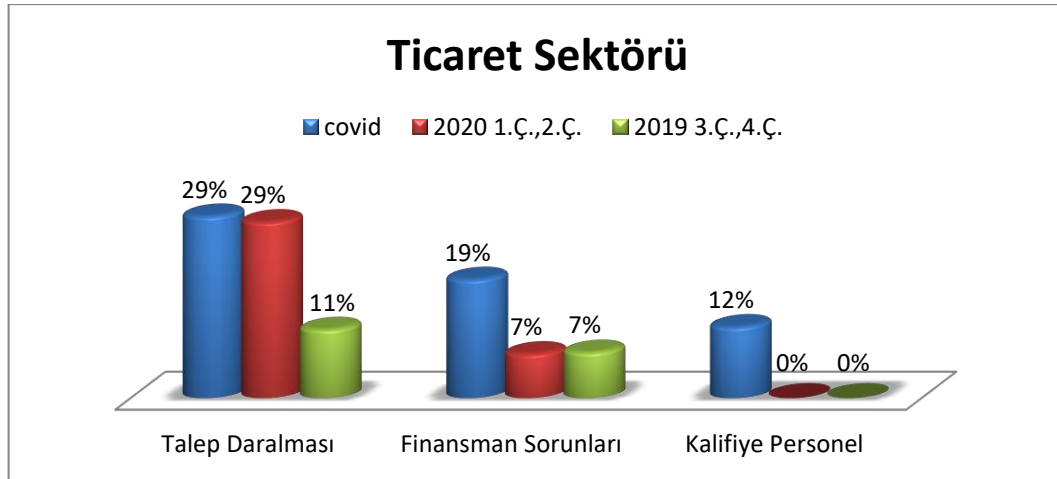

Şekil 86: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %60'ını Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Tüketicilerin ekonomik gelirlerinin azalması, uygulanan sokağa çıkma yasağı ve önceliklerinin değişmesi zorunlu ihtiyaçlar dışında harcama yapmamaları ticareti durma noktasına getirdiği, satışlarda büyük oranda azalma olduğu bildirilmiştir. Devlet tarafından finansal destek sağlanması ve uzun vadeli vergi ve sigorta ertelemeleri yapılması talep edilmiştir.

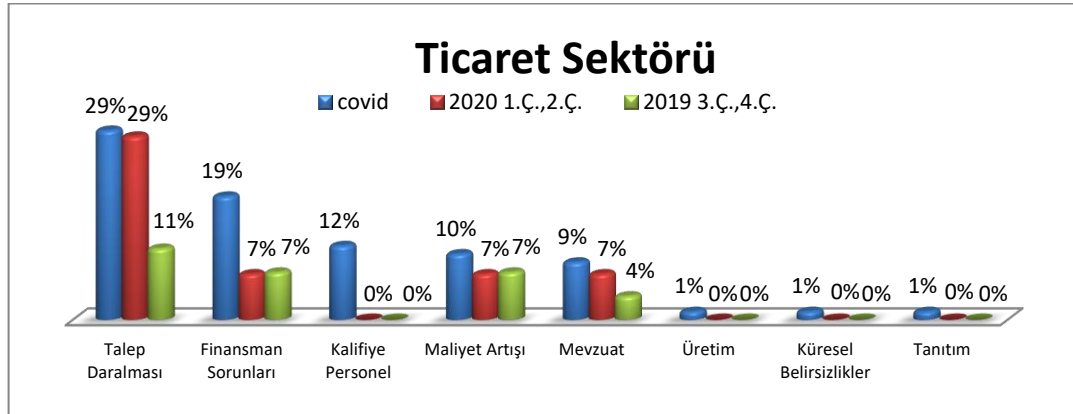
Finansman Sorunları: Ekonomik faaliyetlerin durmuş olması ya da minimuma inmesi ile nakit akışının durma noktasına geldiği bildirilmiş, ucuz finansman kaynaklarına ulaşımın zorlaştığı söylenmiştir. Cirolarda büyük oranda düşme olduğu dile getirilmiş, banka kredilerinin salgın bittinceye kadar faizsiz olarak ertelenmesi talep edilmiştir. Ayrıca döviz endeksli kredilerin kurlardaki dalgalanmadan kaynaklanan zararlarının minimize edilmesi istenmiştir.

Kalifiye Personel: Covid-19 salgını nedeniyle çalışanların işe gidip gelmelerinde sorun yaşadıkları belirtilmiş, uygulanan kısmi çalışma düzeni ile iş gücünün sektöre uğradığı bildirilmiştir. Salgın sonrasında ekonomik düzelmemenin olmaması durumunda işsizliğin ciddi boyutlara ulaşacağı öngörülmüştür. Kısa çalışma ödeneği ile SGK teşviklerinin uzatılması, çalışanlara destek olacak programların hayata geçirilmesi istenmiştir.

Şekil 87: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

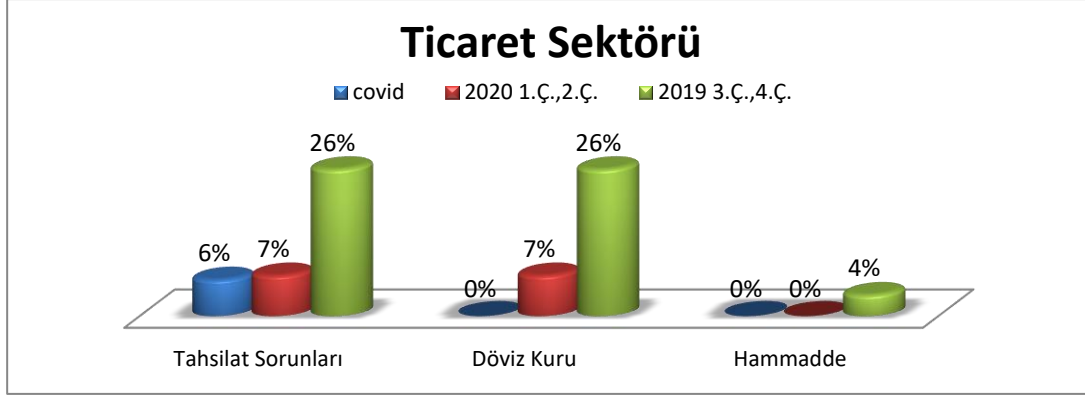
Ticaret sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibarıyla seyri incelendiğinde artan etki tipi görülmektedir. Talep daralması en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında artmış ve bu dönemde de aynı seviyede gerçekleşmiştir. Covid sürecinde en etkili sorun olmakla birlikte toplam sorunlar içinde payı %29'dur. İkinci sırada belirtilen sorun finansman sorunudur. 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklük 2019 dönemi ile eşittir ancak Covid döneminde sorunun toplam içindeki payı artarak %19'a yükselmiştir. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlere saptanmamış olan sorun kalifiye personele ilişkin sorunlardır.

Şekil 88: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ticaret sektöründeki artan etkiye sahip talep daralması, finansman sorunları, kalifiye personele ait sorunların açıklaması önceden yapılmış olup maliyet artışı sorununun açıklaması aşağıda mevcuttur.

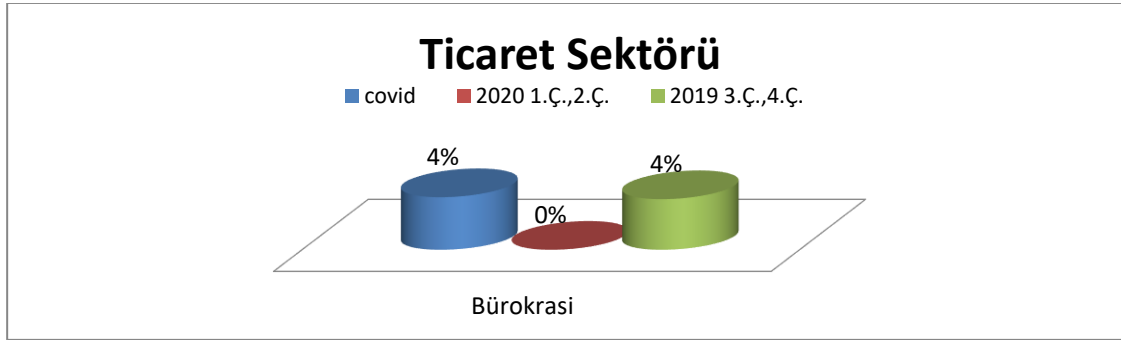
Maliyet Artışı: İşyerlerinin kapalı olduğu ancak kira giderlerinin devam ettiği belirtilmiş, kira üzerinden alınan %20 stopaj tutarı kadar vergi indirimi desteği sağlanması istenmiştir.

Şekil 89: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

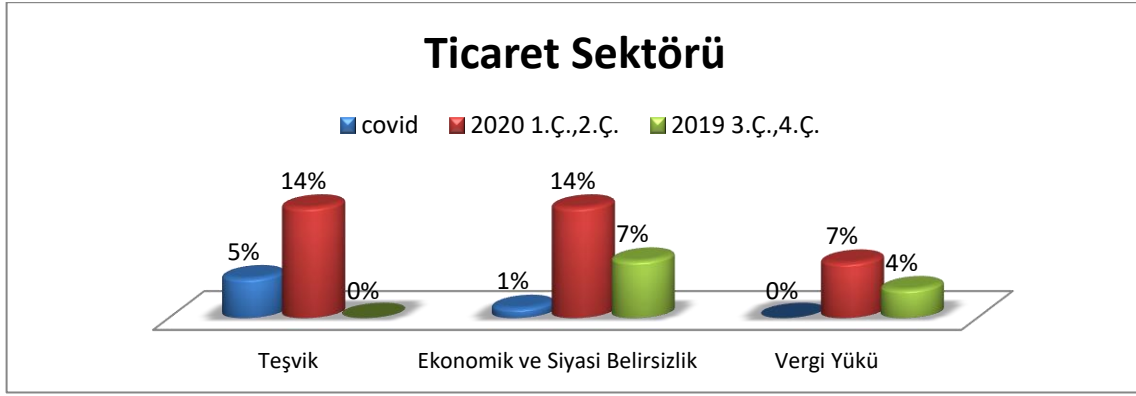
Sektördeki azalan etkiye sahip sorunlardan olan tahsilat sorunlarına ait açıklamalar aşağıda yapılmıştır. Döviz kuru ve hammadde kategorisinde sorun bildirilmemiştir.

Tahsilat Sorunları: Sektördeki firmaların tahsilat konusunda sıkıntı yaşadıkları bildirilmiş, farklı satış sistemlerinin gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

Şekil 90: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

U etkisi gösteren bürokrasi sorunu %4'lük pay ile mevcuttur ancak bu döneme özel bir sorun ya da çözüm önerisi sunulmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir.

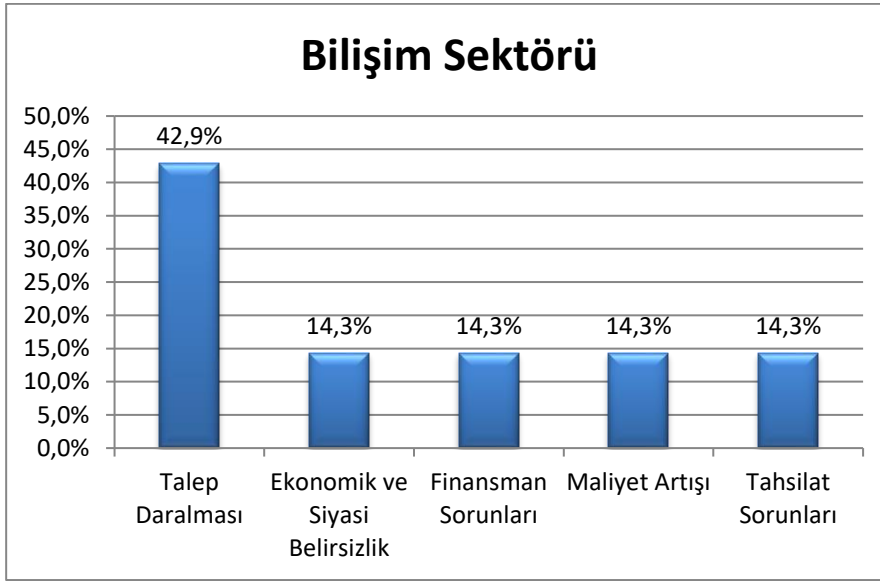
Şekil 91: Covid-19 Döneminde Ticaret Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Ters U etkisindeki teşvik ve ekonomik siyasi belirsizlik sorunları salgın dönemine özgü olmadığı için açıklanmamış olup dönem içerisinde vergi yükü sorunu bildirilmemiştir.

BİLİŞİM SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Bilişim sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların başlıca sorunları talep daralması ve eşit ağırlıkta olmak üzere ekonomik ve siyasi belirsizlik, finansman sorunları, maliyet artışı ve tahsilat sorunlarıdır. İlk sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %42,9, ekonomik ve siyasi belirsizlik, finansman sorunları, maliyet artışı ve tahsilat sorunları %14,3 payına sahiptir. Bu sorunların tüm sorunlar içindeki payı %76'dır.

Bilişim sektörüne ilişkin bilgiler 2020 yılı itibariyle anketlerde değerlendirmeye alınmış olup 2019 bilgileri mevcut değildir. Dolayısıyla yapılacak karşılaştırma yalnız 2020 ilk yarısı beklentisi üzerine olacaktır.

Şekil 92: Covid-19 Döneminde Bilişim Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %76'sını Oluşturan Başlıca Sorunların Dağılımı

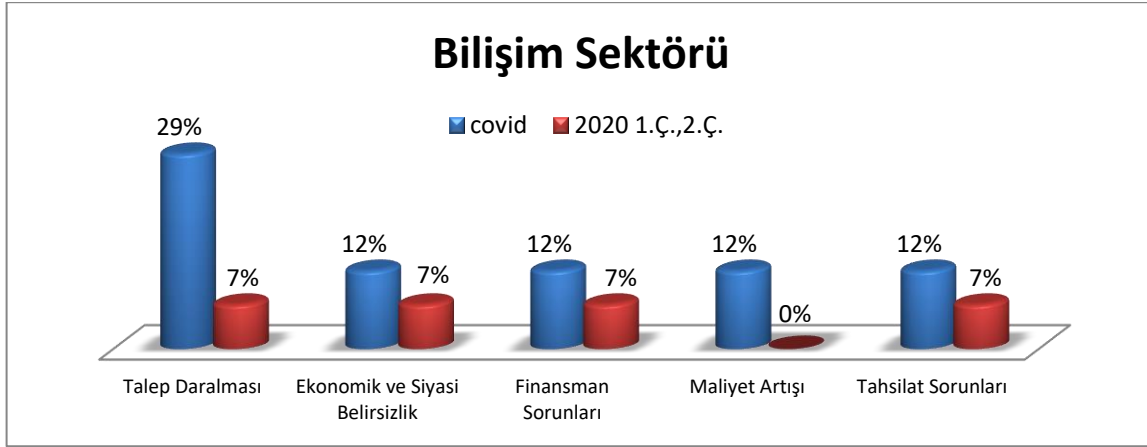
Talep Daralması: İçerisinde bulunulan süreçte ekonomik aktivitelerin azaldığı ve iş talebinin büyük oranda düştüğü belirtilmiştir. Vergi ve sigorta yükümlülüklerinin belirli bir süre ertelenmesi, yeni Pazar arayışlarına devlet desteği sağlanması ve sektöre olumsuz etkisi olan döviz kuruındaki değişimlerin en aza indirgenmesi talep edilmiştir.

Ekonomik ve Siyasi Belirsizlik: Ekonomik yaşamın daralması ile birlikte geleceğe dair olumsuz beklentilerin oluştuğu belirtilmiştir.

Finansman Sorunları: Nakit akışında yaşanan sorunlar ve yabancı sermayeli firmaların banka kredilerine ulaşmakta zorluklar yaşadıkları bildirilmiştir. Banka kredi taksitlerinin ertelenmesi istenmiştir.

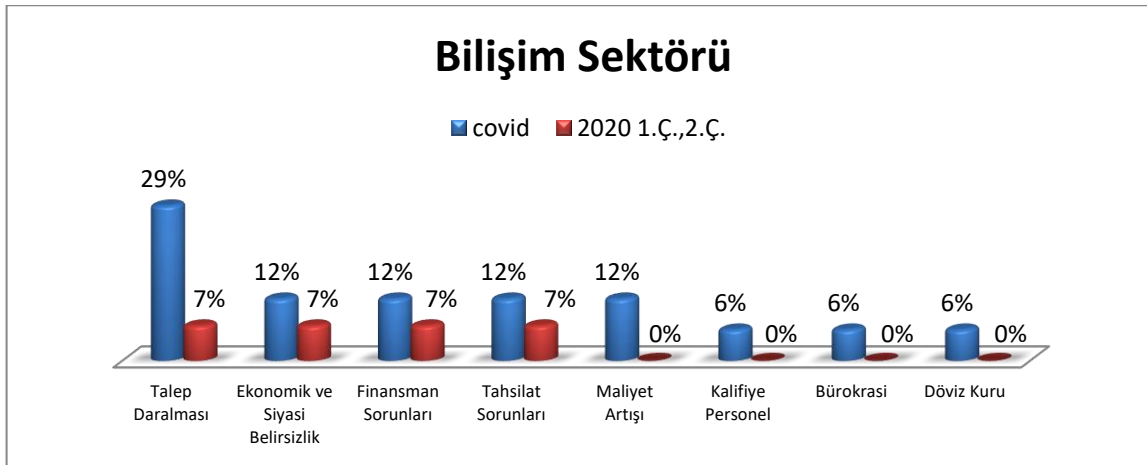
Maliyet Artışı: Yüksek personel maliyetlerinin sektörü olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Sektörün bu dönemdeki tahsilatlarında önemli oranlarda düşüş yaşandığı bildirilmiştir. Sektördeki firmaların kısa vadeli finansman kaynağına ihtiyaç duydukları belirtilmiştir.

Şekil 93: Covid-19 Döneminde Bilişim Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Başlıca Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

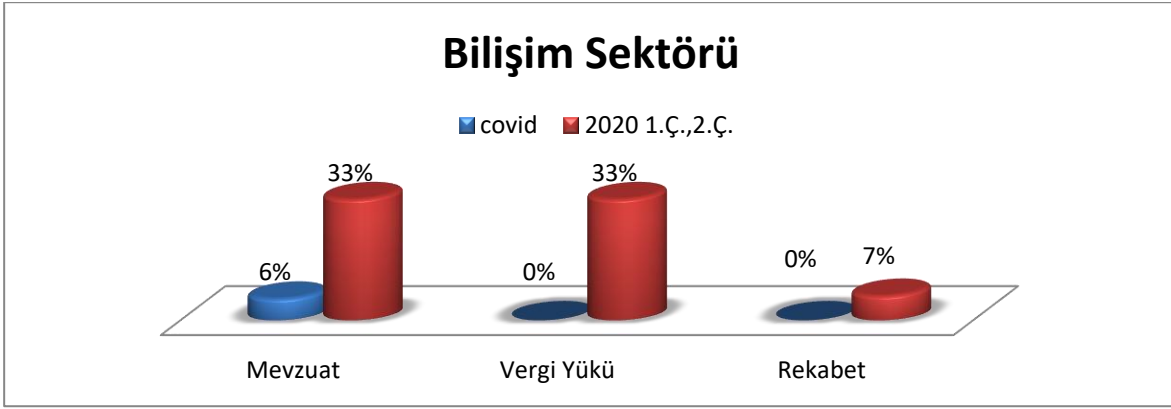
Bilişim sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde saptanmış olan başlıca sorunların tümünün 2019 döneminden daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Yalnız maliyet artışı sorunu beklentiler dışında bu döneme özgü olarak yeni saptanmıştır.

Şekil 94: Covid-19 Döneminde Bilişim Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Bilişim sektörünün artan etkiye sahip sorunlarından olan talep daralması, ekonomik ve siyasi belirsizlik, finansman sorunları ve tahsilat sorunları yukarıda açıklanmıştır. Bürokrasiye ait sorun ve çözüm önerilerinin açıklaması aşağıda mevcuttur. Maliyet artışı, kalifiye personel ve döviz kuru sorunları dönem içerisinde güncelliğini korumuş ancak salgın dönemine özgü özellik göstermedikleri için açıklamalarda yer almamıştır.

Bürokrasi: Krediyi ulaşmak için prosedürlerin çok olduğu iletilmiş, firmaların bu dönemde mağdur olmamaları için bankaların firmaların devam eden projelerini inceleyerek ve proje tutarı ve teslim tarihini baz alarak uygun faizli ve vadeli kredi temini sağlamaları istenmiştir.

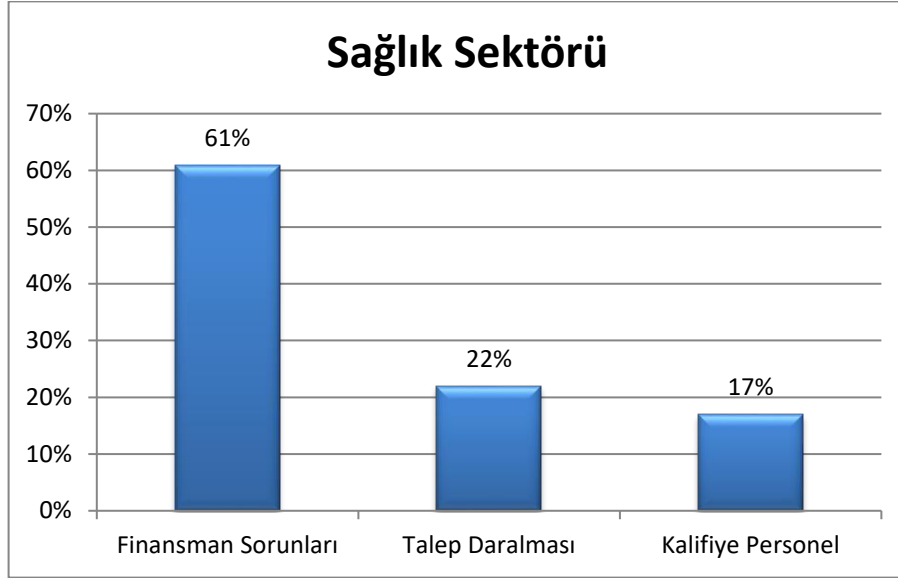
Şekil 95: Covid-19 Döneminde Bilişim Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Azalan etkiye sahip sorunlardan mevzuat kategorisinin açıklaması aşağıda bulunmaktadır. Dönem içerisinde vergi yükü ve rekabet alanlarında sorun bildirilmemiştir.

Mevzuat: Gelir vergisi mükellefi yazılım firmalarının mücbir sebep kapsamına alındığı ancak bu işi bir şirket çatısı altında yapan yazılım firmalarının bu kapsama dahil edilmediği sorun olarak bildirilmiş, bu durumun haksız rekabete sebep olduğu ve mücbir sebep kapsamı belirlenirken gelir vergisi ya da kurumlar vergisi mükellefi olup olunmamasına bakılmaması talep edilmiştir.

SAĞLIK SEKTÖRÜ

Covid- 19 döneminde Sağlık sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sağlık sektöründe faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları finansman sorunları, talep daralması ve kalifiye personel olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan finansman sorunları %61, talep daralması %22 ve kalifiye personel sorunu %17 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %56'dır.

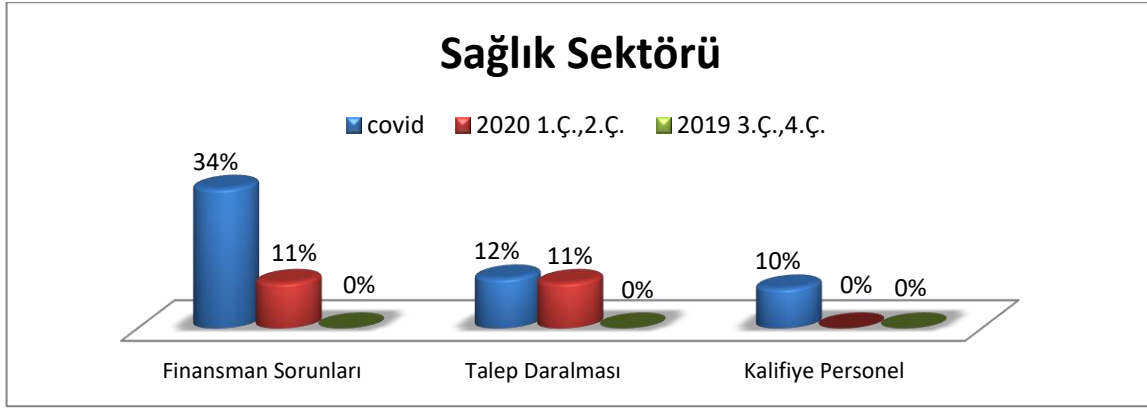

Şekil 96: Covid-19 Döneminde Sağlık Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %56'sını Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

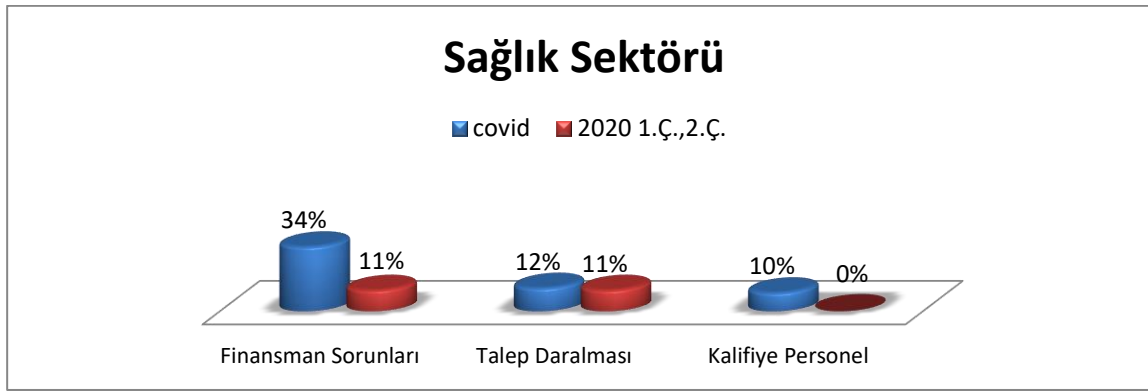
Finansman Sorunları: Sektörün önemli gelir kaynaklarından birinin yurtdışından gelen hastalar olduğu belirtilmiş, bu alandaki kısıtlamalar sebebiyle sektörde kapasite kaybının yaşandığı ve ayrıca Covid-19 dışındaki hastalıklar için hastaneye gelen hastaların azalmasının sektördeki finansman sorununa neden olduğu belirtilmiştir. Borçların yapılandırılmasının, yeni kredi kaynaklarının yaratılmasının, yabancı yatırımcının teşvik edilmesinin ve hastanelerin pandemi birimlerinin ayrı olduğunun anlatılmasının sektöre olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Talep Daralması: Covid-19 salgını sebebiyle ciddi rahatsızlıkları olmayan hastaların özel sağlık kuruluşlarına başvurmamasının müşteri kaybına neden olduğu ve yabancı hastalara sağlık hizmetlerinin durmasının yarattığı sorunlar bildirilmiştir. SGK ile özel sağlık kuruluşları arasında düzenlemeler yapılarak salgın döneminde vatandaşların kamu hastaneleri yerine özel sağlık kuruluşlarına yönlendirilmesi ve ambulans uçak uygulamasının yaygınlaştırılması talep edilmiştir.

Kalifiye Personel: Sektörde sağlık personeli sıkıntısı yaşandığı, dönüşümlü ya da homeoffice çalışma yönteminin çeşitli sorunlara neden olduğu belirtilmiştir. İşçilik maliyetlerinin düşürülmesi ve işyeri hekimlerinin salgın döneminde görevlendirilmeleri istenmiştir.

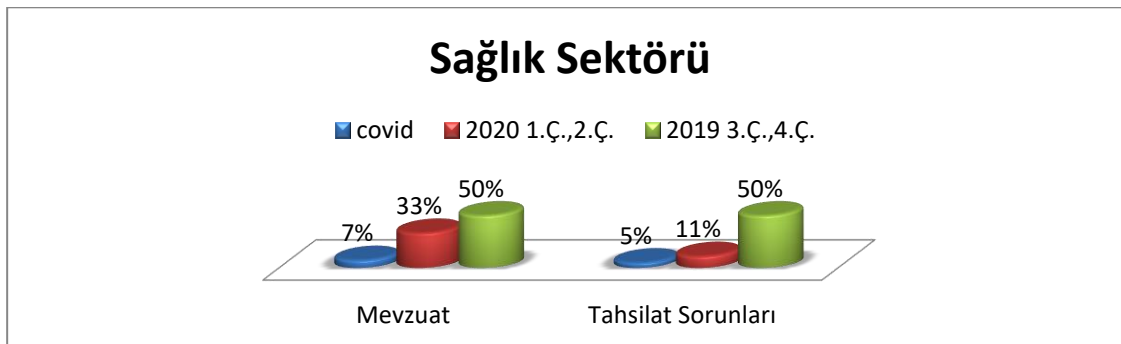

Şekil 97: Covid-19 Döneminde Sağlık Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Şekil 98: Covid-19 Döneminde Sağlık Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

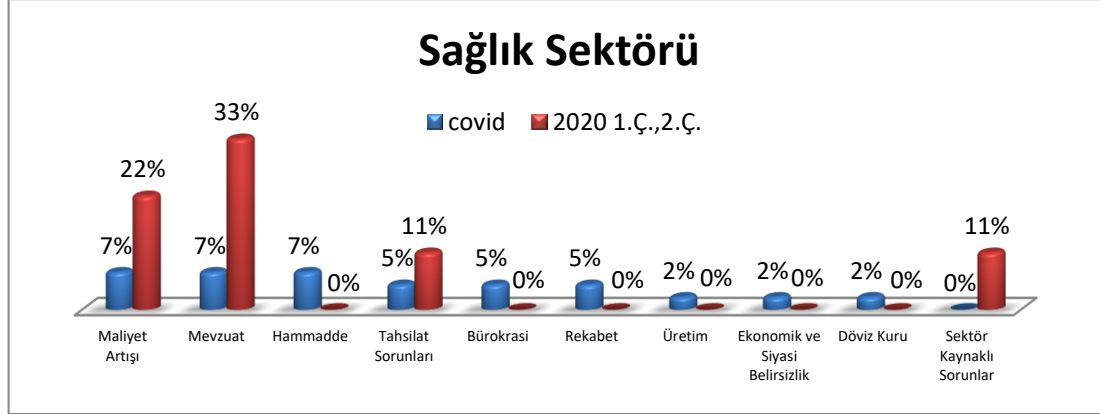
Sağlık sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde artan etki tipi görülmektedir. Finansman sorunları en çok bildirilen sorundur. Covid sürecinde en etkili sorun olmakla birlikte toplam sorunlar içinde payı %34'tür. İkinci sırada belirtilen sorun talep daralması sorunudur. 2020 yılı ilk yarısı için beklenen büyüklük 2019 dönemi ile oldukça yakındır. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlere saptanmamış olan sorun kalifiye personele ilişkin sorunlardır.

Şekil 99: Covid-19 Döneminde Sağlık Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının 2019-2020 Dönemleri ile Karşılaştırılması

Sektörde 2019 ikinci yarıya ilişkin yapılan araştırmada mevzuat ve tahsilat sorunu olmak üzere sektöre ait sorunların iki kategoride toplandığı görülmektedir. Ancak bu kategorilerin Covid döneminde oluşan diğer sorunların etkisiyle önemi azalttığı görülmektedir.

Mevzuat: Özel hastanelerin pandemi hastanesi ilan edilmesi ve bulaş riskinin olması sebebiyle Covid-19 hastalarının tedavisi için hastanelerin fiziki durumlarında değişikliğe gidildiği ve bu durumun ek maliyet ve diğer hastalara verilen hizmette sorunlara neden olduğu söylenmiştir. Ayrıca ilaçların doğrudan devlet eliyle satılması nedeniyle piyasada ilaç sıkıntısı yaşandığı iletilmiştir.

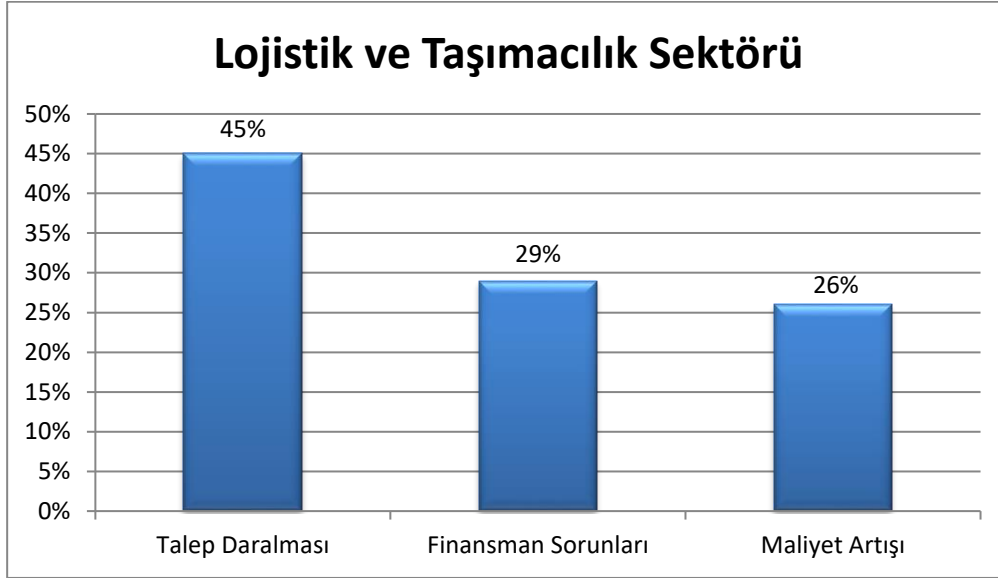

Şekil 100: Covid-19 Döneminde Sağlık Sektöründeki Firmaların Karşılaştıkları Azalan Etkiye Sahip Sorunlar

Hammadde: Sektörün hammadde tedarikinde sorun yaşadığı iletilmiş, salgın döneminde fiyatı artan alkolün üretimi için devletin piyasayı düzenleyici rolüyle devreye girmesi şeker fabrikalarında üretim yapılması istenmiştir.

LOJİSTİK VE TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Lojistik ve Taşımacılık sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları talep daralması, finansman sorunları ve maliyet artışı olarak belirlenmiştir. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %45, finansman sorunları %29 ve maliyet artışı sorunu %26 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %49'dur.

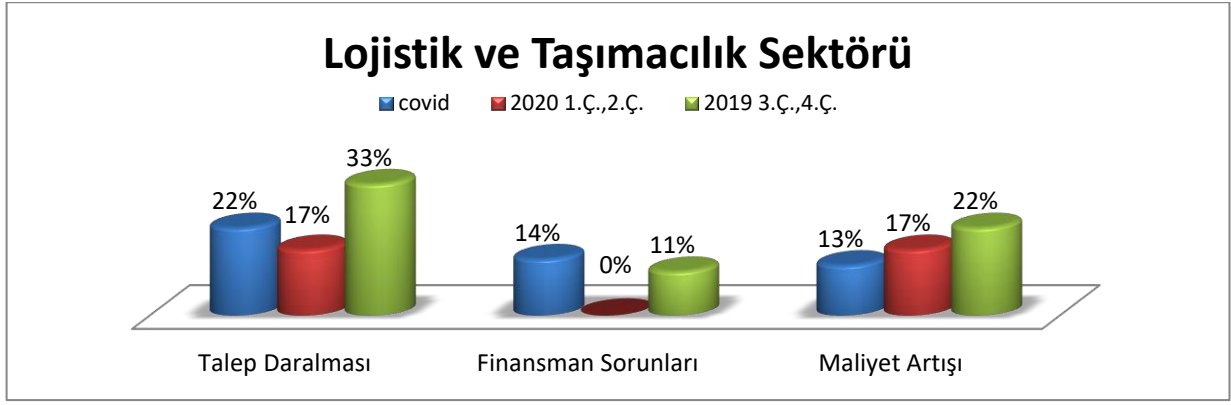
Şekil 101: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Toplam Sorunların %49'unu Oluşturan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Covid-19 salgını sebebiyle Dünya'daki uluslararası taşımacılıkta büyük sorunlara sebep olduğu, siparişlerin iptal edildiği, firmaların taşıma faaliyetleri durma noktasına geldiği ve depolama ve antrepolama hizmetlerinde büyük daralmalar yaşandığı bildirilmiştir. Sektörün mücbir sebep kapsamına alınması, sektör üzerindeki vergi yükünün bir süre ertelenmesi ve finansal destek sağlanması talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Ülkelere yapılan taşımacılık faaliyetlerinin kısıtlanması ile sektörün hareket kabiliyetinin zayıfladığı belirtilmiştir. Şoförlerin yurda giriş yaptıklarında 14 günlük karantınaya tabii olmasının iş hacmini daralttığı belirtilmiştir. Sektör firmalarının öz kaynaklarının yeterli olmadığı ve finansal sıkıntıda oldukları bildirilmiştir. Kısa çalışma ödeneği süresinin uzatılmasının, uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmasının, seyahat kısıtlamasının belirli oranlarda kaldırılmasının ve deniz yolu ve demiryolu ile taşımacılık faaliyetlerinin özendirilmesinin sektöre olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

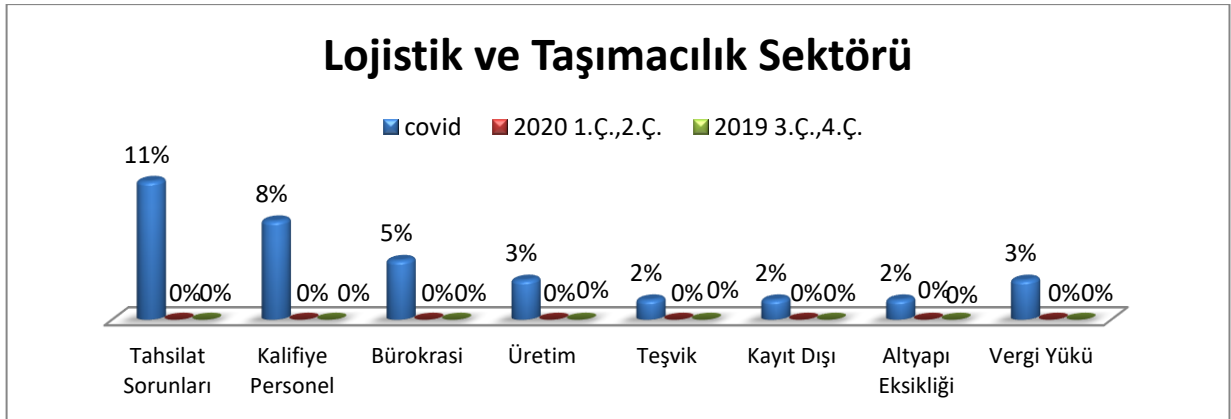
Maliyet Artışı: Dünya genelinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün ülkemizdeki fiyatlara yansımamasının satışların azaldığı bu dönemde sektöre olumsuz etki yarattığı, gelirlerin azalmasına rağmen girdi tutarlarının artışı sektördeki önemli sorunlar arasında bildirilmiştir.

Ekonominin normalleşme sürecine kadar devlet tarafından destek sağlanması, belirli bir süre köprü ve otoyol geçiş ve otogar ücretlerinde indirim yapılması ve bu döneme ait faturaların daha sonraki yıllarda ödenmesi talep edilmiştir.

Şekil 102: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Lojistik ve Taşımacılık sektörünün başlıca sorunlarının dönemler itibariyle seyri incelendiğinde iki etki tipi görülmektedir. Bunlar U etkisi ve azalan etkidir. Talep daralması en çok bildirilen sorundur ancak 2019 ikinci yarısında başlayan sorun 2020 ilk yarısında azalarak varlığını sürdürmüştür. Covid sürecinde en etkili sorun olmakla birlikte toplam sorunlar içinde %22'sini oluşturmaktadır. Finansman soru da U etkisine sahip bir sorun olmuş ancak bu sorun 2020 yılı ilk yarısı için beklenmeyen bir sorun niteliğindeyken Covid süreci ile artış göstermiştir. Covid-19 sürecinde üçüncü önem seviyesinde olmakla birlikte geçmiş dönemlere nazaran daha az bildirilen sorun maliyet artışı sorunudur. Önceki dönemlere nazaran azalan seviyede seyreden sorun ilk üç sorun arasında yer almıştır.

Şekil 103: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda Artan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

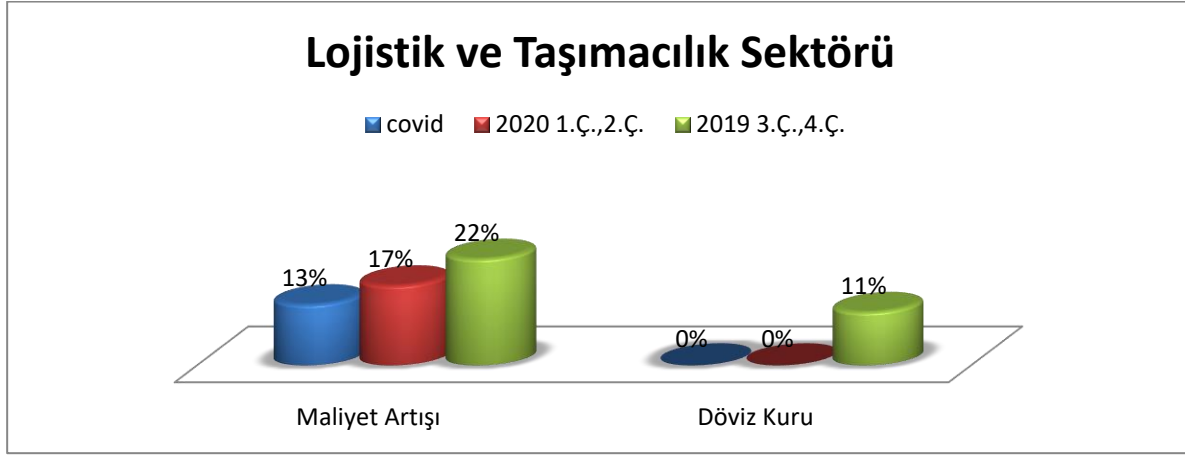
Sektörün artan etkiye sahip olan tahsilat sorunları, kalifiye personel, kayıt dışı ve vergi yükü alanındaki sorunların açıklaması aşağıda mevcuttur. Bürokrasi, üretim, teşvik ve altyapı eksikliğine ait olan sorunlar sadece salgın dönemine ait olmadığı için açıklamalarda yer verilmemiştir.

Tahsilat Sorunları: Yaşanan tahsilat sorunlarının ekonominin genel şartlarına bağlı olduğu ve icra haciz konularında takip yasağının olması nedeniyle ödemelerde sorunların arttığı bildirilmiştir. Ayrıca Covid-19 önlemleri süresince atıl alan depo ve transfer merkezlerine ait kira yükümlülüklerinin yerine getirilemediği belirtilmiş, ödenemeyen kira bedellerine ilişkin tahliye edilememe süresinin yılsonuna kadar uzatılması istenmiştir.

Kalifiye Personel: Salgın döneminde insan temaslı araç yükleme, ihracat belgelerinin kontrolleri sırasında ve gümrük kapılarında sorunlar teşkil ettiği söylenmiş, gümrük geçişlerinin daha teknolojik donanıma sahip olması ve insan teması olmadan belge ve kapılarda inceleme ve onay yapılması istenmiştir.

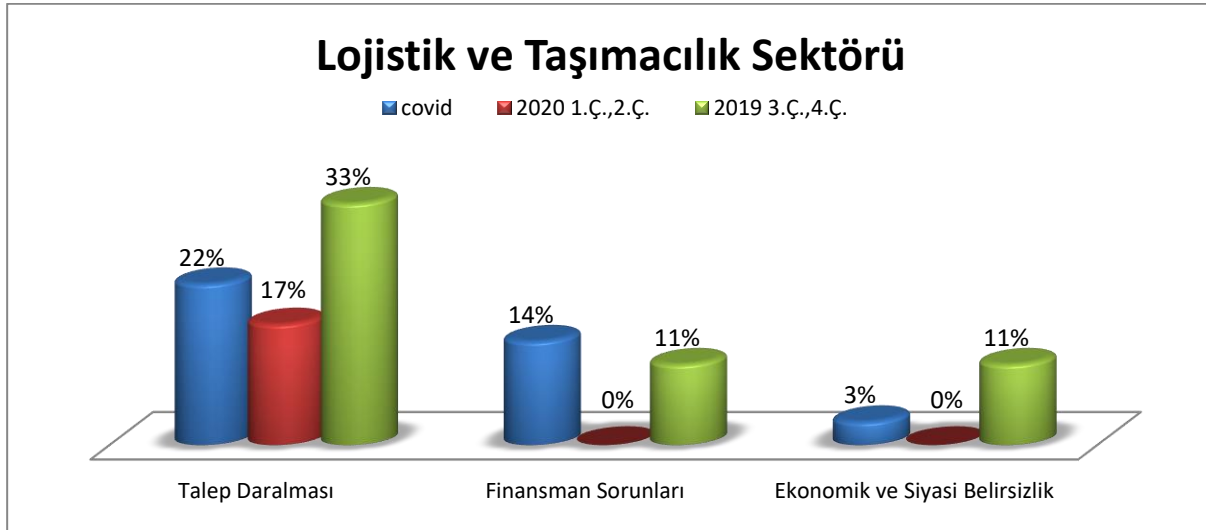
Kayıt dışı: Sektörde mevcut olan kayıt dışı sorunun önüne geçebilmek için vergisel, ticari sorumluluklarını eksiksiz yerine getiren mükelleflerin teşvikler ile desteklenmesi istenmiştir.

Vergi Yükü: Sektöre Covid-19 döneminde destek sağlamak için ÖTV'siz yakıt alımı ve MTV'lerin otobüsler için belirli bir tarihe kadar indirimli ödenmesi talep edilmiştir.

Şekil 104: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda Azalan Etkiye Sahip Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

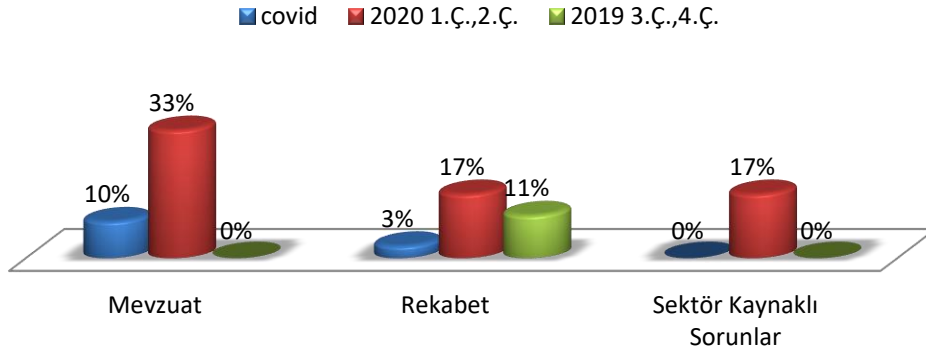
Sektördeki azalan etkiye sahip olan maliyet artışı sorunu bu dönemde güncelliğini %13'lük pay ile korumuş ancak salgın dönemine özgü değildir. Döviz kuru alanında sorun bildirilmemiştir.

Şekil 105: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

Sektörün U etkisine sahip talep daralması ve finansman sorunlarının açıklaması önceden yapılmıştır. Ekonomik ve siyasi belirsizlik alanındaki sorunlar ise sadece salgın dönemine özgü değildir.

Lojistik ve Taşımacılık Sektörü

Şekil 106: Covid-19 Döneminde Lojistik ve Taşımacılık Sektöründeki Firmalarda Ters U Etkisi Gösteren Sorunların Toplam Sorunlar İçindeki Paylarının Diğer Dönemler ile Karşılaştırılması

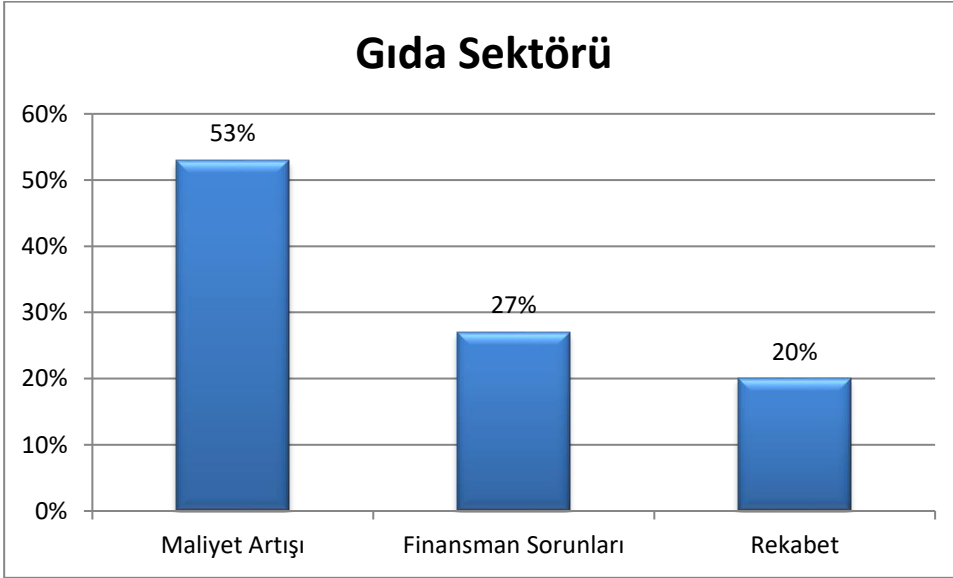
Ters U etkisine sahip olan rekabet sorununun açıklaması aşağıda yer almaktadır. Mevzuat alanında bildirilen sorunlar salgın dönemine özgü değildir ve sektör kaynaklı sorunlar bu dönem içerisinde bildirilmemiştir.

Rekabet: Pandemi döneminde Dünya’da oluşan talep daralması sonucu uluslararası taşıma yapan gemilerin taşıma fiyatlarında düşüş olduğu iletilmiş, Dünya’da denizcilik sektörüne sağlanan şartların ülkemizdeki firmalara da sağlanması istenmiştir.

GIDA SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Gıda sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların ilk üç sıradaki sorunları maliyet artışı, finansman sorunları ve rekabet olarak belirtilen sorunlardan oluşmaktadır. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan maliyet artışı %53, finansman sorunları %27 ve rekabet sorunu %20 oranında dağılım göstermektedir. Bu ilk üç sorunun tüm sorunlar içindeki payı %65'tir.

Sektör ilk olarak bu analiz döneminde incelemeye alındığı için geçmiş dönem analizi yapılmamış, Covid sürecinde oluşan sorunlar belirtilmiştir.

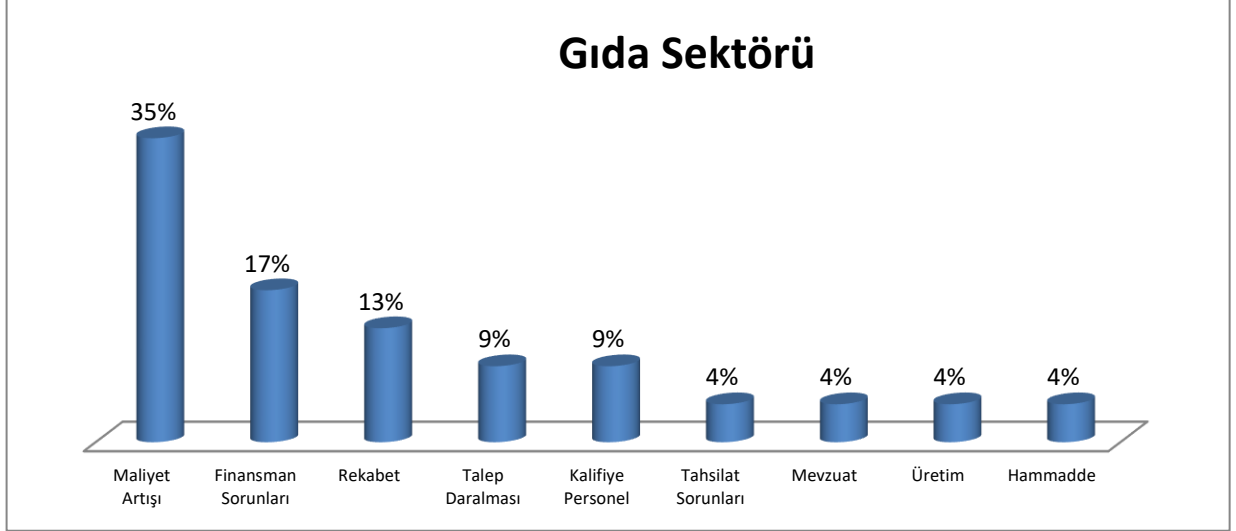

Şekil 107: Covid-19 Döneminde Gıda Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan İlk Üç Sorunun Dağılımı

Maliyet Artışı: Salgın döneminde en önemli unsurun personel maliyetleri olduğu bildirilmekle birlikte birçok kalemden maliyet artışı olduğu söylenmiştir. Yerli üretimin sağlanarak işsizlik seviyesinin azaltılması ve maliyetleri azaltıcı destek sağlanmasının sektöre olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Finansman Sorunları: Salgının yayılma hızını azaltmak için alınan önlemler ile sosyal hareketliliğinin azalmasından dolayı sektördeki firmaların finansman sorunu yaşadıkları ve cirolarında önemli ölçüde kayıplar olduğu belirtilmiştir. Sektördeki finansman sorununun çözümlenebilmesi için vergi ödemelerinin ve kredi borçlarının bir süre ertelenmesi, finansman kaynaklarına daha kolay ulaşım sağlanması ve bir an önce normal günlük yaşama dönüşün başlaması ile gıda üreticilerinin faaliyetlerini sürdürmesinin sağlanması önerilmiştir.

Rekabet: Covid-19 salgını günlerinde stok yapan firmaların piyasaya yeterli ölçüde mal veremeyerek piyasa yapısını bozdukları ve gıda mallarının normal piyasa fiyatlarının üzerinde satılması ile hem tüketicinin hem de sektörün zor durumda kaldığı bildirilmiş. İlgili birimlerin denetimleri arttırarak etkin ve caydırıcı önlemler alması istenmiştir.

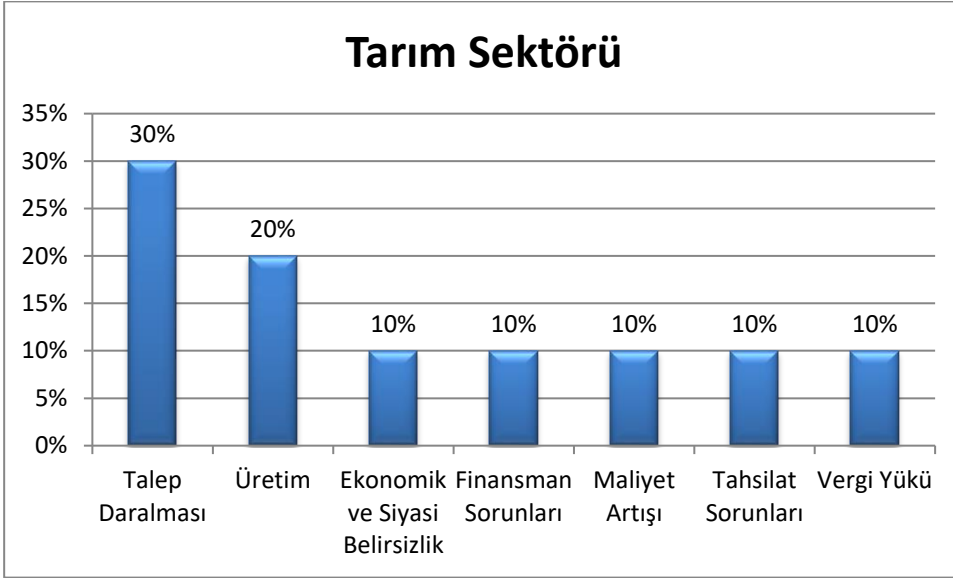

Şekil 108: Covid-19 Döneminde Gıda Sektöründeki Firmaların Karşılaştıkları Sorunlar ve Dağılımları

TARIM SEKTÖRÜ

Covid-19 döneminde Tarım sektöründe karşılaşılan başlıca sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların sorunları talep daralması, üretim, ekonomik ve siyasi belirsizlik, finansman sorunları, maliyet artışı, tahsilat sorunları ve vergi yüküdür. İlk üç sırada olduğu belirlenen sorunlardan talep daralması %30, üretim %20 ve diğer sorunlar %10 oranında eşit dağılım göstermektedir.

Sektör ilk olarak bu analiz döneminde incelemeye alındığı için geçmiş dönem analizi yapılmamış Covid sürecinde oluşan sorunlar belirtilmiştir.

Şekil 108: Covid-19 Döneminde Tarım Sektöründeki Firmalarda Karşılaşılan Başlıca Sorunun Dağılımı

Talep Daralması: Şirketlerin ürün taleplerinde azalma olduğu ve turizmin olmamasının sektör talebini olumsuz etkilediğine değinilmiştir. İhracat için yeni yollar aranması ve üreticinin kaybını engelleyecek destekler sunulması istenmiştir.

Üretim: İçinde bulunduğumuz salgın döneminde ürünlerin yetiştirilmesi ve hasat konusunda sorun yaşandığı ve artan maliyetlerin üretimi zorlaştırdığı belirtilmiştir. Üreticiye destek sağlanması istenmiş, Cumhurbaşkanlığı tarafından alınan bu alanda alınan önlemlerin arttırılması talep edilmiştir.

Finansman Sorunları: Yaşanılan süreçte şirketlerin nakit akışlarının bozulduğu ve mevcut kredilerin ödenemediği bildirilmiş, uzun vadeli ve ödemesiz yeni finansman imkânları sağlanması istenmiştir.

Maliyet Artışı: Sektörün faaliyetlerine devam ettiği bu dönemde hammadde, temizlik, sağlık ürünleri gibi maliyet arttırıcı etkenler olduğu belirtilmiş, temel ihtiyaçlara yönelik bir sektör olduğu için girdi maliyetlerini düşürücü düzenlemeler yapılması talep edilmiştir.

Tahsilat Sorunları: Covid-19 salgını nedeniyle satışı yapılan ürünlerin vadelerinin uzadığı ve geçmiş dönem alacaklarının tahsilatının yapılamadığı bildirilmiştir. Finansal kuruluşların ekonomiyi rahatlatmak için borç erteleme, kredi sağlama gibi düzenlemeler yapması talep edilmiştir.

Vergi Yüğü: Sektörün mücbir sebep kapsamına alınmamış olması nedeniyle mali ve yasal yükümlülüklerini yerine getirme zorunluluğuna değinilmiş, mücbir sebep kapsamına alınması istenmiştir.

SONUÇ

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası ile İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin birlikte ürettikleri Sorun ve Çözüm Önerileri Anketleri ile Ekonomik Beklenti Endeksleri, yaşanan sürecin doğru şekilde algılanmasına ve doğru tercih ve önceliklerin belirlenmesine katkıda bulunan kurumsal-sosyal sorumluluk projesidir. Anketler, yeminli mali müşavirlerin sektörler ve şirket ölçekleri bazında belirledikleri sorunları ve bunların çözümüyle ilgili önerilerini içermektedir.

On üç sektör ve iki farklı kategoride altı şirket ölçeğinin bulunması, anketlerin tespit edilen sorunlar ve önerilen çözümler bakımından oldukça geniş bir yelpazeye sahip olmasını sağlamaktadır. Böylece, farklı kategorilerde ve alt kırılımlarda analizler yapmak mümkün olabilmektedir. Seçilen sektörlerin koronavirüs sürecinde olumsuz yönde etkilenenler yanında potansiyel olarak kazanan durumunda olanları da içermesi, anketlerin kapsayıcılık özelliğini yansıtmaktadır.

Üç dönemi kapsayan anketlerin, tüm sektörlerin karşılaştıkları sorunların ortalamaları dikkate alındığında, sorunlar ve çözüm önerileri açısından benzerlikleri ve farklı yönleri bulunmaktadır. Talep daralması ve finansman sorunları, farklı ağırlıkta olsa da, söz konusu üç dönemde de gündemden düşmemiştir. Tahsilat sorunları ve maliyet artışı en az iki dönemde etkili olmuştur. Diğerleri ise, dönemlerin konjonktürüne bağlı olarak ortaya çıkmış, daha sonra etkisi kalmamıştır.

Her sektörün karşılaştığı sorunların ortalamaları ile farklı ölçeklerdeki şirketlerin karşılaştıkları sorunların ortalamaları dikkate alındığında, sorunların ve çözüm önerilerinin farklılaştığı, başka sorunların gündeme geldiği görülmektedir. Ayrıca, şirket ölçeklerine göre sektörlerdeki sorun ve çözümlerde farklı bir görünüme sahip bulunmaktadır. Ciro düzeyi ve çalışan sayısına göre kategorize edilen şirket ölçeklerine göre de, farklı sonuçlar söz konusu olabilmektedir.

Firmalarda faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak, şirketler kesiminin mevcut durumunun ve dolayısıyla ihtiyaçlarının belirlenmesinde özel önem taşımaktadır. Bu işlevleri yerine getirmek ve bu konularda müşavirlik yapmak, yeminli mali müşavirlik mesleğinin konuları arasında yer almaktadır. Alanında ilklerden olan bu anketler, mesleğin icrasında farklı boyutların geliştirilmesinin mümkün olabileceğini, paydaşların karar alma ve uygulama süreçlerinde kullanabilecekleri veri ve bilgilerin üretilebileceğini göstermektedir.

EK 1: ANKET FORMU**İSTANBUL YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER
KORONAVİRÜSÜN EKONOMİK ETKİLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
ANKETİ**

FİRMANIN FAALİYETTE BULUNDUĞU SEKTÖR (Her bir anket formunda bir sek- tör işaretleyiniz)	İnşaat ☐	Ticaret ☐	Sağlık ☐	Otomotiv ☐
	Turizm ☐	Finans ☐	Bilişim ☐	Madencilik ve Enerji ☒
	İmalat ☐	Tekstil ☐	Gıda ☐	Lojistik ve Taşımacı- lık ☐
	Tarım ☐			

ÇALIŞAN SAYISI	50 kişiden az ☐	50 – 250 kişi ☐	250 kişiden fazla ☐
CİRO DÜZEYİ	0-10 Milyon TL ☐	10-50 Milyon TL ☐	50 milyon TL üstü ☐

Bu sektördeki koronavirüs kaynaklı başlıca önemli üç ekonomik sorun nedir?	Çözüm önerileriniz Nelerdir?

KATKILARINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

